

20STE ZITTING. — 9 JANUARIJ.

VII. Begrooting van uitgaven voor den aanleg van Staatsspoorwegen, dienst 1865. (Beraadslaging.)

20ste ZITTING.

ZITTING VAN MAANDAG 9 JANUARIJ.

(GEOPEND TEN 11 URE.)

Ingekomen: boekwerk. — Voortzetting der beraadslaging over en aanneming van het wets-ontwerp tot vaststelling der begrooting van uitgaven voor den aanleg van Staatsspoorwegen, dienst 1865. — Voortzetting der beraadslaging over de wets-ontwerpen tot vaststelling der Staatsbegrooting voor 1865; beraadslaging over en aanneming van hoofdstuk VI. — Besluit tot het houden eener avondzitting. — Avondzitting. — Beraadslaging over en aanneming van de hoofdstukken VII A, VII B en VIII der Staatsbegrooting.

Voorzitter: de heer **Phillipse**.

Tegenwoordig, met den Voorzitter, 31 leden, te weten de heeren:

van Swinderen, Cost Jordens, Fransen van de Putte, Schimelpenninck van der Oije, Taets van Amerongen, van Meeuwen, Huydecoper van Maarsseveen, van Nispen van Pannerden, van Aylva van Pallandt, van der Heim van Duyvendijke, van Sasso van Ysselt, van Rhemen van Rhemenshuizen, Boreel van Hogelanden, van Eysinga, de Vos van Steenwijk, Verschoor, Tonckens, Cremers, Michiels van Kessenich, Hengst, van Andringa de Kempnaer, van der Lek de Clercq, van Heeckeren van Wassenaer, Sassen, Blankenheim, Viruly, van Vollenhoven, Smit, van Beeck Vollenhoven en Messchert van Vollenhoven;

en de heeren Ministers van Binnenlandsche Zaken, van Marine, van Oorlog, van Financien en van Kolonien.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

De **Voorzitter** deelt mede dat is ingekomen eene missive van den Minister van Marine, houdende toezending van het 5de deel der Mededeelingen betreffende het Zeewezen.

Deze missive wordt voor kennisgeving aangenomen, terwijl het werk zal worden geplaatst in de boekery der Kamer.

Aan de orde is de voortzetting der beraadslaging over het ONTWERP VAN WET TOT VASTSTELLING DER BEGROOTING VAN UITGAVEN VOOR DEN AANLEG VAN STAATSSPOORWEGEN, DIENST 1865.

De beraadslaging wordt geopend.

De heer **Boreel van Hogelanden**. Slechts een enkel woord. In de Memorie van Beantwoording op het Voorloopig Verslag van de Tweede Kamer der Staten-Generaal leest men dat er onderhandeld wordt met de Hollandsche Spoorwegmaatschappij over eene lijn van Haarlem naar Uitgeest. In het voorjaar van 1864 werd een tracé van dien weg gemaakt, bedroeg ik mij niet, door rijksambtenaren, doch ten koste en ten behoeve van de Hollandsche Maatschappij. Indien ik wel ben onderrigt, dan werd de concessie insgelijks in het voorjaar van 1864 aangevraagd. En nu is mij verzekerd, dat in November ll. op die aanvraag nog geen antwoord van regeringswege was ontvangen. Inderdaad een vrij lang tijdsverloop. Ik houd mij verzekerd, dat goede redenen voor die vertraging in het geven van antwoord bestaan. Intuschen geloof ik, dat het in het belang der Regering zelve is om de redenen van die vertraging op te geven. In het algemeen toch gaat het werk van den aanleg van spoorwegen niet speedig voort. Wanneer men in aanmerking neemt dat nu die aanleg reeds voor vier jaren geleden is aangevangen, dat men in dien tijd in het buitenland spoorwegen heeft zien aanleggen en in exploitatie brengen over de Alpen en de Pyreneeën, over het Appenijnsche en het Karpathische gebergte, dan treft het wel eenigzins dat wij nu 4 jaren nog steeds moeten turen op die 60 mijlen, in ons vlak land aangelegd en in exploitatie gebracht; en ik houd mij overtuigd dat het daarom in het belang der Regering is, telkens wanneer er bevreemding bestaat over vertraging, de aanleiding tot die vertraging te kunnen ophelderen.

De heer **Thorbecke**, Minister van Binnenlandsche Zaken. [Deze rede zal nader worden medegedeeld.] I.

De heer **van Nispen van Pannerden**: Ik heb mij tot nu toe niet in de beraadslaging over dit wets-ontwerp gemengd, maar na hetgeen andere geachte sprekers en de Minister hebben in het midden gebracht, wensch ik een enkel kort woord over dit wets-ontwerp zeggen.

De geachte afgevaardigde uit Gelderland, de heer van Pallandt, heeft de meening geuit dat door den aanleg van spoorwegbruggen over de rivieren de afvoer van water belemmerd en het gevaar voor ijsverstopping vermeerderd werd, en de noodzakelijkheid betoogd van de verhooging der dijken boven die bruggen.

De Minister heeft gezegd, dat dit ook vroeger het gevoelen van den Waterstaat was, maar dat men thans daarvan zoo ver was, dat de hoofdingenieurs in Utrecht en Gelderland en de beide inspecteurs van den waterstaat dienaangaande in een bijzonder rapport hebben verklaard, dat die verhooging der dijken onnoodig was en de uitgaven, die daarvoor gedaan zouden worden, geldverspilling mogten genoemd worden, mits de brug gelegd wordt over eene genormaliseerde rivier en de brug behoorlijk gebouwd wordt.

Nu wensch ik den Minister te verzoeken, dat hij het verslag van Gedeputeerde Staten van Gelderland over de werking van de spoorwegbrug van den IJssel bij den laatsten zwaren ijsgang zich late voorleggen. Bij zijn veelvuldigen arbeid wil ik hem niet verzoeken het geheele rapport na te lezen. Maar hetgeen over de werking van die brug wordt gezegd, beslaat, zoover mijn geheugen mij niet bedriegt, niet meer dan anderhalve bladzijde schrifts, en nu wenschte ik dat de Minister, tot vestiging van zijne eigene overtuiging, daarvan inzage nam.

In de tweede plaats wordt in de vrees, die de geachte spreker, die het eerst hierover het woord heeft gevoerd, uitdrukte, vrij algemeen, ja ik zou durven zeggen door alle dijksbesturen in Gelderland gedeeld.

Waar nu allen, die door eene jarenlange ervaring de werking van water en ijs hebben gadeslagen, die bezorgdheid in hooge mate voeden, mag daarop de oplettendheid van den Minister wel worden gevestigd.

VII. *Begrooting van uitgaven voor den aanleg van Staatsspoorwegen, dienst 1865. (Beraadslaging.)*

En nu in de derde plaats: ik laat daar, of op mathematische gronden beweerd kan worden, dat, waar geen pijlers in de rivier gebouwd worden, bruggen ook geen schade aan den afvoer van water en ijs kunnen te weeg brengen; doch daar, waar men, zoo als bij de brug te Bommel, wel pijlers in de rivier bouwt en dat wel twee midden in het rivierbed, — hoe kan men daar met mogelijkheid beweren, dat er geene belemmering in afvoer van water en ijs zal ontstaan en dus niet het gevaar voor ijsverstopping zal vermeederen?

Ieder, die de werking van het ijs bij het losgaan der ijsbezetting op onze hoofdrievieren heeft nagegaan, en die door vroegere of tegenwoordige ambtsbetrekkingen groepen werd daarop te letten, zal moeten erkennen, dat voor het ontstaan van eene ijsverstopping geen algemeene regels te vinden zijn, en dat de ervaring leert, dat de geringste belemmering tot zulk eene ijsverstopping aanleiding kan geven, zonder dat iemand het heeft voorzien.

Nu heeft de Minister gezegd, dat hij wel genegen was om daar, waar hij het noodig rekende, aan die vrees te gemoet te komen en eenige uitgaven ten laste van den Staat te brengen voor dijksverhooging. Ik heb dat met genoegen vernomen en juist daarom vermeend, de oplettenheid van den Minister op de drie door mij genoemde punten te mogen vestigen.

En nu nog eene vraag. Het schijnt dat de Minister een afzonderlijk onderzoek ten deze heeft opgedragen aan de hoofdingenieurs in Utrecht en Gelderland en aan de inspecteurs van den waterstaat in die provincien, en dat hij daarover een rapport heeft ontvangen. Zou het ook mogelijk zijn, dat rapport publiek te maken? Tot nog toe zijn weinigen van hen, die ooit in een dijksbestuur zitting hebben gehad, overtuigd, dat goede wetenschappelijke gronden voor het stelsel, door die hoofdamttenaren van den waterstaat voorgestaan, pleiten kunnen, en de kennis van die gronden zou dus ook kunnen bijdragen om licht over dit punt te verspreiden.

De heer **Schimmelpenninck van der Meije**: Ik wensch de discussie niet onnoodig te verlengen en zal mij bepalen tot een verzoek, tot het uiten van eene hoop, maar van eene zeer ernstige hoop.

Ik vraag nu niet, of het denkbaar is dat de afloopeener rivier bevorderd wordt door eene brug met pijlers in die rivier. Ik wil liever niet in die geheel vreemde onderstelling treden; maar, daargelaten uit welke fondsen men zal bijdragen, heb ik met genoegen vernomen, dat de Minister bereid is van staatswege bij te dragen, zoodra blijkt dat er te Bommel behoefte bestaat tot verhooging van de dijken. Ik geloof dat allen het wenschelijk, en de meesten die met de localiteit bekend zijn het noodzakelijk achten. Ik voor mij zeg dat het eene zaak is niet van één polder, maar van algemeen belang, want als de Tielerwaard doorbreekt, is niet alleen die waard er mede gemoeid, maar zijn er ook de Vijf-Heerenlanden en de Alblasserwaard bij betrokken, en de ondervinding heeft geleerd dat die laaggelegen streken met moeite kunnen droog gemalen worden.

Ik voeg er nu alleen bij, dat de uitgaven den Minister niet moeten afschrikken. Het staal boven Tuil en Neerijnen is zeer goed, en van daar tot Opijnen is de kruinsbreedte zeer belangrijk, zoodat men hier met weinig onteigeningen zal te doen hebben en zich meestal zal kunnen bepalen tot eene eenvoudige verhooging van den dijk, zonder den voet meer uit te zetten. De sommen die men raamde geloof ik dat niet juist zijn, en het zou mij niet verwonderen als dat geheele werk voor weinig meer dan één ton gouds kon tot stand gebracht worden. Ik heb nu niets anders te doen dan de aandacht van den Minister daarop te vestigen.

De zitting wordt voor een kwartieuruurs geschorst.

Na de heropening der zitting wordt de beraadslaging hervat over het wets-ontwerp tot vaststelling van de begrooting voor den aanleg van Staatsspoorwegen, dienst 1865.

De beraadslaging wordt heropend.

De heer **van Andringa de Kempener**: Zoo ons verblijft in de residentie dit jaar, in vergelijking met andere zittingjaren, bovenmate verlengd is, verheug ik mij dat wij, door onze werkzaamheden zonder overhaasting af te doen, de gelegenheid hebben gehad heden de belangrijke redevoering van den Minister van Binnenlandsche Zaken te hooren. Ik acht het minder bescheiden, op het zoo uitvoerig en zaakrijk gesprokene terug te komen. Ik

zal dus slechts een paar punten releveren, die ik inderdaad niet met stilzwijgen mag voorbijgaan.

In de eerste plaats heeft de Minister gezegd, dat er bij het aanleggen van den weg van Harlingen naar Leeuwarden strijd zou zijn geweest met de onteigeningswet. Ik geloof dat die blaam onverdiend is en dat het te wenschen ware, dat er op dien goeden voet ware voortgegaan. Ik wil daarover echter in het minst niet twisten. Die zaak is afgelopen en een andere, kostbaarder en tijdroovender weg ingeslagen.

In de tweede plaats roept de Minister de medewerking der afgevaardigden uit Friesland in, om door hun invloed kleine geschillen uit den weg te helpen ruimen. Ik geef den Minister de verzekering, dat er geene provincie is waar de algemeene medewerking in dezen zoo zeer op prijs wordt gesteld als in Friesland, en dat iedere moeite, iedere tegenstribbeling die er gerezen is, niet aan de eigenaren of ingezetenen mag worden geweten. Ik heb bij mijne eerste rede reeds aangetoond waar de schuld ligt. De stukken worden gedrukt en kunnen later geraadpleegd worden en de beslissing zal na onpartijdig onderzoek niet achterwege blijven.

De heer **van Aylva van Pallandt**: Ik wensch nog een oogenblik het woord te voeren naar aanleiding van de mededeelingen des Ministers, en in de eerste plaats nog een oogenblik stil te staan bij de dijksverhooging en daarbij terug te komen op den overlaat van Heerewaarden. Ik moet herhalen, mijn doel was meer, op de dijksverhooging aan te dringen als die overlaat niet werkt, als zij met ijs bezet is, dan wel als er hoog water is. Dan toch zal die overlaat, al wordt de dijk niet verhoogd, wel werken, niet alleen ten behoeve van den Tielerwaard, maar ook ten behoeve van de Maasstreken. Als er bijv. te Hedel of hooger eene ijsbezetting plaats zal hebben, dan zal het water naar de Waal stroomen en dan zullen wij eene hoeveelheid water krijgen bij die wij reeds hebben, hetgeen eene dijksverhooging ook in dat geval noodig maakt.

De Minister heeft ten aanzien van de nadeelen van de brugwerken gezegd, dat de Waterstaat van vroeger en van nu daarover niet gelijk denken. Thans is de Waterstaat overtuigd dat verhooging van den dijk niet noodig is. De heer van Nispen van Pannerden heeft aangehaald een verslag van Gedeputeerde Staten van Gelderland. Ik geloof dat de brug over den IJssel de éénige is, waar men de ondervinding in dit opzicht heeft kunnen opdoen, en zoo ik mij niet bedrieg wordt in dat verslag, dat ik niet voor mij heb liggen, gezegd dat er een verschil van 80 duim was boven en beneden die brug. Maar nu vraag ik: waaruit put men dan die ondervinding, dat dijksverhooging niet noodig is? Men kan die alleen putten uit de mededeelingen betreffende de bruggen over den Boven-Rijn en daar is de hoeveelheid ijs natuurlijk veel minder en de stroom veel feller dan bij ons, en bij gevolg de afvoer veel gemakkelijker. Ik heb met erkentelijkheid gehoord de verzekering des Ministers dat hij de zaak zal onderzoeken en zich aantrekken. Ik reken daarop ook en ik hoop dat dit onderzoek zal leiden tot de overtuiging, dat er werkelijk verhooging van de dijken noodig is, en dat men het oud-Hollandsche spreekwoord niet zal bewaarheid zien, als het kalf verdrongen is, dempt men den put.

Met betrekking tot de verlegging van de dijken heeft de Minister geene nieuwe argumenten bijgebracht. Mijne overtuiging is dus niet veranderd. Ik volhard bij hetgeen ik gezegd heb en ik kan daarom op dit oogenblik nog niet besluiten mijne goedkeurende stem aan deze wet te schenken. Had de Eerste Kamer het regt om amendementen voor te stellen, ik zou een voorstel doen en trachten eene wijziging in deze voordragt te brengen. Het doet mij thans leed om een groot bezwaar tegen een post op deze begrooting, dien er, naar mijne overtuiging, niet op behoorde te komen, — een post van geen gering bedrag evenwel, globaal op een millioen geraamd, en eene globale raming zal zeldzaam medevallen, — mijne goedkeurende stem aan dit wets-ontwerp te moeten onthouden.

De heer **Fransen van de Putte**: Indien ik den Minister wel verstaan heb, dan is het zijn voornemen ten aanzien van de noodzakelijkheid tot verhooging der dijken boven de bruggen een nader onderzoek in te stellen. Ik acht dat hoogst wenschelijk, omdat de ervaring van jaren mij in de betrekking van dijkgraaf geleerd heeft, dat de minste opstoot van stroom of hoogen vloed, waar die plaats kan hebben, eene verhooging doet ontstaan van den waterstand. Bij de bepoldering van het Oude Schenge, waar het vaarwater zeer beperkt is, meenden de bedijkers, dat het water daar bij hoogen vloed geen schade zou doen. Ik was van een tegenovergesteld gevoelen en had de voorzigtigheid het dijksligchaam te verzwaren en te verbeteren en den berm te verhoogen. Het resultaat is geweest, dat bij twee of drie hooge waterstanden het water daar ter plaatse 50 à 60 duim hooger

VII. Begroeting van uitgaven voor den aanleg van Staatsspoorwegen, dienst 1865. (Beraadslaging.)

was, ofschoon op nog niet eene mijl afstands van de monding, en aan den niet verzwaarden dijk en berm schade toebragt. Ik zal het daarbij laten.

Bij al de bezwaren, die over dit onderwerp ter kennis van den Minister zijn gebragt, is het mij aangenaam een woord van dank tot hem te kunnen rigten, omdat thans door zijne tusschenkomst de werken aan het kanaal van Zuidbeveland met kracht worden doorgezet. Het is toch bekend, dat zoolang dat kanaal niet is afgewerkt en niet geopend kan worden, de Zeeuwsche werken niet tot stand kunnen worden gebragt. Ik heb voorts met genoegen uit het antwoord van den Minister op het verslag dezer Kamer bij art. 18 vernomen, dat de Minister zegt: „Een ontwerp voor den spoorweg van Goes en de werken op Walcheren is gereed en wordt onderzocht. Dat onderzoek afgeloopen zijnde, zal een voorstel voor den overgang van het Sloe aan de wetgevende magt worden gedaan.” Ik dank den Minister ook voor die mededeeling. Maar vermits nu de werken aan het Zuidbevelandskanaal met zoo veel kracht worden voortgezet, zoodat de hoop bestaat, dat, zoo niet in dit jaar, dan toch in het begin van het volgende dat werk voltooid zal zijn, en de afdamming of overbrugging van het Sloe door niets verhinderd wordt, dient ook de voortzetting van de spoorweglijn tot Middelburg op Vlissingen door niets vertraagd te worden, en daarom uit ik den wensch, dat de Minister in de gelegenheid zal zijn bij eene volgende bijeenkomst der Kamer het voorstel omtrent de afdamming of overbrugging van het Sloe aan de Verteenwoordiging voor te dragen. Een welwillend en bevredigend antwoord van den Minister zou hoogst aangenaam zijn voor de provincie Zeeland, die op dit oogenblik op nieuw den druk gevoelt van den noodlottigen toestand van isolement.

De heer **Cremers**: In den aanvang zijner rede heeft de Minister gezegd, dat indien uit de gedane vragen en de gegeven antwoorden blijken mogt dat alle zorgen en alle liefde aan de spoorwegen worden besteed, de tijd, aan deze zaak ten koste gelegd, daardoor ruim beloond zal zijn. Ik geloof dat de Minister gerust kan zeggen: dit doel heb ik bereikt. Bij mij heeft nimmer twijfel bestaan omtrent de zorgen en de liefde door den Minister voor de spoorwegen. Ik zou zelfs eerder zeggen dat de liefde van den Minister van Binnenlandsche Zaken voor openbare werken — ik zeg dit zonder eenige kwade bedoeling — soms iets dweepends heeft. Ik veroorloof mij er evenwel bij te voegen, dat de aanmerkingen, die hier gemaakt worden, geenszins het doel van bedillen hebben. Zij worden gemaakt om zonder eenige nevenbedoelingen licht over de zaken te verspreiden.

In mijne eerste rede heb ik gesproken van de onderhandelingen met Hannover. Ik heb gevraagd: zou, indien eerder onderhandeld ware, Hannover niet gunstiger gestemd zijn geweest? Heeft Hannover zelf vroeger niet trachten te onderhandelen, maar zijn die pogingen niet ontdoken?

De Minister heeft gezegd, dat ik ten opzichte van de vroegere stemming van Hannover verkeerd ben onderrigt. Ik neem dit gaarne aan. Maar ik neem toch de vrijheid hierbij te voegen, dat mijne meening niet op losse gronden steunde. Zij steunde op de woorden, die door den Minister zijn gebezigd toen dit onderwerp vroeger behandeld is. Zowel bij de wet voor de Staatsspoorwegen over 1862, als bij die over 1863, heeft de Minister gezegd, dat zijns inziens de werken op ons territoir niet ver genoeg gevorderd waren om met Hannover te onderhandelen. Ik geloof dat, wanneer ik 's Ministers woorden voorlas, ik mijne meening zou kunnen staven en misschien minder duidelijk maken wat de Minister thans heeft gezegd.

Ik heb gezegd dat het geen bewijs van snelheid is, wanneer, nadat de onteigeningswet en de uitbesteding reeds in 1863 zijn goedgekeurd, de onteigeningsprocedures eerst in 1865 zijn aangevangen. De Minister heeft geantwoord dat dat niet zou schaden, dewijl het werk, volgens het bestek, eerst in Julij 1866 behoeft gereed te zijn. Ik geloof dat hij zich vergist. Volgens het bestek moeten — indien ik althans wel meen en schoon hij op nieuw ontken — de werken gereed zijn in December 1865.

Doch hoe het zij, mijne bedoeling was alleen te wijzen op dit feit, dat te regt aller aandacht heeft getrokken, zonder dat daaruit nog volgt hetgeen de Minister bij mij schijnt te hebben opgemerkt, eene bedilzucht, eene veroordeeling van den geheelen gang der werkzaamheden in onze streken.

De aansluiting met Hannover. De Minister veroorloof mij te zeggen dat hij niet uit mijn mond heeft gehoord de vraag, waarom wij dan den weg tot de grenzen leggen, zoolang de aansluiting niet is verzekerd? Ik heb zulks bedoeld noch gezegd; integendeel, de wet gebiedt dat de weg worde gelegd, en willen wij met Hannover ooit aansluiten — ik ben dit met den Minister eens, — dan moeten

wij eerst tot onze grenzen gereed zijn; dat is wettelijk, pligt en doelmatig.

De Minister zegt dat de brug te Leer, die elders wordt geschat op een millioen, zal kunnen worden gelegd voor 180 000 Thaler of 4 ton: hoe gemakkelijker, hoe liever. Ik neem ook niet aan dat de Minister voor die kleinere som nu reeds een subsidie behoeft te beloven; eene particuliere maatschappij zal hare krachten eerst kunnen beproeven. Doch de aansluiting met de Hannoversche Westbaan is eene zaak van algemeen belang voor de productiviteit der Staatsbaan. De lijn tot verbinding met de Westbaan zal hoogstens 4 uren lang zijn; gerekend f 100 000 per uur geeft zulks een maatschappelijk kapitaal van 4 ton. Er is zeker eenige kans op réussite dat dit wel bijeengebragt wordt; doch als nu diezelfde onderneming zich nog moet bezwaren met eene uitgaaf van nog eenmaal dat kapitaal voor de brug, dan is de zaak niet rendabel; dan zal zoodanige maatschappij niet tot stand komen, dewijl zij haar eigen geld ten voordeele van het Rijk zoude besteden. Ik eindig: hoe geringer de kosten zijn hoe eer de Regering het subsidie zal kunnen toestaan, als de maatschappij zich zal hebben gevestigd.

De heer **van Rhemen van Rhemenshuizen**: Slechts een enkel woord na deze langgerekte discussie. Ik zal volstrekt niet meer in bijzonderheden treden, doch de Minister schijnt zich te beklagen dat ik te veel in details ben gekomen. Ik moet den Minister antwoorden dat, toen wij in algemeene bewoordingen in ons verslag spraken van onnodige weelde of onnutte uitgaven, de Minister *feiten* heeft gevraagd. Ik heb daarom getracht naar mijn beste weten feiten op te geven, zoo als zij plaats vonden op eene mij meer van nabij bekende spoorweglijn, en ik geloof dat die feiten niet geheel zijn wederlegd. Wanneer ik aanneem, en dat doe ik nog, dat op die ééne lijn zonder aan soliditeit te kort te doen, wellicht 50, 60 à 70,000 gulden hadden kunnen worden uitgespaard, en dat de wijze van werken op die lijn als het ware een type is voor die op alle de andere lijnen, dan wordt het eene quaestie van tonnen gouds, en zoodanige quaestie mag toch wel in deze Kamer bediscuteerd en overwogen worden.

Ik dank den Minister zeer voor de belangrijke inlichtingen omtrent de hellingen; zij komen geheel overeen met hetgeen mij door een bevoegd deskundig ambtenaar is medegedeeld: maar de vraag die ik deed is daardoor niet beantwoord, waarom in het buitenland die bezwaren tegen de hellingen niet bestaan. Ik geloof dat op de lijn Emmerik-Keulen inderdaad sterkere hellingen zijn; vergis ik mij, dan zal het mij aangenaam zijn dit te vernemen. Ten slotte zeg ik den Minister gaarne dank voor de mededeeling dat met den 1sten Februarij aanstaande de lijn Arnhem-Zutphen zal worden geopend; ik heb dit met groote belangstelling en genoegen vernomen.

De heer **Thorbecke**, Minister van Binnenlandsche Zaken. [*Deze rede zal nader worden medegedeeld.*] II.

De beraadslaging wordt gesloten.

Het wets-ontwerp tot vaststelling der begroeting van uitgaven voor den aanleg van Staatsspoorwegen, dienst 1865, in stemming gebragt, wordt met 29 tegen 2 stemmen aangenomen.

Tegen hebben gestemd de heeren Taets van Amerongen en van Aylva van Pallandt.

Aan de orde is de beraadslaging over het WETS-ONTWERP, HOUDENDE VASTSTELLING VAN HOOFDSTUK VI DER STAATSBEGROETING VOOR 1865 (*Departement van Marine*).

De beraadslaging wordt geopend.

De heer **Schimmelpenninck van der Oije**: Wij hebben, geloof ik, slechts één lid in ons midden, dat theoretische kennis aan praktische ondervinding paart, en bij de weinige opgewektheid zelf van dat lid om te spreken, mag een zoo belangrijk hoofdstuk ook niet door een leek met stilzwijgen worden voorbijgegaan. Mogt ik nu dat lid, bij mogelijk verschil van meening, tot spreken nopen, wij zouden de waarheid naderbij kunnen komen.

Ons zeewezen is ontegenzeggelijk datgene waaraan voor ons de meeste roem verbonden is, en het ligt ons daarom na aan het hart. Nog onlangs heeft onze marine in de wateren van Japan getoond dat die oude roem nog niet getaand is. Mijne Heeren, nu ik Japan genoemd heb, wil ik er bijvoegen, dat als de jongste expeditie

II. Staatsbegroting voor het dienstjaar 1865. (Beraadslaging over hoofdstuk VI.)

nadere uitgaven deed eischen, ik en wij allen die volmondig zouden goedkeuren. Jaren lang zijn wij de eenige mogendheid geweest, ik zeg niet waarmede Japan een tractaat gesloten heeft, maar die daar werd toegelaten. Alleen door onze tusschenkomst kwamen Engeland, Frankrijk en Amerika in de gelegenheid om overeenkomsten met Japan te sluiten. Toen die gesloten waren, waren de Taikoen en de Mikado evenzeer verbonden als de andere mogendheden. Toen dat nu verbroken werd, was niemand zoo zeer als wij, wat onze eer betreft, geroepen om het eenmaal bepaalde te handhaven, en nu verheug ik er mij over, dat een zoo flink zeeofficier ginds het bevel voerde als de heer de Casembroot, die moed aan beleid paarde en zoo het geluk aan zijne zijde kreeg.

Ik ben met de persoonlijkheid van dezen Minister ingenomen en zie hem met welgevallen aan het hoofd van het departement. Vele van zijne voorstellen geven mij daarbij gereedelijk aanleiding om voor zijne begroting te stemmen. Toch heb ik ernstige bezwaren, waarop ik men bij deze gelegenheid te moeten terugkomen.

Er is geen onderwerp waarvoor de Staten-Generaal altijd zoo gemakkelijk gelden hebben toegestaan. De bezwaren, die geopperd werden, golden minder de kosten van het zeewezen, dan de wijze waarop de gelden werden besteed. Nu is de begroting niet een weinig, maar dubbel zoo hoog als hetgeen wij weinige jaren geleden nog daarvoor besteed hebben, en nu geloof ik, dat wij onze aandacht dubbel op dit hoofdstuk mogen vestigen. Ik zeg: het dubbele, want geene twintig jaren geleden durfde een Minister van Marine niet meer dan 6 millioen aanvragen, terwijl deze Minister zegt zeer gelukkig te zullen zijn, als het cijfer niet hooger klimt dan 9 millioen. In Indie bedroegen de kosten van de marine in 1848 nog niet 2 millioen; tien jaren later was het cijfer weinig hooger dan 3 millioen en in het vorige jaar zijn 7 millioen uitgegeven, nu 16 millioen. Wij mogen er dus bijzonder de aandacht op vestigen, dat de gelden overeenkomstig die meerdere toekenning goed worden besteed.

Nu weet ik, dat er veel eigenaardigs is, dat de zaak, behalve de hogere prijzen, moeilijkelijk maakt. Deze Minister is opgetreden in een oogenblik, waarin geene administratie groter en meer afdoende revolutie zal ik zeggen, ondergaat, dan nu in het zee-wezen het geval is. De Deensche oorlog eenigzins, maar de burgerkrijg in Amerika bovenal hebben te weeg gebragt, dat men den ouden sleur geheel moet verlaten. Zoo als het bij alle verbeteringen en ontdekkingen gaat, moet men morgen vaak weder verlaten hetgeen heden als eene groote verbetering was aangeprezen, zoodat de uitgaven dan aan het beter gewaande eigenlijk als verloren kunnen worden beschouwd.

Nu prijs ik het zeer als de Minister daarom voorzigtig wil zijn. Ik keer zelfs de beschuldiging om, die wel eens tegen hem is ingebracht. Men heeft gezegd, dat de Minister blijken geeft geen vast beginsel te hebben en wij niet goed weten, waaraan ons te zijnen aanzien te houden. Ik houd het er echter voor, dat de Minister mogelijk juist wat al te vasthoudend is en misschien wat te voorbarig en meer dan wenschelijk toepassing aan eenige denkbeelden heeft gegeven. Ik bedoel namelijk de door den Minister geliefkoosde kuilkorvetten. Dat men de *van Galen*, die half is afgebouwd, voltooit, vind ik niet alleen nuttig, zelfs noodzakelijk, maar dat men het meest noodzakelijke op den achtergrond stelt om dadelijk een tweede *van Galen* te bouwen, vind ik verkeerd. Ik zeg het meest noodzakelijke. En het meest noodzakelijke acht ik te zorgen voor de verdediging van onzen eigenen grond, en naauw daaraan verwant de eischen en behoeften van de Oost-Indische kolonien. Ondergeschikt daaraan beschouw ik den bouw van schepen, hetzij voor convooijen, hetzij om onze vlag te vertoonen, hetzij om hier of daar, al ware het bij voorbeeld in Japan, hulp te verstrekken.

Zeker vind ik veel goeds in de ontwerpen van den Minister. Vooreerst de drijvende batterij. Wanneer er één zwak punt, is dan betreft dit onze zeegaten, mondingen en kust. Ik acht het dus in hooge mate noodig dat de drijvende batterijen spoedig worden gemaakt. In verband daarmede keur ik het goed dat men een stoomramschip maakt en kanonneerbooten bouwt, om mede op de bovenrivieren te werken. Maar ik keur het af, dat men in plaats van eenige kanonneerbooten een groot fregat op stapel gaat zetten. Een fregat zal ongeveer een half millioen kosten. Voor die som zou men misschien 3 of 4 kanonneerbooten kunnen bouwen. Naar mijne meening moet men beginnen met het noodzakelijke. Men heeft wel eens gezegd, dat wij honderd kanonneerbooten noodig hebben; wij hebben evenwel naauwlijks een kwart van dat getal. Daarom geloof ik dat wij in de eerste plaats onze aandacht moeten vestigen op den bouw van schepen, die dienen moeten om op de rivieren en langs de kusten ons land te verdedigen. Bij de wisselvalligheid van inzichten, die tegenwoordig

bestaat, en bij de vorderingen, die de wetenschap thans maakt, moeten wij zorgen dat onze magazijnen in den toestand gebragt worden om des noods in korten tijd in het meest noodige te kunnen voorzien. Wanneer pantserplaten in groote hoeveelheid voorhanden zijn, dan geloof ik dat onze kanonneerbooten op afdoende wijze kunnen geholpen worden. Ik wensch niet dat die booten alsdan geheel gepantserd worden, want, behalve de kosten, krijgen zij dan te veel diepgang. Ik wensch dat althans eenige van die bodems een schild en een borstharnas krijgen, en dat men, om het evenwigt te bewaren, de machine daarbij meer naar den achtersteven brengt. Wanneer die schepen dan niet te veel diepgang krijgen, en dus digter langs de kusten kunnen blijven, en wanneer men dan slechts front weet te maken tegen den vijand, hetgeen met stoomschepen altijd spoedig uitvoerbaar is, zou men daarmede reeds veel uitvoeren. Als wij rijkdom hebben van ankers, kettingen, touwen, zeilen, hout, pantserplaten, ijzeren bekleedingsplaten, in één woord van al wat noodig is voor den bouw, en men late inmiddels het minder noodzakelijke varen, dan zou men hierdoor eene groote bezuiniging te weeg brengen en meer tijdig kunnen voorzien in hetgeen bij eenen eventuelen oorlog het meest noodig moet worden geacht.

Ik heb dus wel enkele bezwaren, doch zal evenwel voor deze begroting stemmen.

De heer **Fransen van de Putte**: Na de redevoering van den geachten afgevaardigde uit Gelderland zal ik mijne taak kunnen bekorten en niet terugkomen op de bijzonderheden dezer begroting, daar deze grootendeels zijn opgenomen in het Verslag dezer Kamer en door den Minister beantwoord.

Evenwel kan ik niet nalaten een oogenblik stil te staan bij een paar punten, en zal mij daarom beperken tot eene opmerking en twee speciale vragen aan den Minister.

Wanneer het antwoord op het Verslag dezer Kamer er op doelt — naar mijne meening te regt, — dat de begroting der Nederlandsche marine moest dalen, niet in verhouding van hetgeen in de kolonien wordt gebouwd, maar van hetgeen voor de kolonien in Nederland niet meer wordt gebouwd, dan spreekt voor mij deze begroting niet zoo als ik wensch. De Minister toch dekt zich over dat verschil met te zeggen dat hij het zal aanwenden tot verdediging der kust, havens en riviermonden: hij heeft gezegd dat hij zelfs daarmede niet wilde wachten tot dat hij zal hebben ontvangen het rapport van de Commissie voor de Kustverdediging.

Wanneer de eenige vrucht van het niet bouwen voor de Oost is de kanonneerboot waarvan de Minister spreekt, dan is die vrucht al zeer gering, en vereenig ik mij niet met hetgeen de geachte vorige spreker heeft gezegd, dat de begroting dan wellicht niet tot de hoogte stijgt als wenschelijk is.

Ter voorkoming van misverstand moet ik den Minister inlichting vragen omtrent de derde alinea punt 1 der Memorie van Antwoord, voorkomende op bladzz. 2 en 3, waar ik het volgende lees:

» Voor de binnenlandsche verdediging zijn houten schepen en batterijen onvoldoende. Om die reden is op de begroting eene som uitgetrokken voor eene gepantserde batterij, daar het niet aan den minsten twijfel onderhevig was, dat de Commissie voor de Kustverdediging dergelijke batterijen zoude aanbevelen.»

En ik lees verder: » De uitkomst heeft dit bewezen. De nieuwe kanonneerboot is reeds gebouwd, en daar zij bestemd is voor de bovenrivieren, behoefde men met het ontwerpen der boot het rapport der Commissie niet af te wachten. Dit is eene proef, maar geene zeer kostbare, en daar wij met betrekking tot onze rivieren in een exceptionelen toestand verkeerden, zoude het niet raadzaam zijn geweest, daarvoor de proeven van het buitenland af te wachten, daar men dan lang zoude hebben kunnen wachten. Het stoomramschip zal vermoedelijk gebouwd worden naar het model van dergelijke schepen, welke de Minister in Engeland heeft gezien en die daar algemeenen bijval hebben gevonden.»

Nu moet ik mij veroorloven aan den Minister te vragen, waar hij zegt » de uitkomst heeft dit bewezen », of dat wil zeggen, dat het rapport van de Commissie voor de Kustverdediging reeds aan den Minister is ingediend. Ook ik moet vragen, of de uitdrukkingen kanonneerboot en gepantserde batterij synoniem zijn; en eindelijk, dewijl voor de tweede proef een stoomramschip wordt gebouwd, waarvoor ik men dat de Minister gezegd heeft een half millioen op deze begroting te hebben gebragt, of dan, zoo als ik zoo even heb opgemerkt, die kanonneerboot of die gepantserde batterij de eenige vrucht is, waarvoor de bespaarde penningen, wegens het niet bouwen van schepen voor Indie zijn besteed.

Ik heb getracht uit de vorige begrotingen tot de kennis te komen, welke sommen er besteed zijn voor het bouwen van schepen voor de interne dienst van Oost-Indie, maar tot mijn groot leed-

20STE ZITTING. — 9 JANUARIJ.

II. Staatsbegroting voor het dienstjaar 1865. (Beraadslaging over hoofdstuk VI.)

wezen gaf geen van die begrotingen daar eenig antwoord op. De cijfers kunnen wij dus niet nagaan, en ook volstrekt niet nagaan over welke cijfers de Minister nu kan beschikken voor de sterkere doorzetting van den aanbouw voor de kustverdediging.

Ik kom nu tot de twee vragen. De eerste bestaat daarin, of de Minister het voornemen heeft om, hetzij dat verslag van de Commissie voor de Kustverdediging is ingekomen, hetzij hij het nog te gemoet ziet, wanneer dan dat verslag is of zal zijn ingeleverd, daarvan aan de Vertegenwoordiging mededeeling te doen; mogt de Minister het geraden oordeelen, desnoods onder geheimhouding, daar zoude ik vrede mede hebben; maar ik acht het wenschelijk dat de Vertegenwoordiging daarvan in kennis gesteld worde.

Mijne tweede vraag is deze: zoowel uit de Memorie van Toelichting op het wets-ontwerp van de begroting van dezen Minister als uit de schriftelijke gedachtenwisseling in de Eerste en Tweede Kamer is op te maken (ik zeg op te maken), dat de Minister met uitzondering van gepantserde zeeschepen is gekomen tot een stelsel voor onze oorlogsmarine. Ik meen dat Zijne Excellentie dat zelf zakelijk in zijn antwoord heeft erkend.

Wanneer hij nu een stelsel heeft, dan zou het mij hoogst aangenaam zijn geweest indien bij deze begroting een overzicht daarvan ware geleverd, met opgave van het getal, van het charter, de bemanning en de bewapening der schepen, met opgave tevens onzer zeewaardige schepen, die in dat stelsel passen. Dan zou de Vertegenwoordiging de posten dezer begroting hebben kunnen nagaan met terugblik op de vroegere, en deze haar voor het vervolg tot leidraad verstrekken. Een gelijk overzicht zou ik gaarne ontvangen hebben omtrent de kustverdediging, waaromtrent de Minister ook wel een stelsel zal hebben aangenomen nu hij reeds daarvoor gebouwd heeft en doet bouwen. Bestaan die stelsels, men moet ze der Vertegenwoordiging niet onthouden.

Aangenaam zal het mij zijn een welwillend antwoord hierop te mogen ontvangen.

De heer van Swinderen: Het was mijn voornemen niet om bij dit hoofdstuk te spreken, omdat ik het daarvoor houdt dat de strijd sedert eenige jaren tegen dezen Minister in de andere Kamer gevoerd tot een afdoend einde is gebracht. Na het zeer beleefd verzoek van den geachten afgevaardigde uit Gelderland: *tirez, Messieurs!* en vooral na hetgeen gezegd is, ben ik niet ongenegen om mijne denkbeelden omtrent deze zaak te ontwikkelen, te meer omdat ik mij met verschillende punten, die ter sprake gebracht zijn, niet kan vereenigen. Daartoe zal ik in beschouwing nemen het hooge eindcijfer dezer begroting, met verwijzing naar vóór 1848.

1. De begrotingen vóór 1848 werden alleen getoetst aan de middelen, en dewijl deze niet voldoende waren, werden met loven en bieden de begrotingen vastgesteld, en aan de behoeften die men eerst had erkend kon niet worden voldaan. Ik acht dat stelsel *vicious*. Ik geloof dat de Regering naar hare overtuiging moet zeggen: »dat zijn de behoeften." Zij moet daarbij natuurlijk den staat onzer finantien vooral niet uit het oog verliezen, maar als zij eenmaal de behoeften heeft gekarakteriseerd, dan kan er geen quaestie meer zijn om door loven en bieden het eindcijfer der begroting te wijzigen.

2. Voor het aanmerkelijk rijzen van het eindcijfer van dit hoofdstuk der begroting na 1848 is een goede grond aan te voeren. In de eerste plaats is dit niet te wijten aan dezen Minister; maar het is een gevolg daarvan, dat de behoefte aan een goede marine duidelijker is geworden en er meer licht is gekomen over hetgeen voor onze marine in Indie wordt verstrekt.

Ik zal over het eindcijfer der begroting niets meer zeggen; de Minister is het meest bevoegd om dat cijfer ook in de onderdeelen te verdedigen.

3. Bij den anderen tak der wetgeving is aan den Minister twijfelmoedigheid verweten, en tot hem gezegd: »gij houdt niet vast aan uwe eigene meening", terwijl door den geachten spreker uit Gelderland werd gezegd: »gij houdt te vast aan eigen opvatting. Ik laat dat voor het oogenblik ter zijde, want ook op dit punt kan de Minister die teregtwijzing geven, die hij zal vermeenen te behooren; maar uit de gewisselde stukken is het mij voorgekomen, in de eerste plaats, dat de Minister wel degelijk een stelsel heeft, dat hij van den aanvang af heeft gezegd dat hij wil medewerken tot het behoorlijk in verdediging stellen van onze zeegaten; en in de tweede plaats tot het verschaffen van de middelen van defensie en politie, die wij in het uitgestrekt gebied onzer kolonien behoeven; en dat de Minister tot het goede besluit is gekomen om de materialen, in de Oost-Indische gewesten aanwezig, tot het aanbouwen van schepen aldaar aan te wenden. In de derde plaats acht de Minister een geschikt charter van schepen noodig, om de dienst tusschen het moederland en in de kolonien en elders waar te nemen. Ik kan niet zien, dat de Mi-

nister van dit voornemen is afgeweken, al moge hij dan ook in den vorm van de schepen eenige verandering hebben gebracht. Er moge daaromtrent verschil hebben bestaan tusschen den Minister en mij, maar ik erken gaarne dat dit verschil is weggenomen, zonder dat ik daartoe regstreeks heb medegewerkt.

Ik geloof ook, dat de Minister doordrongen is van de onzinnigheid, vooral voor ons, om den Oceaan door gepantserde schepen te laten bevaren, en overtuigd is, dat dit bepaaldelijk voor ons land onraadzaam moet worden geacht.

Ik herinner mij iets, hetwelk voorgevallen is nadat de Minister zijne begroting in de Tweede Kamer verdedigd had. De dagbladen hebben ons medegedeeld, dat er in Noord-Amerika proeven zijn genomen met zoogenaamde *torpedo's*, die in staat zijn gebleken om het fraaiste, sterkste gepantserde schip in eens te vernielen. Ik haal dit alleen aan, om nog beter te doen blijken dat wij geene groote kosten moeten besteden om den Oceaan met gepantserde schepen te kunnen bevaren.

4. Er is hier gezegd: wij moeten een tal van drijvende batterijen hebben en kanonneerbooten laten pantseren. Ik zal afwachten wat de Minister daaromtrent meent te moeten zeggen, maar ik wensch toch als mijn gevoelen uit te drukken, dat de hoofverdediging onzer kusten in den tegenwoordigen tijd moet worden gezocht in de landbatterijen. Het geschut zal hoe langer hoe meer vermogend, maar ook hoe langer hoe zwaarder worden, en nu vergete men niet, dat wanneer het draagvermogen aan den wal onbeperkt is, daarvoor grenzen zijn aan boord van een vaartuig. Theorie en praktijk in dezen zijn gewijzigd; vroeger was men bepaald van meening, dat geene landbatterijen bestand waren tegen de batterijen van een goed gewapend schip. Ik meen te mogen beweren, dat die stelling geheel is omgekeerd. Wij moeten dus wel drijvende batterijen en kanonneerbooten hebben, maar beide zijn bij de verdediging onzer kusten als accessorium van de verdediging aan wal te beschouwen. Dit stelsel zal echter niet volledig kunnen worden uitgevoerd, zoolang het Comité van Defensie het niet over die verdediging eens is. De Minister van Marine zal dit dus moeten afwachten, en daarom prijs ik het in hem, dat hij voor dat geval eene zekere som op deze begroting heeft uitgetrokken.

5. Er is over de verdediging in Indie gesproken. Ook daarvan laat ik de meer speciale oplossing aan den Minister over, doch ik wensch hem bij deze gelegenheid eenige vragen te doen, naar aanleiding van een dagblad-artikel uit het laatst des vorigen jaars. Was het een *canard* of een *canneton*? Ik weet het niet, maar het kwam mij zoo voor, wegens den naam van het vaartuig dat er in vermeld werd. Het betrof de beproeving en aflevering van een schip, hetgeen *Handig Vlug* wordt genoemd; het zou in Engeland door ons Gouvernement zijn besteld en daar door eene Nederlandsche commissie zijn gekeurd en goedgekeurd. Volgens het bericht had dat vaartuig zoovele eigenschappen van het hoogste belang: weinig diepgang, groote snelheid, goede bewapening, uitmuntende geschiktheid voor de bovenrivieren en voor de dienst in Indie, dat ik wel vermeen daaromtrent inlichtingen te mogen verzoeken, waarbij ik nog de vraag voeg: indien het waarheid is dat dit vaartuig zou moeten dienen in Indie, moet dit dan zijn om tot model te strekken hoe daar gebouwd zal worden? Want anders moet ik bekennen niet volkomen te beseffen hoe het te rijmen zou zijn met het voornemen van den Minister, om de vaartuigen voor Indie noodig, ook daar te laten aanbouwen. Ik doe die vraag te meer, omdat naar de beschrijving van dat vaartuig het mijns inziens ten eenen male ongeschikt zou zijn om den Oceaan over te komen. De Minister gelieve ons die mededeelingen te doen, die hij zonder schade voor 's lands dienst geven kan.

De heer van Andringa de Kempnaer: Naar aanleiding van ons verslag wensch ik den Minister eene enkele vraag te doen. In de IIde afdeling onder n°. 4 komt eene opmerking voor, waaraan ik niet geheel vreemd ben. »Naar het oordeel van sommige leden was, bij de vermeerdeerde stoomvaart, de kustverlichting voor de haven van Harlingen niet geheel voldoende." De Regering antwoordde daarop: »dat de verlichting der haven van Harlingen niet voldoende zoude zijn, is niet aan de Regering te wijten. Dit gaat het stedelijk bestuur aan." Dit antwoord slaat niet op de gedane vraag, want er was geene quaestie van de verlichting der haven. Bij de vermeerdeerde vaart bij nacht, waartoe de verbetering van wegen en communicatie aanleiding geeft, ontbreekt er licht aan de kust. Daarop had de vraag betrekking. De Minister zegt verder in zijn antwoord: »Voor het zeer ondiepe vaarwater naar Harlingen, genaamd de Boontjes, voor binnenschepen zijn door des Ministers voorganger twee geleide-lichten bij Surig geplaatst." De Minister erkent dus de moeilijkheid

II. *Staatsbegroting voor het dienstjaar 1865. (Beraadslaging over hoofdstuk VI.)*

der vaart en dat zij zonder zeer goede betoning niet te gebruiken is. Die twee lichten bij Surig bewijzen inderdaad veel nut, maar de schipperij klaagt juist dat de afstand tusschen die lichten en dat te Stavoren groote moeilijkheid geeft. Die klagen wensch ik bij den Minister aan te brengen en hem in de gelegenheid te stellen zijne meening daarover te zeggen. Daarin is met geringe middelen welligt (ik spreek niet van kostbare zaken) door eene vermeerdering van kustverlichting te voorzien. Ik wenschte dat, nu de vraag aldus door mij geadstrueerd is, de Minister daarop nader moge antwoorden.

De heer **Schimmelpenninck van der Oije**: Om onze discussien niet zonder eenig nut te rekken, wil ik den heer van Swinderen niet antwoorden, maar hem alleen dank te zeggen dat hij zoo welwillend aan mijn wensch heeft voldaan.

Zoo ik nu nader het woord heb gevraagd, dan is dit om twee punten aan te vullen, die ik in mijne eerste rede vergeten heb.

In de gegeven omstandigheden zal het wel niet twijfelachtig zijn, dat gegroefde kanonnen oneindig sterker werking hebben dan gladde. Wanneer ik nu, hetgeen bij het Departement van Oorlog gedaan is vergelijk met hetgeen bij dat van Marine is geschied, dan moge het waar zijn, dat andere mogendheden een gedeelte gladde kanonnen op de schepen houden, maar de 38 gegroefde kanonnen, die wij bezitten, welke in 1865 met slechts weinige zullen vermeerderd worden, zullen weinig meer dan de volledige wapening aan gegroefde vuurmonden van een enkel groot fregat opleveren. Dit acht ik eene leemte waarin voorzien moet worden. Wanneer men nagaat, dat men met een gegroefd kanon de dubbele werking kan doen van een glad stuk van hetzelfde kaliber, dan mag de aandacht van den Minister daarop wel gevestigd worden en dan mag men wel eenige buitengewone kosten besteden om in die leemte te voorzien.

Een tweede punt, dat mij ontgaan was, is de vermindering van het getal aspiranten om tot luitenant te worden bevorderd. Het eenige antwoord, dat de Minister daarop gegeven heeft, was, dat er geene behoefte bestaat; wanneer de jongelieden te lang in Indie dienen, hebben zij slechts te vragen en dan kunnen zij teruggevoerd worden. Vooreerst antwoord ik, dat de dienst te water geheel iets anders is dan de dienst te land. Een officier te land moge voor zaken of voor zijn genoegen eens zes weken verlof vragen, maar het ondermijnt zijn gestel niet, als hij gedurende zijn geheel leven in dienst blijft. Maar die twee of drie jaren in tropische gewesten heeft gevaren, moet gedurende een of twee jaren in gematigder luchtstreek terugkeeren, zal zijn gestel niet ondermijnd worden.

Er komt meer bij. Het is den Minister zeer goed bekend, dat het oneindig moeilijker is eene marine te vormen dan een staand leger. Ieder, die eenigen aanleg heeft voor het krijgswezen, kan bij eenige theoretische opleiding binnen twee of drie jaren te land een redelijk goed officier worden en dan eerlang zeer goede diensten bewijzen. Maar bij de marine is het anders. Men moet jaren lang de baren hebben doorkliefd, om eigenlijk een zeeman te zijn. Van daar dat het voor een land, dat nog geene marine heeft, schromelijk moeilijk is de kiem te leggen. Ik geloof dus dat de Minister zeer verkeerd doet eene oeconomie te zoeken, waar die het minst te pas komt. Ik zou wenschen, dat het getal aspiranten om luitenant te worden eer verhoogd dan verlaagd wierd, en dat men de zaak voor de toekomst niet bedierf door te maken, dat men geen voldoende état major, geen genoegzaam voorbereid corps meer zal hebben.

De heer **Huyssen van Kattendijke**, *Minister van Marine.* [Deze rede zal nader worden medegedeeld.] I.

De heer **Fransen van de Putte**: Ik zal niet terugkomen op het eerste gedeelte mijner rede; maar meen toch te mogen doen opmerken, dat de Minister niet wel begrepen heeft de tweede der vragen, die ik hem heb gedaan met betrekking tot het door hem aangenomen stelsel.

Ik heb zeer goed gevat wat de geachte spreker uit Friesland heeft gezegd, en ik acht het ook voorzigtig van den Minister, dat hij zich nu heeft bepaald tot een stelsel omtrent onze vloot, met uitzondering van gepantserde schepen voor den oceaan. Maar ik had gewenscht reeds bij deze begroting een overzicht te verkrijgen, niet in verbrokkelde stukken, maar bij elkander, waarin de Minister zijn stelsel ontwikkeld en gezegd had: dat en dat heb ik noodig, die schepen van dat charter, met die bewapening en die bemanning, zoowel voor de algemeene dienst als voor de kustverdediging. Dan eerst toch kan de Vertegenwoordiging nagaan in hoe ver de voorgedragen begroting in die rigting is, en of het cijfer daarvan in het vervolg moet klimmen al dan niet.

Het zou mij aangenaam zijn daaromtrent eenige nadere inlichting te ontvangen.

Toch aan het woord zijnde, vraag ik nog dit: nieuwe zaken zijn altijd moeilijk te beoordeelen, maar ik wenschte toch wel, zoover mogelijk, het gevoelen van den Minister te vernemen over de werking van de *zeemilitie*, waaromtrent bij de instelling zoo veel verschil van meening heeft geheerscht, vooral over den tijd en wijze van oefening.

De heer **Huyssen van Kattendijke**, *Minister van Marine.* [Deze rede zal nader worden medegedeeld.] II.

De heer **Cremers**: Mij dunkt dat de uitlegging, die de Minister thans nader van zijn gevoelen over de quarantaine gegeven heeft, meer in de termen der Memorie van Beantwoording valt dan de woorden die wij jl. Zaterdag van hem hebben gehoord. Het gevolg daarvan is, dat er verschil van gevoelen tusschen twee Ministers bestaat en het dus aan homogeniteit ontbreekt. Ik maak daar echter geene grief van, want het is onmogelijk dat er altijd overeenstemming op alle punten tusschen zeven Ministers zou bestaan. Naar mijn gevoelen maakt geen der beide Ministers zich aan ongrondwettigheid schuldig, doch schijnt de meening van den Minister van Marine mij toe verre de voorkeur te verdienen, omdat die beter past in ons parlementair stelsel.

Ik wensch dus te vragen, hoewel ik geen dadelijk antwoord verlang: zou de wettelijke regeling der quarantaine niet tot stand kunnen gebracht worden zonder onmiddellijke medewerking van den Minister, die het niet dienstig acht? Zou niet een ander Minister zich met die taak kunnen belasten? Ik geloof toch dat de publicatie van 1805 onhoudbaar is. In de andere Kamer heeft men verklaard dat zij moest afgeschaft worden, doch dat er iets anders voor in de plaats moet worden gesteld bij de wet. Van dat gevoelen ben ik ook. Indien men dus niet vordert dat zeven Ministers op alle punten eenstemmig denken, verzet niets er zich tegen, dat een Minister, die de zaak inziet gelijk de Minister van Marine, op de aangegeven wijze deze belangrijke zaak ten einde brengen.

De heer **van Swinderen**: Ik betreur het dat de Minister van Binnenlandsche Zaken hier niet tegenwoordig is. Ik betreur het vooral daarom, omdat ik geloof dat hij zich met de zeer voorzigtige uitdrukkingen van den Minister van Marine zeer wel zou kunnen vereenigen. Deze Minister toch heeft gezegd, dat hij in de overtuiging deelt, dat de toestand niet kan blijven zoo als die nu is, doch hij heeft zich onthouden van aan te wijzen dat de regeling zou moeten geschieden bij de wet. Ik ben het ook met den Minister eens, dat de toestand niet kan blijven zoo als die op dit oogenblik bestaat, omdat de publicatie van 10 Januarij 1805 niet uitvoerbaar is. Maar het is nog niet zoo duidelijk dat wettelijke regeling noodig is. Die zaak zou, mijns inziens, ook bij politiematregelen op de reede tot een goed einde te brengen zijn, mits ingetrokken wierden de bestaande bepalingen. Ik beveel die zaak den Minister van Marine aan, om te zijner tijd met den Minister van Binnenlandsche Zaken daarover van gedachten te wisselen. Ik geloof dat die zaak daardoor wel tot een einde zal komen.

Ik wensch niet verder over deze begroting te spreken. Maar nu ik toch aan het woord ben en er na mijne eerste rede ook nog over het personeel der marine werd gesproken, wil ik den Minister mijn wensch uitdrukken, dat hij zijne aandacht vestige op eene betere verhouding tusschen de pensioenen van de officieren der zee- en landmagt in Indie. Ik verlang evenwel nu geen antwoord op dit punt, maar beveel het in de bijzondere aandacht van den Minister, daar die verhouding toch zoo veel te wenschen overlaet.

De heer **Cremers**: Ongaarne neem ik stilzwijgend de teregtwijzing van den geachten spreker uit Friesland aan. In de reeds door mij aangehaalde Memorie van Beantwoording lees ik: »Nu de Tweede Kamer haar verlangen heeft te kennen gegeven, dat de quarantaine wettelijk worde geregeld en de Eerste Kamer denzelfden wensch uitdrukt, mag de Volksvertegenwoordiging met grond verwachten, dat aan dezen wensch gevolg zal worden gegeven door de Regering.» Ik heb gezegd dat hetgeen straks door den Minister is gezegd daarmede meer eenstemmig was dan zijne woorden van Zaterdag, zoo als ik die begrepen heb. Nu moge de geachte spreker uit Friesland, in strijd met de Tweede en met deze Kamer, meenen dat die zaak zeer wel bij administrativen maatregel kan geregeld worden, welke meening ik eerbiedig, maar hij duide het mij dan ten goede, als ik zijne teregtwijzing niet kan aannemen. Ik meen met juistheid gesproken te hebben.

II. Staatsbegrooting voor het dienstjaar 1865. (Beraadslaging over hoofdstuk VII A.)

De heer **Huyssen van Kattendijke**, Minister van Marine. [*Deze rede zal nader worden medegedeeld.*] III.

De beraadslaging wordt gesloten.

Het wets-ontwerp tot vaststelling van hoofdstuk VI der Staatsbegrooting voor 1865 (Departement van Marine), in stemming gebracht, wordt met algemeene stemmen aangenomen.

De Voorzitter: Wegens het ver gevorderde uur stel ik voor onze werkzaamheden thans te staken en die morgen ochtend ten 11 ure voort te zetten.

De heer **Cremers**: Ik wensch een soortgelijk voorstel te doen als Zaterdag door ons geacht medelid uit Noordbrabant gedaan is, met weinig kans van welslagen dewijl het hem niet is gelukt. Toen onze geachten Voorzitter Zaterdag middag voorstelde de beraadslaging over de Staatsspoorwegen tot Maandag te verdagen, heeft ons geacht medelid voorgesteld de werkzaamheden dien avond voort te zetten. De meerderheid, en daartoe behoorde ook ik, stemde voor het voorstel van den Voorzitter. De omstandigheden zijn evenwel nu niet geheel dezelfde. Het hoofdstuk, dat het laatst behandeld is, is afgedaan, wij kunnen dus met een nieuw hoofdstuk beginnen. De Minister, die Zaterdag verklaarde dat eene avondzitting hem niet voegde, is in de eerstvolgende hoofdstukken voorzeker niet betrokken. Wij hebben met een geheel frischen Minister te doen, dien wij wel niet kunnen vragen, wat zijne opinie is, want hij is niet tegenwoordig, maar die, geloof ik, niet zal weigeren tegenwoordig te zijn. Ik stel daarom voor onze werkzaamheden heden avond ten 8 ure voort te zetten, of op een vroeger uur, zoo de Voorzitter dit goedvindt.

Vele leden: Ondersteund!

De Voorzitter: Ik neem het voorstel van den heer Cremers over en stel voor de zitting voort te zetten, heden avond ten half 8 ure. Dan zal in de eerste plaats hoofdstuk VII A (Nationale Schuld) aan de orde zijn.

Dienovereenkomstig wordt besloten.

De verdere beraadslaging wordt verdaagd tot des avonds ten half acht ure.

AVONDZITTING.

(GEOPEND TEN 7½ URE.)

Aan de orde is de voortzetting der beraadslaging over de WETS-ONTWERPEN TOT VASTSTELLING VAN DE STAATSBEGROOTING VOOR 1865.

De beraadslaging wordt geopend over het WETS-ONTWERP TOT VASTSTELLING VAN HOOFDSTUK VII A DER STAATSBEGROOTING VOOR 1865 (Nationale Schuld).

De heer **Fransen van de Putte**: Ik heb alleen het woord gevraagd om rekenschap te geven van de stem, die ik over dit hoofdstuk zal uitbrengen. In verband met hetgeen ik de eer had te zeggen, zoo bij de beraadslaging van de Wet op de Middelen als bij de algemeene beschouwingen over de Staatsbegrooting, zou het in den regel zijn dat ik tegen deze wet stemde. Ik zal dat evenwel niet doen en daarvoor de reden aangeven. Toen ik de begrotingswetten op grond der buitengewone amortisatie in haar geheel bestreed, was mijn bezwaar het brengen daarop onder de middelen van het batig slot van 1865. Maar de omstandigheden zijn sedert veranderd en de Minister heeft ons medegedeeld, dat het goede slot van de dienst over 1864 van omtrent 5 miljoen geklommen was tot 9 à 10 miljoen. Ofschoon ik dus niets wensch terug te nemen van hetgeen ik bij de evenbedoelde discussien gezegd heb, zoo is de stand van zaken thans veranderd. Bij vermeerdering van de gelden in de schatkist, zal

ik het bewijs leveren dat ik een voorstander ben van amortisatie, wanneer de middelen voorhanden zijn. Dit is de reden waarom ik mijne stem aan dit wets-ontwerp zal geven.

De heer **van Swinderen**: De vorige spreker is met een enkel woord teruggekomen op het batig slot van 1865. Het bezwaar, dat hij daartegen had, zou hem niet verhinderen om zijne stem aan deze wet te geven. De conclusie, waartoe de spreker geraakte, maak ik tot de mijne. Ook ik zal tegen deze wet mijne stem niet uitbrengen. Maar het spreken over de twee batige sloten, in 1865 op de begrooting gebragt, geeft mij aanleiding om te zeggen, dat ik daarmede niet tevreden ben; en dat ik wensch in 1865 aan het oordeel der Kamer twee begrootingen te zien onderwerpen, en alzoo hoop dat de andere Kamer in het laatste vierde van dit jaar niet andermaal goed zal vinden om de tijdige voordragt en de tijdige antwoorden van de Regering ter zijde te stellen en die te ondervangen door discussien over interpellatiën en andere aan de begrooting vreemde onderwerpen, maar dat wij in de gelegenheid zullen worden gesteld om in 1865 de begrooting voor het volgende jaar, dus TWEE begrootingen in één jaar, definitief te beoordeelen en vast te stellen.

De heer **Cost Jordens**: Ik acht mij verplicht bij gelegenheid der behandeling van dit hoofdstuk eene klacht tegen den Minister van Financien in het midden te brengen; eene klacht, waarop ik reeds eenmaal gewezen heb en die ik ook thans met weinige woorden kan doen kennen. Zij betreft de vertraging in de mededeeling van de staatsrekening aan de Kamers der Staten-Generaal. De laatst medegedeelde rekening liep over het jaar 1859. Die over 1860 is door de Rekenkamer den 26sten Februarij 1863 afgesloten, die over 1861, den 11den Februarij 1864. De rekening over 1862 was, volgens de verklaring van den Minister van Financien in zijne aanspraak bij de indiening der Staatsbegrooting, in Augustus 1864 reeds onderzocht. Ik geloof dat het niet wenschelijk is dat deze staat van zaken blijve aanhouden. Hoe spoediger toch de begrooting door de rekening achtervolgd worde, hoe beter. Eene rekening is, zoo al niet een noodzakelijk, dan toch zeker een hoogst nuttig element voor de beoordeeling eener begrooting. Ik zal er niet meer van zeggen. Ik zal slechts den wensch uiten dat die vertraging ophoude. Ik vlei mij dat de Minister van Financien, tegen wien ik deze klacht inbreng, met mij zal instemmen, dat zij noch geheel onbillijk, noch onregmatig is.

De heer **Cremers**: Mijnheer de Voorzitter, de eerste geachte spreker heeft het onderwerp van de twee batige sloten ter sprake gebragt. Ik meende dat deze zaak reeds was afgedaan in eene vergadering, waarin ik belet werd tegenwoordig te zijn. Nu er op nieuw over gesproken is, neem ik de vrijheid als mijne meening te zeggen, dat het opnemen van twee batige sloten in deze begrooting geen bezwaar kan opleveren. De Indische comptabiliteitswet is in deze Kamer aangenomen. Daarin is bepaald dat op de begrooting van Oost-Indie zal worden gebragt in uitgave een post voor bijdragen aan 's Rijks schatkist. Onze begrooting loopt van Januarij tot ultimo December even als de Indische, en de genoemde post dient mijns inziens te gelijker tijd daar in uitgave, hier in ontvangst te worden gebragt. Ik weet het, wij hebben onze eigene comptabiliteitswet nog niet gereed, en niets belet dat een ander beginsel daarin worde aangenomen. Mij komt het billijk, ik zou bijna zeggen noodzakelijk voor, dat die uitgaven op de Oost-Indische begrooting te gelijker tijd worden verantwoord met de ontvangsten op onze begrooting. Thans was dit nog dadelijk niet noodig, maar zoodra de Oost-Indische begrooting hier zal worden vastgesteld, zal zulks toch onmiddellijk moeten geschieden. Geschiedt het nu niet, dan zullen wij later hetzelfde bezwaar hebben dat de geachte afgevaardigde nu oppert. Ik heb dit thans willen zeggen, dewijl ik daartoe vroeger geene gelegenheid had.

In de tweede plaats vereenig ik mij thans geheel met den wensch van den geachten afgevaardigde uit Friesland, dat wij dit jaar de begrooting voor het volgend diensjaar zullen kunnen behandelen. Echter zou ik niet gaarne al zijne motiven onderschrijven: ik heb er bijna eene grondwettige vrees voor, om de door hem gesproken woorden te herhalen. Hij wenschte dat de Tweede Kamer de behandeling der begrooting voor het volgend jaar niet zou ecarteren door andere wetsvoorstellen. Ik ben bijna gedrongen te zeggen dat die wensch eenigzins te kort doet aan den eerbied, dien de Kamers wederkeerig aan elkander verschuldigd zijn. Ik neem gaarne aan dat de Tweede Kamer gewerkt heeft met den spoed dien zij diensvrig achtte, en wanneer wij nu langzaam werken, zullen ook anderen, hoop ik, gelooven dat ook wij niet meer tijd besteden dan naar ons oordeel voor 's lands belang noodig is. Ik wensch de behandeling der volgende be-

II. *Staatsbegroting voor het dienstjaar 1865. (Beraadslaging over hoofdstuk VII B.)*

grooting in dit jaar, doch zonder daarbij de motiven van den geachten afgevaardigde te voegen.

De heer **Fransen van de Putte**: Het doet mij leed dat de rede van den laatsten spreker mij noodzaakt nog een enkel woord te uiten. Vermits toch in de Oost-Indische comptabiliteitswet voorkomt dat op hoofdstuk I dier begroting van het loopend dienstjaar wordt gebragt de bijdrage van Indie voor Nederland, zoo leidt hij daaruit af de noodzakelijkheid dat de ontvangsten daarentegen op de begroting van Nederland voor hetzelfde dienstjaar moeten worden geregeld. Te regt heeft de geachte afgevaardigde evenwel opgemerkt, dat de comptabiliteitswet hier te lande nog niet gereed is en dat dus welligt een andere regel zal kunnen worden aangenomen.

Ik ben uitgegaan van dit denkbeeld, en heb ook gezegd dat ik het betreurt dat de Minister van Financien achterlijk is gebleven met in den loop van het vorig dienstjaar de comptabiliteitswet voor Nederland voor te dragen. Dan toch had die zaak door de Kamer rijpelijk kunnen worden besproken en onze bezwaren in overweging genomen. Welligt had dit aanleiding kunnen geven dat die bezwaren op eenige wijze uit den weg geruimd en toch in harmonie gebragt wierden. Er heeft nu eene zekere overvleugeling plaats gehad, en van daar mijn tegenstand. Ik zal daarover verder niet meer in het midden brengen, maar ik blijf protesteren tegen het gebeurde, namelijk dat op deze begroting gebragt is het saldo over 1865.

De heer **van Andringa de Kempnaer**: Mijnheer de Voorzitter, bij de behandeling van dit hoofdstuk, hetwelk de bewijzen van onze finantie krachten moet aantoonen, is mijne aandacht gevallen op de twee posten, welke mij voorkomen eenigzins met elkander in een harmonisch verband te staan. Wanneer ik toch de reeds gevoterde Wet op de Middelen inzie, dan vind ik onder punt 14 (ik zal noemen de sommen welke ik aanneem te zijn buitengewone ontvangsten) ruim 8 ton; in de tweede plaats, de rente van den termijn van den Scheldetol, ruim drie ton; in de derde plaats, het batig slot ad zeven millioen en ruim acht ton; in de vierde plaats het batig slot over 1865, ruim een en twintig millioen; en eindelijk het overschot van het beschikbare van de dienst 1863 ad acht en een half millioen: zamen getrokken, krijg ik een bedrag van veertig millioen acht honderd acht en tachtig duizend gulden, welke som ik moet aannemen als te zijn eene *buitengewone ontvangst*, die boven de gewone middelen van den Staat wordt aangebragt. En nu vind ik voor de amortisatie, die ons bij het hoofdstuk VII A wordt voorgedragen, een bedrag van ruim elf millioen, waardoor ik tot het besluit kom, dat van eene buitengewone ontvangst van meer dan veertig millioen er slechts eene som van elf millioen gebruikt wordt tot schulddeeling. Ik vind het verschil in deze beide posten opmerkelijk, en dat doet mij vreezen dat onze finantie toestand in dit opzigt niet vooruit gegaan is. Bij de behandeling van dit hoofdstuk zal het mij natuurlijk aangenaam zijn indien ik omtrent dit punt eenige inlichtingen van den Minister van Financien zal mogen ontvangen.

De heer **Betz**, Minister van Financien: Mijnheer de Voorzitter, ik geloof niet dat de Kamer zal verlangen, dat ik terugtreed in de discussien over het dubbele batig slot; eene discussie, die reeds breedvoerig gehouden is, zoowel bij de behandeling van de Wet op de Middelen, als bij de algemeene beschouwingen over deze begroting. Ik zou niet anders kunnen doen dan herhalen, wat ik bij die gelegenheid omtrent die zaak heb in het midden gebragt. Intusschen doet het mij genoegen, dat de geachte spreker uit Zeeland eenigermate gerust gesteld is, nu het blijkt dat het overschot op de dienst van 1864 grooter zal zijn dan aanvankelijk was geraamd, zoodat er geen vrees hoegenaamd bestaat, dat de uitgetrokken som voor amortisatie niet werkelijk zou kunnen worden besteed.

Ik zal ook niet spreken over het punt, behandeld door de geachte sprekers uit Friesland en Groningen, maar alleen de Kamer verzekeren, dat de Regering, even als vroeger, zal zorg dragen dat ook de begroting voor 1866 tijdig zal kunnen worden behandeld.

De heer **Cost Jordens** heeft eene klage tegen mij hernieuwd, reeds vroeger door hem ingebragt. Ik zal niet behoeven te zeggen, dat het mij altijd onaangenaam is als men klagen tegen mij inbrengt, omdat ik steeds tracht die, zooveel mogelijk, te voorkomen. Steeds heb ik gepoogd de staatsrekeningen zoo spoedig mogelijk in te leveren, maar dit is niet altijd doenlijk bij de groote massa werk, die er ook bij de betrokken afdeeling van het Departement van Financien voorhanden is. Intusschen geef ik gaarne andermaal de verzekering, dat, ook in dit opzigt, met den meesten spoed zal worden gehandeld.

Eindelijk heeft de heer de Kempnaer zich verwonderd, dat, terwijl er eene som van ruim 40 millioen aan buitengewone middelen voorhanden is, daartegenover slechts 11 millioen werd bestemd voor amortisatie van schuld. De geachte afgevaardigde vreest dat dit een bewijs is voor den achteruitgang onzer financien. Maar de geachte spreker ziet voorbij, dat, behalve die 11 millioen, nog onder de uitgaven voorkomen zeer belangrijke sommen van buitengewone aard, o. a. 14½ millioen voor de spoorwegen. Bovendien moet in het gewone tekort van omstreeks 10 millioen op onze ontvangsten almede worden voorzien door de koloniale bijdragen. Daarbij komt dat 2½ millioen moet worden betaald aan de voormalige eigenaars van slaven, die in 1863 niet konden worden voldaan, en daarom op 1865 zijn overgebragt, waardoor het overschot van 1863 geklommen is van 6 op 8½ millioen; terwijl eindelijk de subsidien aan de West-Indien en andere koloniale uitgaven op hoofdstuk IX voorkomende, tot een bedrag van 2¼ millioen, dienen in aanmerking te worden genomen. Ik geloof, dat door deze opgave de vrees van den geachten afgevaardigde wel eenigermate zal verdwijnen, nu het blijkt, dat tegen die 40 millioen eene gelijke som aan buitengewone uitgaven overstaat, wanneer men althans in aanmerking neemt het nog altijd bestaande verschil tusschen onze gewone ontvangsten en uitgaven; een verschil, dat echter in de laatste jaren is ingekrompen.

De beraadslaging wordt gesloten.

Het ontwerp van wet tot vaststelling van hoofdstuk VIIA der Staatsbegroting voor 1865 (*Nationale schuld*), in stemming gebragt, wordt met algemeene (27) stemmen aangenomen.

Afwezig waren bij deze stemming de heeren Schimmelpenninck van der Oije, van Aylva van Pallandt, van der Heim van Duyvendijke en van Rhemen van Rhemenshuizen.

Aan de orde is het WETS-ONTWERP TOT VASTSTELLING VAN HOOFDSTUK VII B DER STAATSBEGROTING VOOR 1865 (*Departement van Financien*).

De beraadslaging wordt geopend.

De heer **Tonckens**: Tot eene enkele opmerking geeft mij aanleiding het antwoord door de Regering gegeven in § 7 van hare Memorie van Beantwoording op het Verslag dezer Kamer, waarin wij lezen: » Aan de Kamer kan nagenoeg de stellige verzekering worden gegeven, dat de afschaffing der bestelloonen in het jaar 1865 geheel zal afloopen. »

Na de verblijdende tijding, die de Regering ons vroeger gegeven had, verwachtte ik een meer bepaald antwoord en had ik gewenscht dat het woordje *nagenoeg* niet daarin zou worden aangetroffen.

Wanneer men er toch op let, dat er 2½ cents betaald worden op een kapitaal van 5 cents, dan zal men erkennen, dat het hier niet zulk een klein belang geldt als oppervlakkig schijnt.

Art. 172 der Grondwet zegt: dat er geen privilegien in het stuk van belasting kunnen verleend worden, en ik herhaal dus, dat ik van den Minister van Financien de afschaffing van het bestelloon in het geheele Rijk verwacht had. Ik maak er nu wel geen verwijt van tegen den Minister dat dit bestelloon tot dusverre heeft bestaan, maar er moet een einde aan komen.

Zonder volkomen bekend te zijn met de administratie van het Departement van Financien komt het mij toch voor, dat de bestelloonen zulk een klein bedrag op de geheele som uitmaken, dat hunne afschaffing geen deficit in de opbrengsten van het postwezen zal te weeg brengen. Welligt zelfs ware er wel een post te vinden, uit welken in het verlies der bestelloonen kon worden te gemoet gekomen.

Ik eindig dus met aan den Minister van Financien met bescheidenheid mijn verzoek te herhalen, dat hij in dit jaar de bestelloonen door het geheele Rijk zal afschaffen.

De heer **Fransen van de Putte**: De Minister geeft in zijne Memorie van Beantwoording op eene vraag der afdeelingen te kennen, dat hij aan de Kamer nagenoeg de stellige verzekering kan geven, dat de afschaffing der bestelloonen in het jaar 1865 geheel zal afloopen. In het vertrouwen, dat deze belofte ook door de uitkomst zal bevestigd worden, dank ik den Minister daarvoor.

Daarop volgt in die memorie verder: » Indien de postdienst in de provincie Zeeland verbetering eischt, zal men den Minister bereid vinden daartoe de noodige maatregelen te nemen. Het zal echter nader moeten blijken, welke verbeteringen men bepaaldelijk op het oog heeft. »

Ik zal dan van deze gelegenheid gebruik maken om de ver-

20STE ZITTING. — 9 JANUARIJ.

II. Staatsbegrooting voor het dienstjaar 1865. (Beraadslaging over hoofdstuk VII B.)

beteringen, die men in Zeeland wensch, onder de aandacht van den Minister te brengen. Het is tot mijn leedwezen thans voor de derde maal, dat ik diezelfde kwaal aan den doctor moet openbaren. Het is de loop van de posten van Holland en Belgie, die bij elke verandering in het postwezen ten nadeele van Zeeland uitkomt. Bepaaldelijk is dit weder in dit jaar het geval. De inrigting was door tusschenkomst van den Minister zoodanig, dat de post van Holland, die 's avonds van hier vertrekt, den volgenden dag tusschen 1 en 2 uur te Goes arriveerde en dus tusschen 4 en 5 te Middelburg was. Als men te Goes over vertraging klaagt, klaagt men er natuurlijk te Middelburg des te sterker. Nu is het gevolg van de laatste regeling der treinen of postrid in Noordbrabant, dat de Hollandsche post te Goes in den regel aankomt tusschen 3 en 4 uur, die is dus gemiddeld $1\frac{1}{2}$ vertraagd. Wenschelijk ware het, dat de Minister evenzeer den loop der posten in het 4de en 5de district van Zeeland liet nagaan, want daar wordt sterk en bij herhaling over geklaagd. Misschien is het minder voegzaam zich op couranten te beroepen; maar ik mag hier toch wel bijvoegen, dat verscheidene van die klagers in de couranten hunne bezwaren bij een adres aan den Minister van Finantien hebben te kennen gegeven.

Ik kom tot een tweede punt. Ik weet niet hoedanig de inrigting der postkantoren is; dat ligt ook buiten mijne bevoegdheid. Maar ik moet na het eerste bezwaar nog een ander bezwaar releveren. De toenemende bevolking, handel en nijverheid vernemenigvuldigen de correspondentie. Dit, gevoegd bij den meerderen loop van posten, is zeer natuurlijk een bezwaar voor de werkzaamheden van den postdirecteur te Goes.

Ik weet niet, zeg ik, hoe die zaak daar geregeld is, maar ik zal alleen een onaangenaam gevolg daarvan aanwijzen. Het is eene gunstige beschikking des Ministers dat er postloopers voor het platteland ingesteld zijn. Dit is zeer wenschelijk, maar dit brengt mede dat, bij aankomst der post uit Holland, er eerst uitgenomen wordt het pakket voor Middelburg, daarna dat voor Noordbeveland en vervolgens de drie pakketten voor drie postloopers. Het gevolg is dat midden in den zomer, als de post tusschen drie en vier ure is aangekomen, de brieven toch eerst tusschen 5 en 6 ure besteld worden. Nu weet ik niet, of de Minister dan wel de postdirecteur daarin kon voorzien. Van den postdirecteur valt niets dan lof te zeggen; maar ik geloof dat de fout ligt in gebrek aan personeel. Ik ben dus zoo vrij, op dringende uitnoodiging van belanghebbenden, inzonderheid van handelaren, deze zaak onder des Ministers aandacht te brengen, met verzoek om voorziening, vooral wat betreft de post van Holland en Belgie, welke laatste, inzonderheid die van Brussel en omstreken, soms 48 uren onderweg is. Ik weet niet wat de oorzaak daarvan is: bij 's Ministers Departement zal men dit spoedig te weten kunnen komen en, zoo ik hoop, verhelpen.

De heer van Andringa de Kempnaer: Ik wensch te spreken over de VIde afdeling. Daarin is sprake van de plannen des Minister ten opzichte van het belastingstelsel. Het is thans geen tijd, dit punt uitvoerig te behandelen. Maar hier wordt gesproken over eene verhooging van het gedistilleerd. Daartegen heb ik op zich zelf geen bezwaar, ofschoon de ondervinding geleerd heeft tot welke misbruiken die onophoudelijke verhooging van accijns leidt. Het antwoord des Ministers doet voorzien dat het aandeel, voor de gemeenten bestemd, kan worden uitgekeerd. Ik voor mij geloof niet dat zulk eene voordragt ongelouterd in deze Kamer zal komen.

In de tweede plaats wensch ik terug te komen op een punt, door den vorigen geachten spreker behandeld. In het verslag is gevraagd, of het nu geen tijd zou worden tot invoering van een uniform-port. Ik ben nog niet overtuigd dat dit beginsel met de billijkheid zou strooken. Dit gevoelen is dan ook niet zonder tegenspraak gebleven, waarop ik de aandacht wensch te vestigen.

Het voorbeeld van mijn geachten ambtgenoot uit Zeeland zal ik niet volgen door in bijzonderheden te treden, even als ik zulks in vroegere jaren gedaan heb, om leemten en gebreken in het postwezen op te geven. Naar mijne overtuiging is, bij de ruimte van de middelen, die het postwezen geeft, het toezigt op het brievenvervoer niet voldoende. Er is gebrek aan toezigt op de loopers en posten. De contrôle, wat de cijfers betreft, moge nauwkeurig zijn, maar de contrôle op de verzendingen acht ik niet overal doelmatig ingerigt. Ik acht het nuttig dat eene ambulante contrôle in elke provincie worde ingerigt en ik geef zulks den Minister van Finantien in overweging.

De heer van Eysinga: Door den vorigen spreker is gedoeld op het stelsel van belastingen, althans hij begon daarmede zijne rede. Ik laat in het midden in hoe ver de bespreking van dit onder-

werp meer behoort bij de behandeling van de Wet op de Middelen. Die wet is echter met grooten spoed behandeld en ik meen dat men hetzelfde niet kan zeggen van deze begrootingswetten. Ik hoop dat het dientengevolge verschooning zal vinden, zoo ik daaromtrent nog een enkel woord in het midden breng.

Het stelsel van dezen Minister van Finantien is, zoo als hij steeds te kennen heeft gegeven, onze finantien onafhankelijk te maken van de Indische baten en evenwigt te brengen tusschen de inkomsten en uitgaven. Ik heb in de stukken en bij vroegere discussiën hooren beweren, dat de Minister ontrouw aan dat stelsel zou zijn geworden. Wat mij betreft, ik heb daarvan de duidelijke bewijzen niet gevonden.

Nu er sprake is van het stelsel van belastingen, wensch ik een denkbeeld te opperen, dat ik reeds vroeger de eer had in het midden te brengen, en aan dezen Minister evenzeer als aan zijne ambtsvoorgangers mede te deelen. Wanneer er sprake is van een equivalent, dan is er zeer zeker moeilijk een aan te wijzen of te vinden, zonder dat zich van vele zijden velerlei klagen voordoen. Er is evenwel een equivalent, waarop ik de aandacht van den Minister wensch te vestigen en dat mij steeds voorkomt aanbeveling te verdienen: het is eene belasting op de goederen in de doode hand. Ik heb dat denkbeeld meer geopperd, en somtijds is mij een meer, somtijds een minder gunstig antwoord gegeven. Ik weet, dat het geen onderwerp is om zoo voetsstoots hier te behandelen en het voor en tegen te wikkelen en te wegen. Het is dan ook alleen met het doel om de aandacht van den Minister daarop bij voortdurend te vestigen, dat ik het woord gevraagd heb. De reden, waarom ik dat doe, heb ik bij vroegere gelegenheden in het licht gesteld. Hoe langer hoe meer komt het mij raadzaam voor om op dat denkbeeld aan te dringen. Want hoe langer het duurt, hoe meer kapitaal uit den handel wordt getrokken en hoe meer gedeelten van het nationaal vermogen onvruchtbaar en dood worden gemaakt. Daar waar in alle opzichten vooruitgang in de cultuur en stijging in de waarde der vastigheden is op te merken, daar zal het eene waarheid zijn, dat de heffing eener belasting ten bate van de schatkist, op welke wijze dan ook, zonder groote bezwaren zou kunnen worden toegepast.

De heer Betz, Minister van Finantien: Mijnheer de Voorzitter, de geachte afgevaardigde uit Drenthe, die het allereerst over dit hoofdstuk gesproken heeft, is niet tevreden met het antwoord der Regering, opgenomen in paragraaf 7 van de Memorie van Beantwoording. Aldaar is namelijk nog niet de stellige verzekering gegeven, dat in 1865 alle bestelloonen zullen afgeschaft worden, maar de Regering heeft er zich toe bepaald om slechts *nagenoeg* die stellige verzekering te geven. De geachte spreker voegde er bij, dat hij van dezen Minister van Finantien niet had verwacht, dat hij met die volledige afschaffing van de bestelloonen zoo lang zou hebben gewacht als het geval is.

Ik geloof dat die laatste klacht onverdiend is. In de twee laatste jaren is de zaak van de afschaffing der bestelloonen eene belangrijke schrede vooruitgegaan; belangrijker zelfs dan ik mij had voorgesteld dat mogelijk zou zijn geweest. Ik had namelijk niet gedacht, dat de volledige afschaffing der bestelloonen reeds in 1865 zou hebben kunnen geschieden, maar had mij voorgesteld dat dit eerst in 1866 zou hebben kunnen gebeuren. Door krachtige inspanning is het echter mogelijk geworden aan de Kamer de verzekering te geven, die zij in het Verslag heeft gevonden.

En nu het woord „nagenoeg.” Dit is in het Verslag gebragt, niet omdat ik opzag tegen de kosten van dien maatregel, of dat de gelden tot bestrijding daarvan niet zouden kunnen gevonden worden; uit een finantieel oogpunt toch is de zaak voor 1865 volkomen gered. Maar het woord „nagenoeg” is daarom gebezigd, omdat ik vreesde dat wellicht de administrative maatregelen, die van de afschaffing van de bestelloonen het gevolg moeten zijn, niet alle in 1865 zouden kunnen genomen worden. Wanneer ik eene stellige verzekering gaf, dan zou die *moeten* worden opgevolgd, en het woord „nagenoeg” is dus enkel een maatregel van voorzigtigheid.

Ik vertrouw dat na deze mededeeling, de geachte spreker gerust zal wezen dat, zoo het al onmogelijk mogt zijn om de bestelloonen in 1865 totaal af te schaffen, het slechts enkele maanden in 1866 zal duren eer die volledige afschaffing plaats heeft. Ik geloof echter aan de Kamer in het algemeen en aan den geachten spreker in het bijzonder de verzekering te kunnen geven, dat in 1865 eene volledige afschaffing wel gelukken zal.

De geachte afgevaardigde uit Zeeland heeft in de eerste plaats de verbeteringen besproken, die zouden zijn aan te brengen in de postdienst in Zeeland, vooral in den loop van de posten van Holland en Belgie. Hij beklagde er zich over, dat elke verandering in de uren voor den loop der spoortreinen ten nadeele is van Zeeland. Dit doet mij leed, maar het is niet te vergen

II. *Staatsbegroting voor het dienstjaar 1865. (Beraadslaging over hoofdstuk VII B.)*

van den Minister van Financien, of van de administratie der posten, om te voorzien in de gevolgen die elke verandering der vertrekuren van de spoortreinen kan te weeg brengen. Men tracht dit zooveel mogelijk te doen, doch men kan aan al de bezwaren niet te gemoet komen, omdat de eene postenloop van den andere afhangt. Nu men eenmaal spoorwegen heeft, dient men die ook te benuttigen in het belang van het brievenvervoer: en dan moet men zich onderwerpen aan de regeling der vertrekuren van de spoortreinen zoo als die wordt vastgesteld. Ik zal echter nagaan in hoe ver aan het zoo even opgenoemde bezwaar zou kunnen worden te gemoet gekomen.

In de tweede plaats heeft de geachte spreker de vrees geuit, dat aan het postkantoor te Goes geene voldoende hulp aanwezig is, waaruit vertraging in de bestelling zou volgen. Ik zal onderzoeken wat daarvan zij; want ik ben niet van zoo nabij bekend met de inrigting van al onze postkantoren, om te beoordeelen of de klacht van den geachten spreker al dan niet gegrond is.

De geachte afgevaardigde uit Friesland vreest gevaar uit de onophoudelijke verhooging van den accijns op het gedistilleerd, die ook zou liggen in het plan der Regering en waarop eenigermate de voorstellen berusten, thans bij den anderen tak der wetgevende magt aanhangig. Ik moet den geachten afgevaardigde doen opmerken, dat eene verhooging van dien accijns in het algemeen niet bedoeld wordt. Op dit oogenblik wordt door het Rijk geheven f 35 aan accijns en in de gemeenten van f 14 tot f 21; en nu wordt voorgesteld om den accijns in het algemeen te brengen op f 50. Ik kan dus niet inzien dat eene verhooging door die voorstellen zou worden te weeg gebracht.

Een tweede punt door dien geachten afgevaardigde besproken is het uniformport. Ik acht het echter beter, dit punt te behandelen als de herziening der postwet aan de orde zal zijn, zoo als ik aan de Kamer in antwoord op haar verslag reeds te kennen gaf.

Eindelijk meent de geachte afgevaardigde, dat het toezigt op het vervoer van brieven — hij noemde dit eene contrôle op de verzending — niet behoorlijk geregeld is. Ik zou van den geachten spreker speciale aanduiding moeten ontvangen in welk opzigt dit het geval zoude zijn. Hier of daar moge iets aan te merken zijn, doch ik meen dat over het algemeen de administratie van het postwezen vrij goed geregeld is.

Ten slotte is door den geachten afgevaardigde uit Friesland, den heer van Eysinga, ook nog gesproken over een equivalent, dat, naar zijne meening, door den Minister zou kunnen worden aangegrepen om wellicht in het verlies van zekere inkomsten te voorzien; hij bedoelde daarmede eene belasting op de goederen in de doode hand. De geachte spreker heeft echter te regt gezegd, dat dit geen punt is, op dit oogenblik vatbaar om te worden besproken. Ik heb bij eene vorige gelegenheid aan hem geantwoord, dat ik de zaak zou onderzoeken, dat ik bouwstoffen zou trachten te verzamelen om na te gaan, of dat denkbeeld op eene geschikte wijze vatbaar was voor verwezenlijking. Daarentrent is reeds een begin gemaakt, en ik geloof dus dat de geachte spreker gerust kan zijn, dat de zaak niet door mij uit het oog wordt verloren.

De heer **Andringa de Kempnaer**: Mijnheer de Voorzitter, ik ben wel genoodzaakt het woord te vragen ten gevolge hetgeen de Minister mij vroeg. Ik ben van gevoelen dat het hier niet de plaats is om ons in vele details te begeven, en wij daarvoor een geschikter tijdstip moeten kiezen. Maar ik wil des Ministers vraag met eene wedervraag beantwoorden: waarom is voor het bezorgen van de veelvuldige verzendingen van brieven algemeen op het platteland geen het minste toezigt? Er is geene zekerheid, of al die onderscheidene loopen, al die onderscheidene bestellingen met die activiteit geschieden, als waarop, in dezen tijd, het postwezen aanspraak heeft, en als de bedoeling van den Minister waarschijnlijk en stellig zal wezen. Wel is er toezigt op de postdienst in de hoofdplaatsen, maar het ontbreekt op het platteland, wanneer het verzendingen van de hoofdkantoren geldt.

Bij de aanzienlijke uitbreiding bij het postwezen zou, zoo als ik straks zeide, eene ambulante contrôle zeer goed kunnen werken; zij zoude bovendien den Minister in kennis stellen met de leemten en gebreken die daarin nog in groote mate aanwezig zijn. Ik wil gaarne erkennen dat door deze Regering zeer veel gedaan is en nog gedaan wordt voor het postwezen, en het geldt hier dana ook geene beschuldiging, maar eene aansporing aan den Minister om de zaak van het postwezen te verbeteren, en voor het gerief van het algemeen meer en meer doelmatig in te rigten.

De heer **Smit**: Het blijkt mij ook thans, Mijnheer de Voorzitter, dat de discussien aanstekelijk kunnen wezen, en dat wanneer anderen in details treden, een lid van deze Vergadering, al is hij hier nog niet lang, ook de vrijheid durft nemen, om evenzeer

te treden in onderdeelen. Een geacht spreker naast mij gezeten heeft sommige bezwaren ingebracht omtrent de postloopers en postdiensten, en daarin vind ik aanleiding om een bezwaar, dat bij mij in de aankomst der posten en de diensten bestaat, thans in het midden te brengen.

Ik bewoon zeker eene niet onbelangrijke streek, en wanneer ik dan naga in welke treurige omstandigheden wij in den laatsten tijd verkeerden met het brievenvervoer en de courantenbezorging, dan geloof ik niet te veel te zeggen indien ik beweer dat wij ze 12 tot 24 uren te laat krijgen. Ik wist dat noch aan den Minister noch aan de uitstekende administratie, noch aan de ambtenaren van hooger en lager rang. Ik wist het aan de omstandigheden; maar naar die omstandigheden zou de administratie zich zeer gemakkelijk kunnen regelen. Met de creatie van ééne enkele dienst of postrid meer over Haarlem bij voorbeeld, zou mijns oordeels daarin zijn te voorzien. Bij deze gelegenheid wensch ik het bescheiden verzoek aan den Minister van Financien te doen, dat wanneer het is besloten water of ijsgang, eene betere regeling de spil moge zijn waarop alles draait. Het is toch eene waarheid dat daar waar belangrijke handelsbetrekkingen bestaan, er belang bij is dat de brieven spoedig worden vervoerd en ik kleur de zaak niet, wanneer ik beweer dat de brieven en dagbladen soms 12 tot 24 uren te laat worden vervoerd en ontvangen, en dat komt alleen, omdat het vervoer per stoomboot somtijds gedurende weken en maanden, wegens het ijs, niet geschieden kan.

Ik ken den goeden wil van den Minister; ik weet dat de administratie puik is, maar ik geloof dat ze in den winter nog puiker kan worden en ik zou den Minister erkentelijk zijn indien hij door het doen aanbrengen van verbetering in deze leemte gedurende iederen winter daarvoor wilde doen zorgen. Nu men in details is getreden, heb ik de vrijheid genomen ook dit klein onderdeel aan de behartiging van den Minister bescheiden aan te bevelen.

De heer **Betz**, Minister van Financien: De geachte afgevaardigde uit Friesland heeft mij eenige nadere inlichtingen gevraagd, waarvan ik de mededeeling wellicht aan mijn departement zou hebben mogen verwachten, omdat het gemakkelijker is, dergelijke zaken van detail aldaar te bespreken, dan in deze openbare discussie. De geachte afgevaardigde heeft gevraagd, wie de veelvuldige verzending van brieven surveilleert, vooral ten platten lande. Dat geschiedt ten platten lande onder hetzelfde toezigt als in de steden. Er zijn directeurs, onder toezigt van inspecteurs, welke laatste in relatie staan tot het Departement van Financien. Wanneer de verzending ten platten lande niet geregeld plaats heeft, dan staat, even als in de grootere gemeenten, de machine stil, omdat de geregelde afzending van de eene plaats in verband staat met de andere. Stagneert de eene of andere afzending, of komen de brieven op de eene of andere plaats niet geregeld aan, dan blijkt dat dadelijk, en dan komen er ook spoedig genoeg veelvuldige klachten aan het departement in.

De geachte afgevaardigde uit Noordholland, de heer Smit, had ook een klein bezwaar, dat hij met de meeste welwillendheid onder de aandacht van den Minister bracht. Zijn bezwaar betrof dat in tijden van ijsgang de brieven en couranten in Noordholland meestentijds 24 uren te laat aankomen, omdat zij over Amsterdam en niet over Haarlem worden verzonden. Hij vroeg, of onder zoodanige omstandigheden de verzending niet kon worden gewijzigd.

Dat wijzigen is niet zoo gemakkelijk als de geachte spreker wellicht vermoedt, want als de verzending der brieven eenmaal is geregeld, sluit het groote raderwerk zoo in elkander, dat het zeer veel inspanning kost om dan daarin eene kleine verandering te brengen. Maar ik geef den geachten spreker toch gaarne de verzekering, dat ik zal nagaan wat er kan worden gedaan om in zijn bezwaar te gemoet te komen; en wanneer het, al is het ook met eenige inspanning, mogelijk is om, onder dergelijke omstandigheden als die hij bedoelt, wijziging in de verzending der brieven te brengen, zal daartoe worden overgegaan.

De beraadslaging wordt gesloten.

Het wets-ontwerp, houdende vaststelling van hoofdstuk VII B der Staatsbegroting voor 1865 (Departement van Financien), wordt in stemming gebracht en met 27 tegen 2 stemmen aangenomen.

Voor hebben gestemd de heeren: Smit, van Beek Vollenhoven, Messchert van Vollenhoven, van Swinderen, Cost Jordens, Fransen van de Putte, Schimmelpenninck van der Oije, van Meeuwen, Huydecoper van Maarsseveen, van Nispen van Panerden, van Aylva van Pallandt, van Sasse van Yssel, van Rhemen van Rhemenshuizen, Boreel van Hogelanden, van Eysinga, de Vos van Steenwijk, Verschoor, Tonckens, Cremers,

II. Staatsbegrooting voor het dienstjaar 1865. (Beraadslaging over hoofdstuk VIII.)

Michiels van Kessenich, Hengst, van der Lek de Clercq, van Heeckeren van Wassenaer, Sassen, Blankenheim, Viruly en de Voorzitter.

Tegen hebben gestemd de heeren: Taets van Amerongen en van Andringa de Kempenaer.

Bij deze stemming waren afwezig de heeren van der Heim van Duyvendijke en van Vollenhoven.

Aan de orde is het WETS-ONTWERP TOT VASTSTELLING VAN HOOFDSTUK VIII DER STAATSBEGROOTING VOOR 1865 (*Departement van Oorlog*).

De beraadslaging wordt geopend.

De heer **Schimmelpenninck van der Oije**: Over geen onderwerp zou ik gemakkelijker een uur kunnen spreken. Toch zult gij, op dit ver gevorderd uur, bondigheid wenschelijk achten, en die wil ik zonder nadeel voor de algemeene belangen in het oog houden.

De Minister van Oorlog en ik hebben, geloof ik, dezelfde opleiding gehad voor een wetenschappelijk wapen; daardoor ben ik mogelijk nog meer in staat hem te waarderen dan velen. Nu breng ik gaarne hulde aan de meerdere scherpzinnigheid en de kunde van dien generaal, die ik bij zijne vastberadenheid lang aan het hoofd van het Departement van Oorlog hoop te zien; maar wij zijn hier niet geroepen om te loven en goed te keuren, veeleer om te controleren en, zoo noodig, onze aanmerkingen te maken. Van het goede dat ik hier zie en dat mijne stem ook bepaalt, zal ik slechts één punt aanhalen. Ik heb mij in de sectien met de meening vereenigd, dat ons leger nimmer mag verminderd worden. Wanneer men aan den drang, om met de som van f 10 400 000 (bij inbegrip van ruim ander half miljoen pensioenen) toe te komen, wilde toegeven, zou ik van mijn kant zeggen: schaf liever het geheele leger af en maak er eene massa veldwachters en gendarmes van, want dan kan het restantje alleen dienen om de inwendige rust te bewaren. Als wij een leger willen hebben dat eenigzins aan zijne roeping beantwoordt, om ons land met goed gevolg tegen elken aanval van buiten te verdedigen, dan mag het nimmer verminderd worden.

Loftuitingen laat ik verder ter zijde, om te komen tot de gissingen. Daarbij zal ik geene ondergeschikte punten behandelen, bij voorbeeld niet de administratie, ofschoon ook naar mijn inzien daarbij door vereenvoudiging en bezuiniging wel iets te doen is; maar groote sommen zal men er niet door besparen, en ik geloof niet dat het in de roeping der Eerste Kamer ligt op iets dergelijks te blijven aandringen. Ik bepaal mij liever tot het bespreken van twee punten: de vestingen en de linien van defensie.

Ten opzichte van de vestingen ben ik niet geheel eenstemmig met hen die aandringen op gestadige en voortdurende vermindering, want afschaffen is zeer gemakkelijk, maar er iets voor in de plaats te stellen dat even deugdelijk tot de verdediging van het land kan bijdragen, is zeer moeilijk. De quaestie over vestingen als Maastricht en Venlo in het zuiden en Groningen en Delfzijl in het noorden is van zoo ingewikkelde aard, tactisch, strategisch, politisch en geographisch, dat ik er mij niet over kan uitlaten zonder in noodeloze moeilijkheden te treden, en ik berust dus liefst in hetgeen de Minister daaromtrent wil. Gemakkelijker is voor mij, en naar ik geloof voor iedereen minder aan twijfel onderhevig, de quaestie van Grave en Breda.

Iets anders is de IJssellinie, ofschoon ik daaromtrent eigenlijk weinig méér kan leveren dan eene tweede uitgave van hetgeen ik verleden jaar zeide. Ik vraag weder op nieuw, of die linie het minste of geringste nut heeft, of zij niet noodeloze kosten veroorzaakt en eene noodeloze plaag is voor de ingezetenen.

Als men de rigting van die lijn nagaat, dan vraag ik: waar moet de vijand van daar komen? België, Oldenburg, Hannover zullen ons toch vermoedelijk nooit den oorlog aandoen; de bishoppen van Munster en Keulen zijn als oorlogvoerende mogendheden verdwenen; de Reiters en kleine troepen der zestiende eeuw bestaan niet meer. Ik ken maar twee vijanden die ons zouden kunnen bedreigen: één meer uit het noorden, en een uit het zuiden. Als die uit het noorden komt, dan gebeurt er een van beide: of hij marscheert dood eenvoudig op een vrijen afstand van 20 uren, nu Koevorden is opgeheven, tusschen Deventer en Groningen, naar Wijhe of Zwolle, gaat dan geheel vrij over den IJssel en vervolgens des verkiezende over Harderwijk naar Nijkerk, tot ook hij aan de Utrechtsche linie komt; — of wel hij marscheert van den anderen kant: dan vindt hij alles open zoo als in 1813, toen de vijand, zonder eenig oponthoud, in vijf minuten van Westervoort naar Arnhem is gemarscheerd, niettegenstaande er vrij aan-

zienlijke garnizoenen van Franschen waren te Deventer, Zutphen en Doesburg. Dus is een eerste gevolg daarvan, dat, behalve die groote uitgaven en lasten die nu te Zutphen worden opgelegd, er nog een bruggehoofd te Westervoort moet gemaakt worden.

Maar verondersteld eens, de vijand dringt liever onmiddellijk door, dan zeg ik dat de bevaarbaarheid van den IJssel in de laatste jaren wel aanmerkelijk is verbeterd, maar ik wel twintig punten op den IJssel kan aanwijzen waar de geul — ik zeg niet de rivier — niet breeder is dan 6 à 8 el, zoodat de vijand met 3 à 4 pontons op een tal van plaatsen met zijn gansche bagage over den IJssel zou kunnen komen. En nu weet men dat het tegenwoordig voor een magtigen vijand niet zeer moeilijk is, eenige weinige pontons mede te nemen; daarvoor zijn niet veel wagens noodig.

Nu de vijand uit het zuiden. Ik weet eigenlijk niet hoe die vijand tot ons kan komen als hij niet eenstemmig handelt met België en Pruisen. Maar gesteld eens hij komt, dan stoot hij het hoofd tegen iets dat eigenlijk niet waard is er het hoofd tegen te stooten, want al ware hij Napoleon I, hij zou niet in staat zijn om dat geretrancheerde kamp van Nijmegen met zijne dominerende hoofden gedurende acht dagen te verdedigen. Dus is die positie van luttel of geene waarde. Waartoe dus begonnen met extra-uitgaven die men doen wil door versterkte forten, schansen, retranchementen, of hoe men die noemen wil, te bouwen dicht bij Pannerden op het separatiepunt tusschen Waal en Rijn, alsmede te Lent en tegenover Arnhem? Ik zeg al wederom, ik weet niet, waartoe zulke onverwilde uitgaven, maar merk op, wat ik bij de algemeene beraadslagingen gezegd heb, dat wij namelijk onze krachten te veel en ten koste van het meer noodige versnipperen, terwijl wij ze liever tot een geheel moesten zamenvoegen, dat is om hetgeen de kern van ons land is, in krachtigen staat van tegenweer te maken.

Maar gesteld eens wij geven geld uit voor die gansche IJssellinie in verband met de werken die te Nijmegen, Arnhem, Westervoort en Sterreschans zullen worden aangelegd, dan meent de Minister dat wij daardoor den vijand zullen ophouden. Ik moet vooreerst zeggen dat die vijand, als wij een geregelde toestand hebben, vermoedelijk niet plotseling zal komen. Men zal wel altijd eenige dagen, zoo al niet weken, vooruit weten dat er oorlog zal ontstaan. Gebeurt dit, dan zal het mijns inziens staatsmanswijsheid zijn, onmiddellijk onze schutterijen te mobiliseren en achter de groote linien te zamen te trekken; nadat eerst die bruggehoofden genomen zijn, kan men ze niet meer achter de rivieren vereenigen. Laat men de menschen te huis tot dat de IJssellinie genomen is, dan verliest men ze allen. Laat men ze terugtrekken, dan is er meer kans tijd te winnen, om ze te organiseren en ze eenigzins te kunnen oefenen.

Wat verliest men nu echter bij den tegenwoordigen stand van zaken? Dat noch de Grebbelinie, noch de Utrechtsche linie, noch de IJssellinie in behoorlijken staat van verdediging zijn. Ik geloof niet, al laat de Minister in dit jaar goed doorwerken, dat wij bij eenen onverwachten aanval, want daarop komt het aan, binnen 8 à 14 dagen, ja binnen eene maand de linie, die de eigenlijke kern van de defensie uitmaakt, in goeden staat kunnen hebben. En dan komen wij in de ongelukkige positie van de Denen in Sleeswijk; wij meenen linien te hebben, waarachter wij veilig zijn, en wij zullen niets hebben. Daarom zeg ik, als eerst de Hollandsche linie in behoorlijken toestand is, dan moge de vijand komen en het land overheerschen, dan is het even als op een schaakbord, waar men een kasteel kan laten nemen, mits de Koning niet mat wordt en goed gedekt staat. Als eerst de Hollandsche lijn in goeden staat was, dan, zeg ik, werke men aan de tweede lijn, de Grebbe-linie. Is die gereed en heeft men middelen over, ik heb er vrede mede, dat men dan de volgende werken make. Maar nu werkt men aan alle linien te gelijk, zonder ze te voltooien, zoodat, als de vijand komt, het bijna zal zijn als of de linien niet bestaan. Zoo versnipperd men zijne krachten. Daarmede kan ik mij niet vereenigen.

In weerwil van mijne aanmerkingen, zal ik, bij lofspraak en kritiek, volgaarne mijne stem aan deze begrooting geven. Maar ik moet bij den Minister aandringen, het oog te willen vestigen op hetgeen mij voorkomt het meest belangrijke te zijn en dat althans niet zoo zeer op den achtergrond te stellen, als op dit oogenblik plaats vindt.

De heer **Fransen van de Putte**: Ik heb bij de algemeene beschouwingen te kennen gegeven, dat het cijfer voor Oorlog mij nog altijd drukt. Toen ik § 1 van het verslag van deze Kamer las, kwam mij onwillekeurig in de gedachte, dat leden, die daartoe de stof geleverd hadden, toevallig allen gezeten waren over dat prachtige schilderstuk hierachter mij, dat stoute beeld des

II. Staatsbegroting voor het dienstjaar 1865. (Beraadslaging over hoofdstuk VIII.)

oorlogs, het beeld van Mars; ik ben zeer dankbaar hier tegenover het beeld des vredes te staan, dat mij geruster stelt en in tegenoverstelling van gemelde paragraaf de vraag doet opperen: kunnen die uitgaven niet verminderd worden? Ik zal mijn bezwaar tegen het eindcijfer kort kunnen adstrueren, omdat ik in het gevoelen deel van hetgeen door vele leden in de andere Kamer reeds is ontwikkeld. Ik vind omtrent dit punt op *Bijblad II*, bladz. 433 een gevoelen uitgedrukt, dat in het algemeen ook het mijne is. Ik lees daar: »ik voor mij heb de vrees — en het is eene vrees die aan overtuiging grenst — dat, wanneer werkelijk een oorlog over ons mogt uitbreken, die ons, naar mijne meening, alleen door een overmagtigden vijand zou kunnen aangedaan worden, dan binnen korten tijd alles zou verloren zijn: *tout sera perdu, fors l'honneur. Fors l'honneur*, zeg ik, want ik ben overtuigd, dat ons leger, hoe het ook zij zamengesteld, zijn pligt zal doen, gelijk het dien altijd gedaan heeft." Ik deel in dit gevoelen van den heer Dumbar in het algemeen, maar niet zoo onvoorwaardelijk na de verzekering van den Minister van Oorlog, dat hij in elk geval het land zou kunnen verdedigen.

Ik voer dit aan omdat, naar mijne meening, de begroting van Oorlog te groote uitgaven vordert; dat wil zeggen, dat ons kleine leger op betrekkelijk te kostbaren voet is ingerigt.

In de tweede plaats schept de strijd over het behoud of sloopen van vestingen een toestand van onzekerheid, die ons niet in staat stelt thans een normaal cijfer voor dit hoofdstuk aan te nemen, omdat wij niet weten welken invloed het denkbare omtrent het sloopen van vestingen op het cijfer der begroting zal uitoefenen.

In de derde plaats een woord over de kostbare inrigting van het departement. Op de zoo even door mij aangehaalde bladzijde van het *Bijblad* lees ik daaromtrent: »Ik wijs alleen op de kosten van het departement zelf. Het is toch eene waarheid, dat aan dat departement een grooter aantal ambtenaren is verbonden dan aan het Departement van Binnenlandsche Zaken, hetwelk toch een zoo veel uitgebreider werkkring heeft". Dit gevoelen wordt door een ander lid der Tweede Kamer bevestigd, een oud Minister, niet onbekwaam in de zaken. Op bladz. 439 lees ik: »Ik ben nog altijd mijne meening van vroeger toegedaan, dat, als men *ernstig* wil, bij het Departement van Oorlog nog zeer groote bezuinigingen te maken zijn. Er is zoo in openbare geschriften als in deze Kamer dikwijls gewezen op de groote kostbaarheid van het departement zelf. Er is geen departement waar zoo vele en zoo hoog bezoldigde ambtenaren zijn als daar. Er mogen, ja, bij enkele departementen ambtenaren zijn die f 4000, en zelfs enkele die f 6000 hebben, bij het Departement van Oorlog is het regel dat aan de hoofd-officieren, chefs de bureaux, niet alleen f 4000, maar daarenboven nog eene aanzienlijke toelage wordt toegekend. Ook in dit opzicht hebben de officieren boven de burgerlijke ambtenaren vele en aanzienlijke privilegien." De Minister van Oorlog heeft daarop (bladz. 456¹) eenvoudig geantwoord: »Ik ben nu drie jaren aan het hoofd van het departement, en weet dus wel te beoordeelen hoe veel ambtenaren er noodig zijn. Ik heb daarin vermindering gebragt, en, zoo als ik in de Memorie van Beantwoording heb gezegd, zal ik zoo mogelijk daarmede voortgaan." De Minister houde het mij ten goede, maar dit is zijn persoonlijk gevoelen, dat door niets gestaafd wordt. Daar in het antwoord op het Verslag dezer Kamer daaromtrent niets naders wordt medegedeeld, zou het mij aangenaam zijn nog eenige nadere inlichtingen te mogen ontvangen, ten einde dat bezwaar, zoo mogelijk, worde opgehelderd. Het zou misschien ook kunnen gebeuren, dat, wanneer het stelsel van verdediging door den Minister definitief ware vastgesteld, uit de bezuiniging die hij konde daargestellen juist door hem te krachtiger zou kunnen worden voortgegaan met de bevestiging van zijn en met de slooping van het oude stelsel.

Het tweede punt door mij bij de algemeene beschouwingen besproken betreft mijne hoop om iets te vernemen bij de behandeling van hoofdstuk VIII der Staatsbegroting omtrent de verdediging van Amsterdam en de Zuiderzee, bijaldien bij den Minister daartegen geen overwegend bezwaar bestaat. Daarvoor heb ik ook steun gevonden in het gezegde op bladz. 429 van het *Bijblad* der Tweede Kamer, waar een dergelijk gevoelen wellicht nog pertinentier is uitgedrukt. Immers ten slotte wordt daar gezegd: »Aan de Amsterdamsche linie is nog niets gedaan, en de hoofdstad ligt nog aan de land- en zeezijde open." Mij dunkt dat dit belangrijk punt bij deze beraadslaging niet met stilzwijgen mag worden voorbijgegaan. Ik was echter er op bedacht dat die quaestie wellicht alleen in comité-generaal zoude kunnen behandeld worden, doch bij raadpleging van den Minister heeft hij mij geantwoord dat zulks zeer goed bij deze openbare discussie kon plaats hebben. Daarom heb ik gemeend die quaestie thans ter sprake te mogen brengen.

Ik zal daarbij voegen een enkel woord over de kustverdediging, ook dezen morgen door den heer van Swinderen bij de behan-

deling van het VIde hoofdstuk meer in het algemeen besproken. Die geachte afgevaardigde meende dat die verdediging voornamelijk moest bestaan in verdediging door batterijen aan den wal. Nu moet ik den Minister vragen, of dit zoo zeer in toepassing kan worden gebragt, dat de Zuiderzee kan gedekt worden door landbatterijen, ook wanneer niet tot stand mogt komen de reeds besproken afslanking dier zee.

Ik meen toch dat thans nog de gelegenheid aanwezig is om uit de Noordzee Amsterdam te naderen met schepen die een diepgang hebben van 2,80 el, en wel over of om het Pampus. In den Krim-oorlog zijn vaartuigen (drijvende batterijen) gebezigt met een diepgang van 2,45 el, die op een afstand van 7 à 800 el met vrucht hun vuur openden. Deze drijvende batterijen hadden dus nog 35 duim minder diepgang dan de schepen die het Pampus kunnen passeren.

Zoolang de Zuiderzee niet afgedamd is zal dus, dunkt mij, Amsterdam en de geheele Zuiderzee open liggen. Als de Minister er nu geen bezwaar in heeft, zal het mij aangenaam zijn daaromtrent eenige inlichtingen te ontvangen. Ik zal in geen meerdere details treden, maar mij nog eene enkele vraag aan den Minister veroorloven, voortkomende uit het verslag. Het is uit onze sectien afkomstig, en daarin vind men de vraag gedaan onder afdeeling XI, punt 7.

»Zeer enkele leden deden de vraag, of de voorgenomen slooping der vestingen Bergen op Zoom en van het fort Bath geen aanleiding kan geven, dat in tijd van oorlog de provincie Zeeland meer zal bloot staan voor de strooptogten van den vijand."

De Minister heeft daarop geantwoord: Enkele leden hebben de vraag gedaan, of de voorgenomen slooping der vesting Bergen op Zoom en van het fort Bath geen aanleiding kan geven dat in tijd van oorlog de provincie Zeeland meer zal blootstaan voor de strooptogten van den vijand.

»Het antwoord hierop kan niet anders dan toestemmend zijn, doch vestingen te behouden alleen met het doel om strooptogten te beletten, zou stellig geene algemeene goedkeuring kunnen verkrijgen."

Ik geloof dat dit antwoord des Ministers, zoo als het daar gesteld is, volkomen waar en voldoende kan schijnen, want ik erken dat voor het beletten alleen van strooptogten geen vestingen kunnen in stand gehouden worden. Maar ik spreek nu niet bepaald van Bergen op Zoom, die plaats is, geloof ik, hier buiten de quaestie, maar van het fort Bath, en ik neem de vrijheid den Minister te verzoeken eens na te gaan, als hij eens eenige oogenblikken den tijd heeft, wat er is voorgevallen tusschen 1830 en 1832.

Toen is het gebleken dat het kleine fort Bath, dat daarenboven zeer weinig van onderhoud kost, zeer veel dienst gedaan heeft bij de verdediging van de Schelde. Wanneer de Minister de positie van het fort Bath kent — en hij kent de banken die daar voor liggen, — zal hij weten hoe moeilijk het is om de communicatie met de schepen en den wal te onderhouden, zonder door het fort gedekt te zijn, en dat men ook daar de aanvallen van uit het vaarwater kan afweren, die komen van de andere zijde van Woensdrecht, waarvan de schepen geheel zijn afgesloten. Er is een oogenblik geweest dat *geheel* de flottille lag voor Lillo en Liefkenshoek, en de communicatie met Zuidbeveland afgesneden was. Ik vraag hierop dadelijk geen antwoord, maar moet den Minister in ernstige overweging geven, of het behoud van dat fort niet strekt om de communicatie met de vloot te onderhouden en om die te provienderen, behalve tot het afweren van strooptogten.

De heer **Cremers**: In het Voorloopig Verslag hebben onderscheidene leden het van hunnen pligt geacht met de meeste bescheidenheid aan den Minister in overweging te geven, of het aantal van onze verdedigingswerken niet te uitgebreid en te groot is.

Indien ik, zonder de opleiding gehad te hebben van den geachten afgevaardigde uit Gelderland en zonder zijne practische kennis van strategie te bezitten, nog stelliger sprak dan die leden en dan hij, moet ik vreezen voor onbescheiden gehouden te worden. Maar ik moet naar mijne overtuiging stemmen en ik wensch de redenen voor mijne stem te geven.

»Het hoofdbeginsel van het verdedigingsstelsel — lees ik in de Memorie van Beantwoording — is den vijand te beletten ongeroegde, plotselinge aanvallen te kunnen doen en hem te dwingen tot geregelde oorlogsoperatiën, waardoor wij den tijd hebben om ons land als het ware onneembaar te maken."

Onneembaar te maken: ik geloof dat dit doel te ver ligt. Men heeft straks gezegd dat het leger in staat moet zijn om elken aanval af te slaan. Maar even als wij niet meer dezelfde kracht ter zee kunnen ontwikkelen als ten tijde van Tromp en de Ruyter, en wij ons moeten nederleggen bij het bezadigd stelsel van den tegenwoordigen Minister van Marine, moeten wij niet

II. Staatsbegroting voor het dienstjaar 1865. (Beraadslaging over hoofdstuk VIII.)

vergeten dat wij ons land nimmer onneembaar kunnen maken, nimmer elken aanval kunnen afslaan.

Zeker particulier, ik weet niet meer waar, stelde zich voor dat men elken nacht bij hem kon inbreken, stelen, ja hem zelfs vermoorden. Dus bleef hij alle nachten, hij en zijn gezin, op om alle deuren en vensters te bewaken. Het was onmogelijk hem te bewijzen, dat de braak niet dien nacht, niet door dat venster zoude worden beproefd. Eindelijk vielen zij allen dood afgemat in slaap, en toen zij ontwaakten bemerkten zij dat men had ingebroken en gestolen. Zij hadden beter gedaan om iets op de algemeene regtsveiligheid te vertrouwen.

Zoo meen ik dat ook wij beter doen te vertrouwen op de algemeene regtsveiligheid in Europa. Ik geloof niet dat in den tegenwoordigen toestand een plotselinge aanval is te verwachten. Daarom moeten wij niet doen wat wij doen, in afwachting van een gevaar, dat wellicht nooit zal komen. Het geld, dat wij voor onze verdediging besteden, ik zeg eerder verspillen, ware wellicht beter besteed tot weerbaarmaking van die eene of twee divisies, die wij te velde zullen moeten brengen in tijd van oorlog. Vele steden, ik zeg niet dat zij te gronde gaan, maar wel dat zij te zeer lijden onder den druk van die vestingwerken en van de verbodsbepalingen, die aan vestingen verbonden zijn, tot nadeel van de plaats zelve, van de omliggende streek en van het geheele vaderland. In tijd van oorlog zullen toch door die vestingen plotselinge aan- of invallen niet kunnen worden geweerd. Ja, indien al die vestingen en werken aan elkander sloten als een Chinesche muur, dan zou dit mogelijk zijn, maar geen Minister van Oorlog zal het zoo ver kunnen brengen, en de vijand zal nog altijd wegen genoeg kunnen vinden om tusschen die vestingwerken door te dringen, en dan is de vesting omgetrokken en weerloos, en zij valt van zelf in handen des vijands met het materieel, waartoe onnoodig geld is verspild, en met het personeel, dat beter bij het hoofdleger ware geplaatst om daarmede de kern des lands te verdedigen.

Dit is mijne overtuiging; indien ik daarnaar handel, zal ik mischien van eigenwaan beschuldigd worden, maar ik zal die overtuiging toch volgen en daarom tegen deze begroting stemmen.

De heer **Huydecoper van Maarsseveen**: Daar ik tot mijn leedwezen verhinderd werd in de afdeelingen deel te nemen aan de behandeling van dit hoofdstuk der Staatsbegroting, deed het mij dubbel genoegen in § 8 van het Verslag der Kamer te zien, dat eenige leden belangstelling hadden betoond in de droogmaking der plassen aan de oostzijde van de Vecht.

Ik vertrouw echter dat in die belangstelling niet slechts door eenige leden, maar door de geheele Kamer zal worden gedeeld, wanneer men let op het groote belang dat bij deze aangelegenheid betrokken is. Ik zal er slechts op hehoeven te wijzen, dat hier eene uitgestrektheid van 5000 bunders aan het productief vermogen van Nederland zoude kunnen toegevoegd worden, indien die plassen, die nu zoo veel nadeel rondom zich verspreiden en wier beteugeling zoo veel moeite en geld kost, in vruchtbaar land konden worden herschapen.

Vroeger heeft de Regering hare belangstelling in deze zaak onduidelijkzinnig aan den dag gelegd: in 1858 heeft zij eene Staatscommissie benoemd, bestaande uit hoofdgenieurs, hoofdofficieren van de genie, leden van Gedeputeerde Staten en andere aanzienlijke personen, die een plan moesten beramen omtrent hetgeen voor de droogmaking van die plassen zou moeten worden bepaald ingeval zich daarvoor aanvragers om concessie voordeden. De taak, aan die commissie opgedragen, luidde aldus: „aangaande de verscheiden belangen, die zich tegen de droogmaking verzetten, een onderzoek in te stellen”, enz.

Die commissie heeft een zeer belangrijk verslag over haar onderzoek uitgebragt, hetwelk ook aan deze Kamer bekend is, en waarbij de drie volgende vragen worden beantwoord:

1°. Is het voor het Rijk en de provincies Noordholland en Utrecht wenschelijk, dat de plassen beoosten de Vecht in vruchtdragend land herschapen worden, en daardoor tevens een einde gemaakt worde aan de aanzienlijke verliezen, waaraan de kanker van den afslag die streek blootstelt? — Deze vraag werd bevestigend beantwoord.

2°. Is die droogmaking bestaanbaar te maken met het algemeene rijksbelang der defensie en het plaatselijk belang der streek waarin zij gelegen is? — Deze vraag werd evenzeer bevestigend beantwoord.

3°. Is de droogmaking zonder subsidie eene finantieel voordelige onderneming te achten, zelfs dan wanneer de kosten, benoodigd voor het algemeen belang der defensie, voor rijksrekening worden genomen? — Deze vraag werd ontkennend beantwoord.

Na de belangstelling door de toenmalige Regering in deze zaak betoond; na de plannen en voorstellen door de commissie aan de

hand gedaan; na de verklaring van die commissie, dat thans de weg was aangewezen langs welken de droogmaking plaats kon hebben, zoowel met het oog op de algemeene belangen der verdediging, als op de plaatselijke belangen, — had ik verwacht dat de tegenwoordige Regering meer belangstelling voor die zaak zou hebben aan den dag gelegd. Zij schijnt echter, vooral bij den Minister van Oorlog, niet zeer groot te zijn, hoewel de moeilijkheden, mijns inziens, wel zouden kunnen worden uit den weg geruimd. Ik begrijp volkomen de groote verantwoordelijkheid die op den Minister rust, wanneer het een zoo teeder punt als het stelsel van defensie betreft, en ik zal mij niet vermeten den Minister daarover, al ware het zelfs in de verto, lastig te vallen. Maar toch wensch ik den Minister te verzoeken, in overweging te willen nemen, of het niet mogelijk ware, de droogmaking van die plassen toe te staan, onder voorbehoud, dat er, bij bestaande noodzakelijkheid tot inuanderen, zoodanige maatregelen genomen wierden, als door het belang van de defensie geëischt worden. Ik meen met vrijmoedigheid over deze zaak te mogen spreken, daar ik er geenerlei persoonlijk belang bij heb; doch doordien mijne woonplaats niet ver van die plassen verwijderd is, ben ik beter in de gelegenheid dan anderen om het groote nadeel te zien hetwelk zij aanrigten. Ik heb er daarom de aandacht van de Regering op willen vestigen, vooral ook omdat wij dezer dagen eene begroting hebben aangenomen, waarop zulke groote sommen tot bevordering van de nationale welvaart zijn uitgetrokken. Ik geloof dat het geheel in de rigting van deze Regering ligt, de nationale welvaart te bevorderen; ik wil dus nogmaals met bescheidenheid den Minister van Oorlog verzoeken deze zaak met den meesten ernst in overweging te willen nemen en, zoo mogelijk, in het belang van het land, omtrent die aangelegenheid eene gewenschte schikking tot stand te brengen.

De heer **Hengst**: Het lag buiten mijne bedoeling bij de behandeling van dit hoofdstuk het woord te voeren; nu echter de geachte afgevaardigde uit Groningen, de heer Cremers, heeft gewezen onder andere op het bezwaar gelegen in het behoud der geïsoleerde vestingen, meen ik verplicht te zijn mij daaraan te sluiten en dat bezwaar aan te wijzen als de reden, waarom ik mijne goedkeuring aan dit hoofdstuk der Staatsbegroting niet kan geven.

Ik behoor niet tot de deskundigen; om die reden verlang ik omtrent dat onderwerp in geene discussie te treden met den Minister; ik wil alleen de aandacht vestigen op de debatten bij den anderen tak van wetgeving gevoerd, waaruit is gebleken, dat onze verdediging door het behoud van al die vestingen op eene te uitgebreide schaal is ingerigt, om met goed gevolg te worden volgehouden; onze levende krachten worden daardoor te zeer versnipperd. Mijn gevoelen is, dat onze defensielinien zoo beperkt mogelijk behooren te wezen en dat niet meer vestingen behouden worden dan in tijden van gevaar hoogst noodzakelijk zijn. Ik deel in het gevoelen van een geacht spreker in die Kamer: de Minister zal zich eene eerezuil stichten, indien hij die plaatsen, welke thans gebukt gaan onder den druk van vestingen te zijn, van dien last ontheft om als opene en vrije plaatsen in ontwikkeling en bloei toe te nemen tot vermeerdering van den nationalen rijkdom.

Vermits nu de heer Minister niet genegen schijnt aan dat verlangen te voldoen, is daarin voor mij eene der hoofdredenen gelegen, om mijne goedkeuring aan dit hoofdstuk der Staatsbegroting te onthouden.

De heer **Blanken**, Minister van Oorlog: Mijnheer de Voorzitter, bij de algemeene beraadslagingen hebben reeds twee van de sprekers, die daar zoo even het woord voerden, een woord tot den Minister van Oorlog gerigt. Vooreerst heeft de geachte spreker uit Zeeland, die toen het eerst sprak, gewenscht iets te vernemen van de verdediging van de Zuiderzee en van Amsterdam. Daarmede heeft de geachte spreker, naar ik veronderstel, bedoeld, te willen weten wat tot verdediging der Zuiderzee en van Amsterdam in den laatsten tijd gedaan is of nog gedaan zal worden. Is dit zijne bedoeling geweest, dan zal ik de noodige inlichtingen dadelijk verschaffen.

De verdediging van de Zuiderzee hangt samen met de verdediging van onze noordelijke zeegaten, dus met die van het Texelsche zeegat, en de Vlietstroom. Tot verdediging daarvan zijn er bij den Helder twee forten, Erfsprins en Kijkduin, alsmede vier kustbatterijen. Al die werken zijn in den laatsten tijd verbeterd en opgemaakt of nieuw aangelegd: zij verkeeren in volkomen goeden toestand, zijn sterk bewapend en zouden voor de verdediging voldoende zijn, indien niet door de groote veranderingen in het zeepezen de middelen van aanval sterker waren geworden, zoo door de invoering van gepantserde schepen als door het gebruik van getrokken geschut. De middelen van defensie, die vroeger be-

II. Staatsbegroting voor het dienstjaar 1865. (Beraadslaging over hoofdstuk VIII.)

paald voldoende zouden zijn geweest, zijn dit thans niet meer. Om die reden heeft zich onlangs eene commissie — speciaal daarvoor benoemd — met eene herziening der kustdefensie bezig gehouden. Deze heeft onderzocht wat nog aangelegd moet worden en welke werken verbetering dienden te ondergaan. Het rapport daarover is bij mij ook reeds ontvangen, maar daar ik omtrent geen der voorstellen eenige beslissing heb genomen, zoo zou het voorbarig zijn daarover al iets te verlangen en geloof ik mij dus te kunnen onthouden van op te geven wat nog bij den Helder zal moeten gemaakt worden.

De geachte afgevaardigde heeft zoo even gezegd, dat in de laatste jaren niets aan de verdediging van Amsterdam gedaan is. Ik moet dus de vraag beantwoorden: waarom daaraan niets gedaan is? Om twee redenen, Mijnheer de Voorzitter. Vooreerst zal iedereen, deskundige of niet, met mij instemmen, dat de doorgraving van Holland op zijn smalst op de verdediging van Amsterdam grooten invloed zal uitoefenen. Zoolang men dus in onzekerheid verkeerde omtrent die doorgraving, kon men natuurlijk de verdedigingswerken daarmede in verband niet bepalen. Er zijn intusschen ook werken noodig aan de land- of zuidzijde, maar daarmede heeft men gewacht, omdat men eerst de buitenliniën in goeden staat van defensie wilde brengen; daaraan is in den laatsten tijd veel gewerkt, zoodat men kan zeggen, dat zij spoedig voltooid zullen zijn. Heel lang zal derhalve met den aanleg van de nog noodige werken tot de verdediging van Amsterdam niet gewacht worden, indien namelijk de middelen worden verleend om die uit te voeren.

De geachte afgevaardigde uit Gelderland, de heer Schimmelpenninck van der Oije, is in eenige beschouwingen getreden over het defensiestelsel. Hij heeft gezegd, dat wij onze krachten niet genoeg concentreerden. De geachte spreker schijnt de defensie tot de Utrechtsche linie te willen bepalen; als ik hem dus goed begrepen heb, wil hij geene buitenliniën verdedigen. Bij de verdediging van mijne eerste begroting, kort na mijn optreden, twee jaren geleden, is het defensiestelsel breedvoerig in de Tweede Kamer besproken. Toen is vooral de IJssellinie, waarvan de geachte afgevaardigde het nut niet inziet, behandeld. Ik heb toen gezegd waarom ik de IJssellinie, de Noordbrabantsche linie, in één woord onze buitenliniën noodzakelijk acht, en welk stelsel door mij is aangenomen. Soms werd beweerd dat omtrent dit stelsel bij den Minister twijfel bestaat. Ik kan verzekeren dat er bij den Minister geen twijfel bestaat en dat ik het stelsel, dat ik bij mijn optreden reeds heb opgegeven, nog voorsta. Met het gevoelen, dat ons defensiestelsel te uitgebreid en daarom niet te verdedigen is, kan ik mij dan ook niet vereenigen. Wanneer zich soms omstandigheden voordoen, zoo als nu; wanneer, gelijk met Bergen op Zoom het geval is, water in land wordt veranderd; wanneer, gelijk bij het fort Bath, de stroomen zich verplaatsen, — dan kan en moet men tot slooping van vestingen overgaan. Zoo zullen door veranderingen van toestanden misschien zich nog later ook andere vestingen voordoen, die gesloopt kunnen worden.

De geachte afgevaardigde uit Zeeland is tegen het sloopen van het fort Bath. Het is, zegt hij, een klein fort, dat voor onderhoud niet veel geld kost. Het laatste stem ik toe. Wanneer het fort niet met vijandelijken aanval bedreigd wordt behoeft het ook niet door eene sterke magt bezet te worden. Maar indachtig aan het spreekwoord: „alle kleintjes helpen,” zoo kan en dient men ook hier de uitgaven te besparen, die voor het onderhoud en voor het materieel noodig zijn.

Die geachte afgevaardigde heeft gewezen op eene vloot en op de toestanden van 1830 en 1831. Op welke vloot hij het oog had weet ik niet; maar ik moet toch opmerken dat de toestand van 1830 en 1831 veranderd is. Vroeger was Bath de sleutel van de Schelde, thans is dit, door de verplaatsing der vaarwaters langs de kust van Saafingen, het geval niet meer.

De geachte afgevaardigde uit Gelderland, de heer Schimmelpenninck van der Oije, heeft ook gesproken van de positie van Nijmegen. Die positie schijnt spreker als onnut te beschouwen. Het komt mij voor dat ik dienaangaande niet in discussie behoef te treden, want toen de gelden voor de nieuwe werken aldaar zijn aangevraagd, is deze zaak breedvoerig besproken en het nut der werken bewezen; anders zouden voorzeker de gelden daarvoor niet zijn toegestaan. Ik geloof dus eenig regt te hebben, om te zeggen dat die positie noodig is. Ik begrijp intusschen ook niet dat de geachte afgevaardigde, die zooveel kennis van zaken heeft, noch de IJssellinie, noch de Noordbrabantsche linie, noch de positie van Nijmegen voor onze defensie noodzakelijk vindt. Hoe is het mogelijk — moet ik vragen — indien men deze linien niet noodig acht en dus onze grensprovinciën niet wil verdedigen, dat onze militie, onze schutterij, ons leger op voet van oorlog worden gebragt?

Men bedenke toch ook dat de Utrechtsche linie niet dadelijk tot verdediging gereed is. Deze is werkelijk de linie die het hart van het land verdedigt, maar zij heeft ettelijke weken noodig om in staat van verdediging gesteld te worden. Lieten wij onze buitenliniën varen, dan zouden wij bij een aanval reddeloos verloren zijn, zijn echter onze linien wat zij zijn moeten en alzoo de verdedigingswerken die nog moeten worden daargesteld voltooid, ja dan durf ik gerust het woord „onneembaar”, waartegen de afgevaardigde uit Groningen is opgekomen, nogmaals bezigen en zeggen, dat, wanneer ons leger beziel is met den moed die het altijd beziel heeft, ons land onneembaar is, en wij alzoo in staat zijn ons tegen het magtigste leger te verdedigen.

De geachte afgevaardigde uit Zeeland is ook nog in beschouwingen getreden over de hoofdstukken der begroting zelve, en heeft onder andere gezegd dat het getal ambtenaren aan mijn departement te groot is in vergelijking met dat van Binnenlandsche Zaken. Over dit onderwerp, Mijnheer de Voorzitter, is reeds zoo dikwijls gesproken, dat ik daarbij niets nieuws heb te voegen. Alleen zou ik nog kunnen zeggen, dat, wanneer het volstrekt gevorderd werd om het getal ambtenaren te verminderen, ik in staat ben zulks met een 30- à 40tal te doen. Immers zijn bij dit departement bureaux die men er inderdaad van kan afnemen en afzonderlijk kan voeren, zoo als bij Binnenlandsche Zaken de telegraphie enz.: het topographisch bureau bijv. werkt tegenwoordig voor al de departementen, de geneeskundige dienst staat evenzoo geheel op zich zelve. Doch de geheele dienst is thans zoodanig ingerigt, dat eene splitsing eer tot vermeerdering dan tot vermindering van uitgaven zou leiden.

De reden waarom de geachte afgevaardigde uit Groningen weder tegen deze begroting zal stemmen heeft hij ook reeds in vorige jaren medegedeeld; hij is namelijk tegen de vestingen en zou ze gaarne alle gesloopt zien. Ik hecht echter zeer aan ons vestingstelsel, omdat ik daarvan het behoud van ons vaderland afhankelijk acht. Tot slooping ben ik dus niet genegen, namelijk voor niet meer dan ik heb opgegeven.

En nu nog even teruggekeerd tot den geachten afgevaardigde uit Gelderland, dien ik nog op een punt heb te antwoorden.

Bij de algemeene beraadslaging heeft die geachte afgevaardigde er op gewezen dat men de werkkrachten meer moest concentreren; hij meende dat deze te veel versnipperd werden en dat men beter deed de groote zaken achtereen af te werken.

Ik heb reeds in de Memorie van Antwoord op het verslag der Kamer, waarin ook zoodanige meening was uitgedrukt, gezegd, dat er stelselmatig wordt voortgewerkt en dat men ten opzichte van buitenliniën slechts daartelt wat nog daaraan ontbreekt. Op die wijze zullen weldra de Noordbrabantsche en IJssellinien voltooid zijn en zal men langzamerhand tot een goed geheel komen. Ik geloof dan ook te kunnen zeggen, dat, wanneer men aandachtig nagaat hetgeen er wordt verrigt, men den Minister niet kan beschuldigen dat hij op te veel punten te gelijk laat werken. Daartoe is trouwens ook geene mogelijkheid; de sommen, voor de nieuwe werken toegestaan, zijn zoodanig, dat men hoogstens twee of drie nieuwe werken te gelijk onder handen kan nemen.

De heer Huydecoper van Maarsseveen heeft ter sprake gebragt de droogmakerij der plassen beoosten de Vecht, waarvan ook in het verslag der Kamer gewag is gemaakt. Mijnheer de Voorzitter, wanneer er iemand is die gaarne wil medewerken om het belang van het algemeen te bevorderen, dan is het zeker mijn persoon. Ik wenschte zoo gaarne te kunnen verklaren dat ik, met het oog op de defensie, in die droogmakerij geen bezwaar zie, maar ik moet in het belang van het land helaas zeggen, dat ik er tegen ben en er tegen zal blijven, omdat ik ten volle overtuigd ben, dat er geen middelen zijn daar te stellen om de nadeelen, die er voor de verdediging uit zullen ontstaan, weg te nemen. Die commissie, waarvan de afgevaardigde spreekt, heeft wel is waar gezegd dat de droogmakerij kan worden toegestaan indien er eene nieuwe verdedigingslinie vóór de reeds bestaande werd aangelegd, maar met dat denkbeeld, om eene tweede linie en dus nog weer een tal van nieuwe werken aan te leggen, kan ik mij niet vereenigen, want die werken vereischen bezettingen, materiaal enz., en maken de verdediging omslagtig en moeilijk. Kon men nog daardoor in sterke winsten, maar dit is het geval ook niet: de bestaande linie wordt door de droogmakerij bepaald bedorven. En wanneer men zelfs bedong de linie bij het minste gevaar van oorlog te mogen terug brengen in den staat waarin zij thans is, dat wil zeggen dat men de drooggemaakte polders weder geheel vol mogt laten loopen, dan blijft er groot bezwaar bestaan, omdat er alsdan een tijd van meer dan tachtig dagen zal noodig zijn om dit gedeelte der Utrechtsche linie in behoorlijken staat van verdediging te brengen. Ik vraag dan ook: moet men hierop niet letten?

II. *Staatsbegrooting voor het dienstjaar 1865. (Beraadslaging over hoofdstuk VIII.)*

Ik ben dus op goede gronden tegen die droogmakerij en moet blijven volharden bij hetgeen door mij in de Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag der Kamer is gezegd, zoodat wanneer men tot droogmaking zou willen overgaan, de concessionarissen ook de kosten der nieuwe verdedigingswerken zouden moeten dragen. Van den Staat is dit niet te vergen; daarin kan ik dan ook niet treden.

En nu de laatste spreker, de heer Hengst. Deze heeft dezelfde bezwaren als de heer Cremers en zal ook tegen de begrooting stemmen. Ik zal mij dit getroosten en heb er niets meer bij te voegen, daar ik vermeen mij duidelijk genoeg te hebben verklaard waarom ik niet van het aangenomen verdedigingsstelsel kan afwijken.

De heer **Huydecoper van Maarsseveen**: Ik zal deze discussie niet verlengen en dus niet treden in eene wederlegging van hetgeen de Minister van Oorlog heeft aangevoerd tegen het door mij in het midden gebrachte; het is geheel overbodig te zeggen dat ik onbevoegd ben om op dit terrein met den Minister te discussiëren. Ik zal mij slechts ééne opmerking veroorloven. En wenschte den Minister alleen in overweging te geven de vraag, of, bijaldien het niet mogelijk is de plassen in denzelfden staat terug te brengen, waarin zij thans zijn, wanneer de inundatie moet worden gesteld, niet in zooverre daarvan kan worden afgeweken, dat zij dan niet tot de tegenwoordige hoogte worden aangevuld, maar slechts zoo als men het noemt dras worden gezet; en om dit te doen, geloof ik dat de termijn van 80 dagen van welke de Minister sprak, niet noodig zal zijn. Daarop heb ik gedoeld, maar verder zal ik nu over de zaak niet spreken, en eenvoudig mijn leedwezen te kennen geven dat het schijnt onmogelijk te zijn om aan mijn verzoek te voldoen.

De heer **Cremers**: Ik heb straks gezegd waarom ik welligt van onbescheidenheid en eigenwaan zou worden beschuldigd, indien ik mij veroorloofde als leek mijn gevoelen zoo stellig uit te spreken. Overigens meen ik den Minister niet onbescheiden te hebben bejegend, en hem geene aanleiding te hebben gegeven om mij te laten zeggen, dat ik tegen alle vestingen ben. Integendeel, ik heb gezegd, dat ik geloofde dat men beter in het hart van het land kon besteden hetgeen men aan de uiteinden verspilte. Om nu voorbeelden te noemen: ik begrijp dat men 's Bosch als een versterkt kamp behoudt, maar ik begrijp niet hoe men ter zake van den spoorweg tonnen gouds voor nieuwe werken besteedt aan zulk eene nietige vesting als Breda. Ik kan zeer goed begrijpen dat men bij Groningen de linie van Helpman door inundatie verdedigen wil; misschien zal bij onderzoek blijken dat het mogelijk is. Maar het is mij onbegrijpelijk, hoe men Groningen, eene stad met 36 000 inwoners, als een laatste reduct wil gebruiken, even als een Maximiliaantoren in een versterkt kamp. Dat kan nimmer geschieden; met de linie valt de zoogenaamde hoofdwal, waaraan alles onnut wordt weggeworpen, en die voor de ontwikkeling van nijverheid en handel in die stad het grootste nadeel is. Zoo mag in den hoofdwal geen nieuwe ingang naar den spoorweg worden gemaakt, breed genoeg dat de ingezetenen niet in gevaar komen elkander te overrijden. Dat zijn kleinigheden, die den Minister hier ontgaan, maar men ondervindt er daar den last van: en zoo gaat het in elke stad, in elk oord, waar vestingen onnut worden

behouden. Ik zou echter geenszins willen medewerken om het land van alle vestingen te ontdoen en alzoo weerloos te maken.

De heer **Blanken**, Minister van Oorlog: De heer Huydecoper van Maarsseveen vraagt, of er niet een middel zou te vinden zijn om de landen, die door de droogmaking zouden worden verkregen, slechts met eene geringe inundatie tot defensie geschikt te maken. De geachte afgevaardigde is beter dan ik in die streek bekend; maar toch, ik ben er ook geweest en heb gezien dat er wegen of accessen zijn, die nu weinig beduiden en niet verdedigd behoeven te worden, maar die, wanneer het water eens weggemalen zal zijn, zeer belangrijke accessen zullen worden en zeer stellig verdediging zullen behoeven.

De Alambertskade bijv. zou wanneer het water weg ware, met eene batterij in linie kunnen worden gepasseerd. Wanneer dus de landen en plassen niet weder in denzelfden toestand zouden kunnen worden gebragt als thans, zouden op al die accessen verdedigingswerken moeten worden aangelegd.

De geachte afgevaardigde uit Groningen moet ik antwoorden dat ik welligt in het uiterste ben vervallen, door te zeggen dat hij geen enkele vesting meer wilde. Ik wil dus mijne woorden gaarne wijzigen in dien zin, dat ik van hem zeg, dat hij geen liefhebber van vestingen schijnt te zijn en daarom zoo zeer op sloopen aandringt.

Hij kan niet begrijpen, waarom de vesting Breda behouden wordt. Wanneer hij leest wat ik daaromtrent in de Tweede Kamer heb gezegd, zal hij zien waarom ik de vesting Breda noodig oordeel.

Wat Groningen betreft, zegt de geachte afgevaardigde dat die vesting ook niet noodig is en men alleen de linie van Helpen maar behoeft te verdedigen. Wij zouden daarover een strijd kunnen openen, doch ik acht dien onnoodig en daarom hoop ik dat de geachte afgevaardigde er in zal berusten als ik opgeef, dat ik de vesting Groningen wel noodig acht. Van slooping is er bij mij dan ook geene quaestie.

Ik heb alles gedaan wat mogelijk was om de ingezetenen van Groningen te believen en van grieven te ontlasten. Vroeger was Groningen bijna geheel in de eerste klasse en nu is het bijna geheel in de derde klasse der vestingwerken van den Staat; en wanneer men nu nog niet tevreden is, kan ik er niets aan doen; ik moet en zal in de eerste plaats voor het belang van het land waken.

De beraadslaging wordt gesloten.

Het wets-ontwerp tot vaststelling der begrooting van hoofdstuk VIII der Staatsbegrooting voor 1865 (Departement van Oorlog), in stemming gebragt, wordt met 27 tegen 2 stemmen aangenomen.

Tegen stemden de heeren Cremers en Hengst.

Afwezig waren de heeren van der Heim van Duyvendijke en van Vollenhoven.

Daarna wordt de beraadslaging verdaagd tot den volgenden morgen, 's voormiddags ten 11 ure.

20STE ZITTING. — 9 JANUARIJ.

II. Staatsbegroting voor het dienstjaar 1865. (Beraadslaging over hoofdstuk VI.)
(SUPPLEMENTBLAD.)

REDEVOERINGEN, *uitgesproken door den heer*
Huyssen van Mattendijke, Minister van Marine,
in de zitting van den 9den Januarij 1865.

[Zie bladz. 148.] I.

Na hetgeen door den geachten spreker uit Friesland, den heer van Swinderen, in het midden is gebracht, geloof ik zeer kort te kunnen zijn bij de beantwoording van de vragen, welke mij door de geachte sprekers uit Gelderland en Zeeland zijn gedaan.

Den geachten spreker uit Gelderland zal ik op den voet volgen en een antwoord geven, dat, naar ik vertrouw, hem bevredigen zal.

Die geachte spreker is in eenige technische beschouwingen getreden. Hij heeft mij aanbevolen den voorraad pantserplaten zoo veel mogelijk te vermeerderen, ten einde, wanneer het gevaar mogt dreigen, een voldoende aantal schepen te kunnen pantseren om daarmee in de behoeften van de binnenlandsche defensie te voorzien. Dit denkbeeld moge niet kwaad zijn, maar toch zou ik het niet in toepassing durven brengen. Men weet hoe plotseling een oorlog kan uitbreken. Men dient dus voorbereid te zijn om den vijand te kunnen ontvangen. Moest men dan nog de pantserplaten aanbrengen, dan zou het ligt kunnen gebeuren dat wij te laat kwamen. Daarom heb ik vroeger aan de Vergadering sommen gevraagd om eenige van onze batterijen te pantseren. Men is daarmee zoover gevorderd, dat dit jaar drie batterijen gereed zullen komen.

Het denkbeeld om alle oude kanonneerbooten te pantseren geloof ik niet dat aanbevelenswaardig is. Ik zou het althans niet durven doen.

De geachte spreker heeft bezwaar tegen mijn plan om dit jaar een tweede *van Galen* te doen op stapel zetten. En toch is mij verweten dat ik al te voorzichtig ben, en dat, indien men niet spoedig den bouw van nieuwe schepen onderneemt, binnen kort onze vloot geheel zal verdwijnen. Dit denkbeeld is volkomen juist. Wanneer men bekend is met den toestand onzer houten schepen, die niet van de laatste dagen zijn, dan moet men inderdaad de ongerustheid verkrijgen dat de tijd kan komen, dat wij geene schepen meer hebben. Ik heb het daarom pligt geacht verleden jaar de *van Galen* op stapel te zetten en ook dit jaar den bouw van zoodanig vaartuig te ondernemen. Ik betwijfel, of de aanbouw van deze twee schepen is af te keuren. Ik ben er toch een groot voorstander van om de houten schepen niet te spoedig af te bouwen. De *van Galen*, die nu dit jaar op stapel gezet wordt, zal eerst over drie jaren gereed zijn en degene die verleden jaar is opgezet, natuurlijk, een jaar vroeger. De beschuldiging is niet juist, dat ik te weinig doe. Men vergeet toch niet dat er op de begroting ook eene som van f 500 000 staat voor eene batterij. Men zegt dat de binnenlandsche defensie niet uit het oog verloren mag worden. Ik meen dat ik mij zelve gelijk blijf, wanneer ik alles doe wat noodig is om de Nederlandsche marine in stand te houden en tevens zorg draag voor de binnenlandsche defensie.

De geachte spreker uit Gelderland is niet van meening dat ik weifelmoeidig ben, maar hij vindt mij te voorzichtig en wenscht dat met meer voortvarendheid worde te werk gegaan. Ik geloof dat wanneer ik meer geld vroeg, ik grooten tegenstand bij de Verteenwoordiging zou vinden; en de geachte spreker meent ook dat ik met voorzigtigheid te werk moet gaan. Hoe dit met zijne eerste verklaring, dat ik al te voorzichtig ben, is overeen te brengen, verklaar ik niet te begrijpen. Ik heb bewezen dat ik voorzichtig ben, maar tevens dat ik ook niet stil wil blijven staan. De begroting geeft daarvan, dunkt mij, het bewijs.

De geachte spreker zegt dat ik meer gegroefde kanonnen moet aanschaffen. Wanneer men in aanmerking neemt dat wij 44 gegroefde stukken à 16 duim hebben, behalve de getrokken kanonnen à 7 duim en à 5½ duim, en dat ik er dit jaar nog 11 wil laten aanmaken, dan kan men niet zeggen dat ik stil zit. In de laatste dagen heeft men proeven genomen om ijzeren kanonnen te versterken door eene ziel van metaal; mogt dit gelukken, dan zijn er geene hinderpalen om den grooten voorraad ijzeren stukken in gegroefde kanonnen te hervormen. Tot dusverre heeft men slechts stalen of metalen getrokken kanonnen kunnen aanmaken, die ieder 6 à f 7000 kosten. Met eene beperkte begroting kan daarmee niet sneller worden voortgegaan dan ik heb gedaan. Ik heb op de begroting gebragt f 65 000 meer, alleen voor het aanschaffen van gegroefde kanonnen: ik heb dus bewezen niet stil te staan.

De tweede opmerking van den geachten afgevaardigde is, dat het aantal luitenants 2de klasse niet groot genoeg is om te kunnen voorzien in de dienst. In de Memorie van Antwoord aan de Tweede Kamer heb ik de redenen uiteengezet, die mij weêrhouden dat getal te vergrooten. Wij hebben tegenwoordig voor de dienst een voldoende aantal luitenants 2de klasse; ware het aantal grooter, dan zou het onmogelijk zijn al die officieren aan boord der schepen in dienst te hebben, ten einde — hetgeen de geachte afgevaardigde te regt zoo zeer aanbeveelt — veel te varen. Men kan toch geene schepen in dienst houden *alleen* ter oefening van de officieren: de begroting zou daardoor te zeer opgevoerd worden.

Thans zijn 30 luitenants 2de klasse op non-activiteit, en velen hunner langer dan wenschelijk is; wierd het aantal nu nog gebragt tot 250, dan zouden de officieren te lang aan den wal moeten blijven.

De geachte afgevaardigde uit Zeeland, de heer Franssen van der Putte, heeft mij eenige vragen gedaan. Onder andere vraagt die geachte afgevaardigde mij, of ik een stelsel heb. Ik kan mij zeer goed verklaren, dat een verdienstelijk man van eene zoo veelzijdige kennis, die bijna geen onderwerpenbehandeld laat zonder daarover licht te hebben verspreid, zich niet juist herinnert wat bij vroegere begrotingen besproken is en in de gedrukte stukken voorkomt. Reeds in 1861 toch, toen ik voor de eerste maal de eer had voor deze Kamer op te treden, heb ik mijn stelsel ontwikkeld. Ik zal het kortelijk herhalen.

In de eerste plaats heb ik gezegd, dat wij moeten bouwen in Oost-Indie voor Oost-Indie, waarvoor ik nu de redenen niet andermaal zal opgeven; en in Europa voor de Nederlandsche marine. In de tweede plaats moet men minder soorten van schepen hebben voor deze laatste; ik heb mij daarom bepaald tot twee soorten: kuilschepen, schepen goed bewapend en met groote snelheid, en eene kleinere soort, gladdekschepen, mede goed bewapend en met groote snelheid. In de derde plaats, gepantserde batterijen en kanonneerbooten voor de binnenlandsche defensie, en in de laatste plaats, heb ik gezegd dat de werf te Vlissingen als werf van aanbouw moest worden opgeheven. Dit zijn de hoofdpunten van mijn stelsel.

In deze begroting nu ziet men dat in Indie voor Indie en in Europa voor de Nederlandsche marine zal worden gebouwd; dat wij ons bepalen tot de *van Galen* en de *Watergeuzen*, tot gepantserde batterijen voor de kustdefensie; en eindelijk, dat de werf te Vlissingen als werf van aanbouw feitelijk is opgeheven, omdat men er geen nieuwe schepen meer bouwt. Het aantal werklieden, dat er op dit oogenblik werkzaam is, bepaalt zich tot vijf honderd, tegen negen honderd man die er in 1861 aan het werk waren, terwijl een gunstig tijdstip wordt afgewacht dat de werf te Amsterdam in staat zal zijn om daar te bouwen groote schepen, als wanneer de werf van aanbouw te Vlissingen geheel kan worden opgegeven en hellingen en kappen afgebroken. Daarom beweert ik dat men mij niet kan beschuldigen dat ik sedert 1861 van stelsel ben veranderd, en ik vermeen dat ik nog dezelfde beginselen aankleef, die ik in 1861 heb ontwikkeld in mijne begroting voor 1862.

Ook heeft de geachte afgevaardigde gevraagd, of het verslag van de Commissie van de Kustverdediging reeds is ingeleverd en of het aan de Kamer zal worden medegedeeld. Het is de bedoeling, en de magtiging is ook reeds aan Zijne Majesteit gevraagd, om dat verslag mede te deelen aan de Verteenwoordiging.

De geachte spreker vraagt, of ik niet kan opgeven het meerdere dat de begroting in Oost-Indie zal bedragen door het aanbouwen van vaartuigen voor de koloniale marine, en of ik dat meerdere niet kan aftrekken van de Nederlandsche begroting. Ik heb in de stukken gezegd, dat het niet wel mogelijk was op te geven wat de meerdere kosten zullen zijn indien in Indie vaartuigen worden gebouwd, en dat het verschil ook niet van de Nederlandsche begroting kan worden afgetrokken. Ik heb uiteengezet de redenen waarom ik onderstel dat mijn stelsel niet terstond van invloed kan zijn op het eindcijfer der begroting. Men zal evenwel, nu men hier te lande niet meer alle krachten moet besteden voor vaartuigen voor de Oost-Indische dienst, beter en grooter schepen kunnen bouwen voor de Nederlandsche marine. Eene lagere begroting moet men echter niet verwachten.

Ieder, die de tegenwoordige prijzen kent van de materialen en schepen, zal dit toestemmen. Wanneer wij willen hebben gepantserde batterijen die een millioen en meer kosten, mag men de begroting niet verlagen, en ik zal mij gelukkig achten wanneer de tijd daar zal zijn dat men eenige verhooging zal kunnen toestaan voor Marine.

De geachte spreker wenscht dat ik hem zal opgeven de hoeveelheid van schepen, de charters, de bewapening; daarop moet

II. *Staatsbegroting voor het dienstjaar 1865.* (Beraadslaging over hoofdstuk VI.)

ik hem verzoeken met aandacht na te lezen de Memorie van Beantwoording, die door mij is gegeven aan de Tweede Kamer. Het aantal schepen hangt af van de geldmiddelen; zijn die ruimer, dan kan men voor meerderen aanbouw zorgen, doch op dit oogenblik geloof ik door de vele uitgaven voor de spoorwegwerken daartoe niet te mogen overgaan en een gunstiger tijdstip te moeten afwachten.

De heer van Swinderen, wien ik dank moet zeggen voor zijne met talent uitgesproken redevoering, heeft wederlegd het te hooge eindcijfer, en dat ik geen stelsel zou hebben, maar heeft tevens mij ook eene vraag gedaan omtrent de in Engeland gebouwde kanonneerboot, waarvan hij een artikel heeft gelezen in een dagblad.

Ik hoop, dat men mij niet verantwoordelijk zal stellen voor dagblad-artikelen. Hoe men is gekomen aan den naam van die boot, weet ik niet.

De bedoelde kanonneerboot is gebouwd naar een plan, in overeenstemming met den Minister van Oorlog. Gelijk in een dagblad-artikel, waarin over deze boot gesproken wordt, volkomen naar waarheid gezegd wordt, is zij bestemd voor ondiepe rivieren hier te lande, heeft zij eene groote snelheid en stabiliteit, is zij overdekt, zoodat de manschap niet van de dijken kan worden weggeschoten, en heeft ze twee stukken. Eerstdaags komt ze in Nederland en dan zullen wij daarover beter kunnen oordeelen. Zij is niet bestemd voor Indie.

De geachte afgevaardigde uit Friesland heeft mij doen opmerken, dat niet in het Verslag is bedoeld op een kustlicht van, maar voor de haven van Harlingen. Vroeger heeft men mij gevraagd een lichtschip te plaatsen in het vaarwater de Boontjes. Dat kon ik niet doen om de groote kosten, maar ik wil gaarne in overweging nemen, of het mogelijk is, op de wijze zoo als men wenscht, eenig beter licht aan dat zeer slechte vaarwater te geven.

Ik heb in de Tweede Kamer verzuimd den heer Blussé van Oud Alblas te antwoorden op eene vraag, die aldus luidde: »Ik zoude gaarne eenige explicatie erlangen omtrent het bericht in de *Staats-courant*, dat de machines van de *Watergeus* een effectief vermogen van 800 paardekrachten uitoefenen, terwijl zij slechts een nominaal vermogen van 280 paardekrachten hebben.»

De vraag heeft mij wel eenigzins verwonderd van een man als de heer Blussé. Ik dacht dat hij beter was ingelicht. Ik wil nu zeggen dat de berekening van de nominale paardekrachten der stoomwerktuigen geschied naar zekere formule, waarin de stoomdrukking zeer matig gesteld is. Het is noodig daarbij eene vaste basis te hebben, om den prijs te bepalen met de fabrikanten. De stoomdruk wordt dan berekend op 7 pond, terwijl ze kan worden opgevoerd tot 20 en meer ponden. In Engeland wordt de stoomkracht veel hooger opgevoerd, maar in Nederland slechts tot 3 maal de nominale kracht, zoodat 280 paardekracht nominaal zeer ligt tot 800 paardekracht effectief stijgt en meer.

Omtrent de quarantaine moet ik zeggen dat het mij leed heeft gedaan, dat men aan mijne woorden, uitgesproken bij de discussie over Justitie, eene andere beteekenis heeft gegeven, dan ik bedoelde. De Minister van Binnenlandsche Zaken is daaromtrent van een ander gevoelen dan ik; zoo als de toestand nu is, acht ik dien niet gelukkig. Ik ook zoude gaarne te gemoet komen aan

de bezorgdheid van de ingezetenen, en de quarantaine-quaestie op eene andere wijze willen regelen.

[Zie bladz. 148.] II.

Mijnheer de Voorzitter, over dat stelsel, waarnaar die geachte afgevaardigde op nieuw vraagt, zie ik geen kans iets meer te zeggen. Ik hoop dat de tijd zal leeren dat ik de zaak goed heb ingezien, en dat wij onze marine niet moeten zien oplossen in eene koloniale marine. Wat aangaat het charter der schepen, de bewapening en bemanning, dat blijkt alles uit de stukken. Hoe veel schepen wij noodig zullen hebben kan ik niet zeggen. Hoe meer men er heeft, des te beter, want dan zal men 's lands regten en belangen op zee zooveel te krachtiger kunnen verdedigen. De hoofdzak is dat men het geld voor de Marine bestemd goed bestede. Hetzelfde geldt voor de binnenlandsche verdediging. Ik moet echter op het denkbeeld aandringen, dat de binnenlandsche defensie geheel moet steunen op de defensie aan wal, gelijk tot mijn genoegen ook door den geachten spreker uit Friesland is te kennen gegeven.

Wat de werking der zeemilitie betreft, zoo geloof ik, dat deze ons na eenige jaren een aantal goeie, krachtige mannen zal opleveren, die tot de verdediging des lands aan boord van de schepen zullen kunnen medewerken. Wij hebben daar altijd behoefte aan, en wanneer het oogenblik daar is, dat men hen noodig heeft, kost het ontzettend veel geld en ontbreekt er zeer veel aan de bruikbaarheid. Naar mate de oorlogen spoediger uitbreken en men zich in korten tijd in staat van verdediging moet stellen, is het van het grootste belang dadelijk manschappen te hebben, die te gebruiken zijn. De zeemiliciens dienen vrijwillig bij de marine en verkrijgen na verloop van een jaar hun verlof. Mijn denkbeeld is geweest hun lot zooveel mogelijk te verbeteren in vergelijking met de landmilitie en daardoor het dienen ter zee aan te moedigen; en dat is ook gelukt. Uit de cijfers, die ik bij de Tweede Kamer heb overgelegd, blijkt hoe groot de getallen zijn geweest in de jongste vier jaren; zij zijn aanhoudend toegenomen en ik vlei mij eindelijk het maximum te bereiken. Als er 600 jaarlijks opkomen en niet alleen de militiejaren bij de marine dienen, maar vervolgens ook daarbij hunne schutterlijke dienst vervullen, zullen wij na weinige jaren een goed cijfer voor de binnenlandsche verdediging bezitten. Dat wensch ik van harte, en ik durf zeggen dat men zich daarin ook niet bedrogen zal vinden.

[Zie bladz. 149.] III.

Bij het bestaand verschil van gevoelen tusschen den Minister van Binnenlandsche Zaken en mij kan ik over deze zaak geen uitspraak doen. Het is eene quaestie van medische politie, die den Minister van Binnenlandsche Zaken aangaat. Gaarne zal ik vernemen of eene andere regeling mogelijk is.

Intusschen beloof ik dat, zoolang de publicatie bestaat, ik mij beijveren zal de zaak in dien toestand te houden, dat er des noods quarantaine-maatregelen kunnen genomen worden.

20STE ZITTING. — 9 JANUARIJ.

VII. Begroting van uitgaven voor den aanleg van Staatsspoorwegen, dienst 1865. (Beraadslaging.)

(SUPPLEMENTBLAD.)

REDEVOERINGEN, uitgesproken door den heer

Thorbecke, Minister van Binnenlandsche Zaken,
in de zitting van den 9den Januarij 1865.

[Zie bladz. 143.] I.

Mijnheer de President, ik verzoek dat de Kamer ook nu bij het aanhooren der verklaringen, waartoe ik verplicht ben, geduld oefene. Er is eene groote verscheidenheid van vragen gedaan, vragen van hoog gewigt, vragen over bijzonderheden. Zulks berouwt mij niet, schoon het der Kamer tijd kost; het berouwt mij niet, omdat het den Minister in de gelegenheid stelt zoo menige locale, verkeerde beoordeeling in het volle licht der feiten te plaatsen en daardoor te wederleggen. Wordt daardoor het vertrouwen geboren of versterkt, dat de taak, op de Regering gelegd, met zorg en ijver wordt volbragt, dan is de winst veel grooter dan de tijd, dien de vragen en inlichtingen kosten, waard kan zijn.

Ik begin met de vragen, die regtstreeks of indirect het cijfer dezer begroting raken, en onder die vragen ontmoet ik in de eerste plaats die van den heer de Kempenaer.

„Zullen de 21 miljoen worden gebruikt?” Tweeërlei antwoord. De geachte spreker gelieve zich te herinneren dat wij in 1863 12 à 13 miljoen en in 1864 15 à 16 miljoen uitgegeven hebben. Hetgeen men ieder jaar gebruiken kan neemt ieder jaar toe. Het begin, de voorbereiding kosten minder dan de voltooiing, die al sneller en sneller voortgaat.

Voorts loopt de uitgave over 23 artikelen, en men ga de groote posten na. Reken dat de raming, die voor ieder post een maximum moet wezen, slechts met twee ton hetgeen later blijkt noodig te zijn te boven ga, dan is het duidelijk, dat men, wanneer achttien of negentien miljoen besteed worden, een en twintig miljoen zal moeten geraamd hebben.

Eene tweede vraag, het cijfer betreffende. De som voor het verleggen van den dijk beneden Bommel moest niet op de spoorwegbegroting zijn gebragt. Dat is de bedenking van den geachten spreker uit Gelderland, den heer van Pallandt, ondersteund door den heer de Kempenaer.

Mijnheer de President, de dijksverlegging beneden Bommel is tevens riviervverbetering, maar eene verbetering welke door de brug volstrekt gevorderd wordt. Wij zullen de rivier verbeteren, hetwelk op zich zelf, wanneer de brug niet gebouwd wierd, wellicht nog eenige jaren uitgesteld kon zijn; maar nu gebouwd wordt, is eene eerste voorwaarde dat de brug regelmatig, in een normaal riviervak gelegd worde; dat de rivier genormaliseerd worde ongeveer duizend el boven en ongeveer duizend el beneden de brug. Eene voorwaarde bovenal in den geest van hen, die opstuwing van water en ijs of ijsbezetting bij het bestaan eener brug vreezen, en dus, meer dan iemand, moeten wenschen dat zoowel boven als beneden de brug de rivier vrij zij. Juist voor het belang, dat die geëerde leden bedreigd achten door de brug, moet op die wijze gezorgd worden. Ik pleeg streng te zijn om niet op de spoorwegbegroting te brengen hetgeen bij eene andere dienst behoort, maar hier heb ik niet getwijfeld. Toen van wege den spoorweg de Snijplingsoverlaat moest worden verhoogd, heb ik met die uitgave niet de spoorwegbegroting, maar het budget van den Waterstaat bezwaard. Indien de geëerde leden mij willen helpen beweren, dat op de spoorwegbegroting geene sommen ten behoeve van de defensie te pas komen, bij voorbeeld om te Zutphen eenige kruidmagazijnen te bouwen, of te Bergen op Zoom, Venlo of 's Hertogenbosch, waar de spoorweg in aanraking komt met de vestingwerken, andere uitgaven van oorlog te doen, dan zal ik die ondersteuning dankbaar aannemen. Mijne meening toch is, dat wanneer de wetgever werken van algemeen nut gedeceeteerd heeft, de diensten of departementen, die daarmede in aanraking komen, zich daarnaar moeten regelen, en zoo die regeling geld kost, dit ten laste van die dienst of dat departement moet worden gebragt. Hier echter, bij Bommel, geldt het een werk, dat regtstreeks ten behoeve der overbrugging, en daarmede in onmiddellijk verband, geschiedt.

Het derde punt raakt cijfers meer of minder indirect.

De heer van Rhemen klaagt over weelde in den bouw van wachterswoningen en halten te Velp en te Dieren. „Die gebouwen zijn te duur. Het gebouw te Velp zou f 10 000 hebben gekost. Er zijn te veel duikers.”

Het is mij aangenaam in de gelegenheid te zijn om over die

bijzonderheden te spreken. De Minister is geen bouwer van wachtershuisjes, maar wanneer hem rekenschap gevraagd wordt, is hij verplicht die te geven, en ik doe het gaarne, vooral omdat de geachte afgevaardigde zal zien dat de meeningen van concurrenten dikwijls niet anders zijn dan een gevolg van onjuiste beoordeeling.

Een voorbeeld. Het gebouw te Velp, heeft, beweert men, f 10 000 gekost. Dat kan niemand weten, omdat de lijn met de gebouwen en bloc aanbesteed is. Wil men nu de kosten van zulk een gebouw bij benadering opmaken, dan moet men uit de gedetailleerde begroting, bij het departement vóór de aanbesteding ontworpen, uittrekken op hoeveel het gebouw is geraamd, en dat cijfer met de aannemingsom der geheele lijn vergelijken. Is die aannemingsom hooger of beneden de begrotingsom, dan kan men daaruit afleiden, hoeveel procenten het gebouw wellicht meer of minder dan de begrotingsom gekost heeft. Ik zal zeggen wat het resultaat is.

Het houten gebouw te Velp, waarvan de geachte spreker gewaagt, was, even als dat te Brummen, op f 8750 geraamd; de geheele lijn van Arnhem naar Zutphen, met al de gebouwen, werd aangenomen 9 per cent beneden de begroting. Wanneer ik nu negen per cent van die f 8750 aftrek, dan zullen de kosten van dat gebouw neêrkomen op f 8000. Is dat te duur? Men heeft mij verzekerd, dat het niet te hoog is.

Duikers. „Er zijn te veel duikers,” zegt de geachte spreker. Bedenkt hij dat het duikers zijn, die dienen moeten voor afwatering in eene heuvelachtige streek, en gelegd onder het ligchaam van den spoorweg? Indien men te weinig duikers had laten maken en het spoor was gelegd, hoe zou men dan, indien behoefte aan meer duikers ware ontstaan, daarin voorzien hebben? Zou men dan niet te regt tegen mij aanvoeren: „gij hebt te weinig gezorgd?” Is het niet beter, een duiker meer, gesteld het ware zoo, dan een duiker te min?

„De duikers zijn te duur,” vervolgt de geachte spreker. Maar hebben degenen, die hem dat hebben gezegd, wel bedacht wat het beteekent, duikers te leggen onder het ligchaam van een spoorweg? Zij moeten de geheele vracht van den spoorwegdam dragen; het zijn geen gewone duikers, die men voor een paar honderd gulden maakt.

„Weelde in de gebouwen.” Weelde, Mijnheer de President, is relatief. Misschien is de geachte spreker zeer gevoelig aan weelde en ben ik het minder.

Ik heb die gebouwen gezien, onder andere tusschen Breda en Tilburg; zij hebben op mij wel den indruk van stevigheid gemaakt, maar niet dien van veel smaak, en van weelde hoegenaamd niet. Bijaldien, zonder daarom in veel meer kosten te vallen, wat meer talent van bouwen ware ten toon gespreid, zou ik het niet kwaad hebben gevonden. Weelde echter, van binnen of van buiten, niets van dien aard.

Zoo de geachte spreker mij ook nu weder zegt, dat ik te kort ben, dan gelieve hij meer inlichtingen te vragen. Ik ben bereid de geheele lijst der duikers te noemen en over elken duiker te discutiëren; doch, vóór hij vrage, zal ik het hierbij laten.

„Men vermijdt te zeer hellingen,” zegt de geachte spreker. Ik heb hier het profiel van den geheelen weg voor mij. De geachte spreker gelieve het in te zien en hij zal bevinden dat er veel hellingen zijn en men nergens een omweg heeft gemaakt om hellingen te mijden.

Groote hellingen moeten vermeden worden, heeft een man van het vak den geachten spreker te regt verzekerd. Het is toch in zaken van spoorwegdienst eene bekende waarheid, dat men bij eene helling van 1 op 250 de dubbele trekkracht noodig heeft, bij 1 op 125 het drievoud. Als maximum hebben wij 1 op 200 aangenomen, behoudens uitzonderingen in enkele gevallen, aan de bruggen b. v. te Kuilenburg en Zalt-Bommel. Daar zal de helling 1 op 125 wezen. Gelief nu de kosten, die men maakt om hellingen te mijden of minder hoog te nemen, met de dagelijksche kosten eener anders te verdubbelen trekkracht te vergelijken.

Eene andere zeer gewichtige vraag betreft de werking van bruggen, vooral bij ijsgang op de rivieren. Is ten gevolge van de overbrugging bij Kuilenburg en Zalt-Bommel dijksverhoging niet noodzakelijk?

Ik spreek eerst van de brug te Kuilenburg, over welke het woord is gevoerd door de heeren van Pallandt en Huydecoper.

Maakt de overbrugging te Kuilenburg verhoging, verzwarende althans, van de dijken noodzakelijk? De geëerde sprekers twijfelen er niet aan; de heer Taets van Amerongen evenmin. Volgens hunne meening brengt de brug opstuwing van water te weeg, waardoor zich ijsbezetting zal vormen. Dit was de meening van den Waterstaat van vroeger tijd, maar thans is het advies

VII. *Begroting van uitgaven voor den aanleg van Staatsspoorwegen, dienst 1865. (Beraadslaging.)*

van het tegendeel zoo stellig mogelijk. Zoowel de hoofdingenieurs van Utrecht en van Gelderland als de beide inspecteurs — en dezen zijn toch de wachters van onze groote rivierbelangen — oordeelden reeds vroeger verhooging of verzwaring van dijken, uit hoofde der overbrugging gevraagd, nutteloos. Ik heb nog onlangs de zaak aan een nieuw onderzoek der hoofdingenieurs en inspecteurs onderworpen en hun advies is nog stelliger dan voorheen. Zij zeggen: verhooging of verzwaring van dijken uit dien hoofde ware geldverspilling, natuurlijk onder voorwaarde dat de brug over een regelmatig, een genormaliseerd riviervak met behoorlijke doorstroming gelegd worde. Bij Kuilenburg zal niet één pijler in de rivier komen, wel te verstaan niet zoo als de rivier nu is, maar zoo als zij genormaliseerd zal zijn. Wanneer men toegeeft aan de vrees dat opstuiving van water te duchten zij en daarom dijksverhooging vordert, dan is de vraag: hoever moet zich de verhooging bovenwaarts uitstrekken? Dit zal niemand kunnen zeggen. Men spreekt van 5000, 8000 en 10000 el. Voorts zal, bijaldien de Noorder Lekdijk verhoogd wordt, evenzeer de Zuider Lekdijk verhoogd moeten worden.

De heer Huydecoper vraagt: » de Minister heeft tot dusverre verzwaring en verhooging van de Noorder en Zuider Lekdijken niet afgewezen; hij heeft zelfs daarvoor eene begroting van de dijksbesturen gevraagd; de begroting is nog niet van het bestuur van den Zuider Lekdijk, wel van dat van den Noorder Lekdijk ingekomen; zij werd te hoog bevonden; waaraan is dat toe te schrijven? » Aan onderscheidene redenen; inzonderheid waren, zoo ik mij wel herinner, onderscheidene eenheids-prijzen veel te hoog berekend naar het oordeel van de ingenieurs, zoolat de begroting naar den hoofdingenieur is teruggegaan, om die in hare deelen aan eene nauwkeurige kritiek te onderwerpen. De uitgave tot verzwaring van den Noorder Lekdijk alleen, zou, zoo ik mij niet bedrieg, volgens de raming van het dijksbestuur zeven ton bedragen. De geachte spreker zelf vermoedt dat die te hoog is. » Zal nu de Minister, ondanks het stellig oordeel van de deskundigen, dat verhooging van de dijken onnoodig, ja geldverkwisting is, niet te min welwillend genoeg zijn toe te geven in de bezorgdheid van de dijksbesturen en van de ingelanden? » Ik zal op denzelfden weg als tot nu voortgaan. Ik zal niet meer toestaan dan noodig is. Ik zal den hoogen eisch binnen de naauwste perken brengen. Ik blijf genegen tot dusverre, even als vroeger, aan die bezorgdheid te gemoet te komen. Het moreel is ook iets waard, al kan men op de beste gronden en volgens de meest zekere autoriteiten aannemen, dat geen reden voor vrees bestaat, — de vrees bestaat nu eenmaal. Bij de nieuwigheid der werken, bij de groote voldoening, die men zal smaken wanneer ze zijn uitgevoerd, bijv. de brug te Bommel, eene der grootste spoorwegbruggen, met de wijdeste opening, op het vaste land, bij het genot van de vruchten der werken voor het verkeer, wensch ik niet dat zich vrees pare, al is die ongegrond. Ik zal het mijn pligt achten tegen bekommering te waken zooveel ik kan, en wanneer ik al meenen mogt dat de gewenschte uitgave streng genomen niet noodig is, ik zal ze noodig rekenen om die vrees weg te nemen. Ik zal gaarne zien dat het verlangen, waarmede men de voltooiing der werken verbeidt, ongemengd blijve.

De heer Huydecoper heeft vernomen, zonder daarvoor te durven instaan, dat er geene genoegzame waarborgen zullen zijn voor den afloop van water bij Kuilenburg. De vraag komt, geloof ik, hierop neêr: zal het water uit de Betuwe, dat zich door de Asperensche sluis ontlast en zijn weg door het land van Dalem vervolgt, niet stuiten tegen den spoorwegdam, en zal dus de streek, die tot dusver vrijen afvoer van water had, niet aan overstroming zijn blootgesteld? Die vrees zal weggenomen zijn, wanneer ik zeg dat er geen spoorwegdam zal komen, maar dat de spoorweg als overlaat zal worden aangelegd. Er zal dus geen belemmering zijn, tenzij men de brug over de Linge, eene brug met eene zeer wijde opening, als eene belemmering mogt aanmerken. Maar die brug is onvermijdelijk en het doorstromingsvermogen onder de brug eene tegemoetkoming in de behoefte aan vrijen afvoer.

De brug te Bommel zal een doorstromingsvermogen hebben in den dag van 816 el in een genormaliseerd riviervak; zij zal met drie openingen, ieder van 120 el, de geheele normale breedte van de rivier, die 360 el zal zijn, overspannen.

Is nu verhooging van de dijken boven de brug noodig wanneer men het gansehe riviervak 1000 el boven en 1000 el benedende de brug normaliseert, en er dus voor vrijen afvoer van water op de Waal meer dan ooit is gezorgd? Wanneer ik mij verlaat op het oordeel der deskundigen van den Waterstaat, dan is die verhooging niet noodig, welke, zoo zij noodig is, ook over den linker Maasdijk in Noordbrabant zal moeten uitgebreid worden. Bedoelt men de werking van den overlaat van Heerewaarden te verster-

ken, en daardoor de landen ten noorden tegen overstroming met Waalwater te dekken, dan zal men de overstroming naar de andere zijde overbrengen, waar de vloed van Heerewaarden tot Bokhoven nog 19 kilometers, meen ik, te doorloopen heeft. Genegen intusschen aan de bezorgdheid eer dan aan eene stoute, hoewel door de ondervinding gestaafde stelling toe te geven, zal ik niet dan na nieuw onderzoek beslissen.

Mogt ik niet volkomen duidelijk zijn geweest voor ieder lid, men gelieve te bedenken, dat zulke plaatsbeschouwingen ligt helderheid missen zonder de kaart voor den geest of op de tafel. Ik wil bij deze gelegenheid zeggen dat ik sedert geruimen tijd last heb gegeven om eene volledige waterstaatskaart van ons land op te maken, die alleen datgene zal behelzen wat noodig is om de natuurlijke en kunstige stellingen van dat gebied te leeren kennen. Men is met die kaart bezig aan het topografisch bureau; ik heb de proef van een eerste blad gezien, en geloof dat de kaart en voor de mannen van het vak, en voor de besturen, en voor het publiek, een nieuw licht zal doen opgaan over ons waterrijk en zijne belangen. De rivierkaarten geven dat licht niet voldoende.

Ik kom tot de bedenkingen van den heer van Swinderen, die de kunst verstaat in weinig woorden groote vragen te doen. Hij voerde mij bij de jongste discussie terug naar een toestand, toen in de 13de eeuw Friesland en Noordholland nog door eene strook lands waren vereenigd, en vroeg of die niet zou kunnen worden hersteld. Nu heeft hij eene andere vraag, betrekkelijk tot een ander deel van het land en tot onderhandelingen met eene naburige bevriende mogendheid. Zij betreft hetgeen onlangs in de Kamer van Representanten te Brussel voorkwam over de werken, die wij in Zeeland volvoeren, de afdamming der Oosterschelde en die van het Sloe.

Het hoofdbezwaar is de vrees, of niet, ten gevolge van de afdamming der Oosterschelde, de Westerschelde, nu reeds met ondiepten en banken bezet, meer en meer verzanden zal. De Westerschelde, inzonderheid van Antwerpen tot Bath, daar waar zij plotseling eene scherpe bogt maakt naar het westen, is een slecht gedeelte van de rivier; zal dit niet nog slechter worden? De geachte spreker is van oordeel, neen: de afdamming van de Oosterschelde kan niet alleen geen kwaad aan de Westerschelde, maar deze zal daarbij winnen. Ik ben blijde eenige feiten aan de Kamer te kunnen mededeelen, welke die meening in allen deele bevestigen. Ik herinner eerst, dat Napoleon, die de Westerschelde en de vaart van Antwerpen gewis niet bederven wilde, reeds op die afdamming bedacht was.

Dan kwam dat denkbeeld weder op onder Koning Willem I, die in de eerste maanden van 1827 daarover eene nota ontvangen hebbende, aanstonds bevelen uitvaardigde om te doen onderzoeken en voorbereiden. Het voorstel was, tot verbetering van de scheepvaartcommunicatie tusschen de toenmalige zuidelijke en noordelijke provincien, eerst de Oosterschelde en vervolgens het Sloe af te dammen; de twee passages van het zuiden naar het noorden, maar slechte passages; in wier plaats een kanaal door Zuidbeveland, op de kaart ongeveer in dezelfde rigting getrokken als die waarin het nu gegraven wordt, zou komen. Koning Willem I omhelsde dat denkbeeld in het belang van de zuidelijke provincien, en vooral in het belang van Antwerpen. Wanneer men dus nu beweert, dat wij, de Oosterschelde sluitende, Antwerpen en het vaarwater van Antwerpen, de Westerschelde, benadeelen, ligt het vermoeden nabij, dat deze tegenwerping aan andere redenen dan aan eene juiste beschouwing van den toestand der rivier haren oorsprong ontleent.

De ontwerpen voor de afdamming van de Oosterschelde en voor het kanaal door Zuidbeveland waren nog niet gereed toen de beweging van 1830 uitbrak, doch waarschijnlijk in gedachte toen men in § 8 van art. 9 van het tractaat van 1839 schreef: » Indien natuurlijke gebeurtenissen of werken van kunst de in het tegenwoordig artikel aangewezen wegen voor de scheepvaart voor het gevolg onbruikbaar mogten maken, zal de nederlandsche Regering aan de belgische scheepvaart, ter vervanging der gezegde onbruikbaar geworden wegen voor de scheepvaart, andere zoodanige wegen, die even veilig en even goed en gemakkelijk zijn, aanwijzen. »

Een anderen, even veiligen, goeden en gemakkelijken weg aan te wijzen is niet moeilijker, omdat de vaarwaters, welke het artikel op het oog heeft, de Oosterschelde en het Sloe, zoo men ze vaarwaters noemen mag, onder de allerslechtste behooren die te vinden zijn. Ieder ander vaarwater is beter dan een van deze.

Een derde feit. De belgische hoofdingenieur die jaren lang te Antwerpen heeft gewoond, beter wellicht dan een ander met de Schelde bekend, drie malen, in 1855, 1857 en 1858, door de belgische Regering tot lid der commissie voor de aangelegenheden

VII. *Begrooting van uitgaven voor den aanleg van Staatsspoorwegen, dienst 1865. (Beraadslaging.)*

der Schelde benoemd, de heer Kummer, heeft in 1861 een boekje uitgegeven, waarin hij de oorzaken der toenemende ondiepten tusschen Antwerpen en Bath nagaat. De heer Kummer wijt dien toestand ten deele aan de belgische werken, die het water van de Bovenschelde onmiddellijk naar zee, langs Ostende, Blankenberg, Ileyst en Neuzen afvoeren, in plaats het langs Antwerpen te laten vloeijen, en zoo tot diephouding der rivier te doen medewerken. Eene andere oorzaak vindt hij, met onzen ingenieur Caland, in het gemis van doorgaande bedijking.

De Schelde heeft tusschen Antwerpen en Bath, vooral bij dien hoek, aan den eenen kant het verdrongen land van Saffingen en aan den anderen kant de schorren van Zandvliet, en dus geen vaste oevers. Het water der rivier verspreidt zich daar in de breedte over de schorren en over het verdrongen land, hetgeen den stroom verlamt, waardoor de nederplofing van stoffen, die anders naar zee zouden gaan, meer en meer bevorderd wordt.

Breng dus, zegt de heer Kummer, de Schelde aldaar binnen vaste oevers. Er is, zegt hij, solution de continuité de digues, en gij moet zoowel aan den rechter, als aan den linker oever doorlopende dijken hebben; gij moet aan den eenen kant de Oosterschelde afdammen, gij moet daar geen opening laten en het verdrongen land van Saffingen aan den anderen kant evenzeer buiten de rivier sluiten; dan zult gij een krachtigen stroom en een goed vaarwater verkrijgen. Nu stuit de open Oosterschelde den vloed der Westerschelde, en begunstigt zij opslibbing.

Derhalve, volgens die erkenning, die wel als onpartijdig zal kunnen worden aangemerkt, is afdamming van de Oosterschelde een middel om de bevaarbaarheid van de Westerschelde te verbeteren.

Ik geloof niet dat het noodig is, over den angst, dien men op dit punt in de belgische Kamer heeft aan den dag gelegd, meer te zeggen. Onze gronden zijn aldaar niet onbekend; maar, — wij kennen dat ook bij ons — vrees, eens ontstaan, al komen geen andere drijfveeren daarbij, welke haar versterken of beletten dat men ze ter zijde stelle, — vrees, eens gewekt, wijkt niet zoo ligt voor helder inzicht.

De aansluiting aan de hannoversche Westbaan werd ter sprake gebracht door de geachte afgevaardigden uit Groningen en Friesland, de heeren Cremers en van Andringa de Kempnaer.

De eerste heeft twee vragen gedaan en die zelf reeds eenigzins beantwoord.

„Heeft,“ vroeg de geachte afgevaardigde, „de hannoversche regering voor twee jaren niet gepoogd om zich over de aansluiting te verstaan, en zou de stemming van Hannover toen niet beter zijn geweest dan zij nu is?“

De geachte spreker is onjuist onderrigt. In October 1861 verklaarde Hannover zich bereid over de aansluiting Almelo-Salzbergen en ook Winschoten-grenzen te onderhandelen. Maar de onderhandeling over Almelo-grenzen kon nog niet beginnen, want er moest van de zijde van Hannover nog een onderzoek voorafgaan. Daarop heb ik van tijd tot tijd laten aandringen en eerst in November 1863, toen ik op nieuw liet vragen of het onderzoek, dat men zich had voorbehouden ten aanzien van de rigting van den weg op Leer, Aschendorf of Papenburg, was volbragt, eerst toen heeft men geantwoord, dat men commissarissen zou zenden. Daarop zijn in Januarij de onderhandelingen begonnen en eenige weken geleden afgelopen, — langzamer dan het misschien behoefde, langzaam omdat men in Hannover zich lang bedenkt. Van onzen kant werd telkens aangedrongen op bijeenkomsten te Osnabrück, te Utrecht, te Arnhem, waar zij wilden; maar er was altijd uitstel. In October 1861 kon Hannover nog niet handelen, omdat het gebonden was door eene verbindtenis jegens Pruisen; en omdat Hannover nu onlangs en beter gezind was dan vroeger, is in den laatsten tijd verkregen wat wij konden verlangen, schoon niet eene verbindtenis dier Regering om eene Staatsbaan aan te leggen, maar om concessie te verleenen.

De beide sprekers zeggen: „het zal ons niet baten; waartoe een weg naar de grenzen, wanneer wij geene verbinding hebben?“ Maar zal die verbinding dan niet komen? Mij dunkt, het is niet twijfelachtig. De aandrang aan gene zijde is nog grooter dan die van de onze. Toen ik eenige maanden geleden in Oost-Friesland was, bezocht ik te Weener het punt van overgang over de Eems, waar de dijk vast en het riviervak geschikt is. Men bood mij daar ik weet niet hoeveel bunders land voor den weg aan, zoo die langs Weener kwam. Ik verwees die goede menschen, gemeentebestuur en anderen, aan hun Gouvernment. Ik wanhoop zelfs niet, dat de hannoversche Regering, getrouw aan haar stelsel, nog eene Staatsbaan aanlegge. Wordt die hoop te leur gesteld, dan mogen wij toch van concessie den weg verwachten. Zoo als het gaat met zwaarigheden, waartegen men opziet, zij worden hoe

langer hoe grooter. Zoo gewaagt een der geachte sprekers van de millioenen welke de weg met de brug zal kosten. De brug bij Weener wordt door onze ingenieurs getaxeerd op 4 ton en door een duitsch ingenieur op 200 000 thaler, dus nog minder. Eene brug als die te Venlo of te Zutphen. Dit is een der groote voordeelen dezer rigting, daar Hannover eene brug te Leer ontzag, niet alleen omdat zij uiterst kostbaar, maar ook omdat zij voor de scheepvaart van de monding der Eems naar boven belemmerend zou zijn.

Volgens den geachten spreker uit Friesland zijn wij door dit tractaat in een toestand gebracht dat Hannover ons de wet stellen zal. Hoe? Het punt van aansluiting is bepaald en Hannover kan niet anders doen dan zoo spoedig mogelijk zich in het bezit stellen van de voordeelen, welke de aansluiting zoowel aan Hannover als aan ons belooft.

De spreker vraagt, „waartoe spoed van onzen kant?“ Hoe sneller wij werken, des te grooter wordt de aandrang voor Hannover om ook gereed te zijn.

De afgevaardigde uit Groningen vraagt: moest men geen subsidie uitloven? Neen; ik acht het zelfs niet goed dat daarvan gesproken worde. Indien eene concessie gevraagd en op zeker tijdstip voltooiing zonder subsidie onmogelijk ware, dan zou subsidie welligt in overweging te nemen zijn. Maar geene belofte vooraf, waardoor de krachten van hem, die zou willen werken, verland worden. Dit zou de meest verkeerde maatregel wezen, dien men nemen kon.

De spoorweg Leeuwarden-Groningen. In de eerste plaats bejegen ik eene algemeene opmerking, nu gemaakt door den heer Borcel van Hogelanden, in bondgenootschap met de rede van den geachten spreker uit Friesland, ook niet zeer tevreden, naar het scheen, met den gang der werkzaamheden. Beiden spraken in den geest van hen, die meenen dat er niets gedaan is, zoolang men niet rijdt.

De geachte spreker uit Noordholland zegt: er wordt reeds vier jaren gearbeid. Is dit juist? Wat is er, wat kon er in het eerste jaar worden gedaan? Wat in het tweede, dan op zeven of acht punten te gelijk voorbereiden? Had de geachte spreker de beide laatste jaren, 1863 en 1864, genomen, zijn oordeel ware regtvaardiger geweest. Ik zal den ijver die betoond is niet prijzen, ik geloof dat bijzondere maatschappijen spoediger zouden gewerkt hebben. Maar langzaam wordt er niet gewerkt. Ik verzoek de leden zich in betrekking te stellen met wie ook onder mij te doen heeft, en zij zullen klagen hooren, niet dat er langzaam, maar dat er te veel en vermoeijend gewerkt wordt.

De heer de Kempnaer wijst op processen over de lijn Leeuwarden-Groningen. De baan is een jaar geleden aanbesteed, zij is nagenoeg 50 000 ellen lang en over eene lengte van 43 à 44 000 ellen onder handen. Er bestaat geschil over eenige, meestal kleine perceelen, maar die den voortgang van het werk tot dusverre nog niet wezenlijk hebben belemmerd. Van de 18 gemetselde vaste bruggen zijn 11 geheel gereed, 4 nagenoeg. De onderbouw der vijf draaibruggen eveneens; de ijzeren bovenbouw van deze is grootendeels, die van de vaste bruggen geheel afgewerkt. Ik zal niet meer bijzonderheden mededeelen. Genoeg om aan te toonen hoe zeer men zich vergist, wanneer men zich voorstelt dat er nie s of weinig gedaan is.

„Er worden processen over die lijn gevoerd.“ Het schijnt als of over de geheele baan geprocedeerd wordt en men nog niets uitgevoerd heeft, of althans niet voortgegaan kan worden. Uit de bijzonderheden, die ik de eer had aan de Vergadering voor te leggen, blijkt, wat geschied is. De baan moet gereed zijn in Julij 1866; dan loopt de laatste termijn van oplevering af. Wanneer ik de eer mag hebben het geachte lid dan van deze plaats op die plaats te zien, dan zullen wij elkander nader spreken.

De geachte spreker is niet tevreden over de wijze, waarop de gronden worden verkregen. De wijze, waarop men in den aanvang bij het verkrijgen van gronden tusschen Leeuwarden en Harlingen is te werk gegaan, strijdt, naar mijn advies, met de wet. De wet moet uitgevoerd, hare waarborgen mogen niet verzaakt worden.

En nu verzoek ik den geachten afgevaardigde uit Friesland, dat hij den grooten invloed, dien hij, en te regt, in zijn gewest heeft, gebruike om zoo menige kleine zwaarigheid, die men bij de eigenaren ondervindt, te helpen opheffen. Het is zeer gemakkelijk, wanneer men met sommigen zamenspanst, beletselen op te werpen en aldus tegen te houden. Maar het is pligt, waar men dit kan, een groot werk van algemeen nut te bevorderen.

Het stationsgebouw van Harlingen, zegt de spreker, is ongelukkig geplaatst. Hij herinnert zich zonder moeite waaraan die plaatsing te wijten is. Men wilde het gebouw in gemeenschap brengen met de stad. Bij de haven zal nu eene embarcadere moeten

VII. Begrooting van uitgaven voor den aanleg van Staatsspoorwegen, dienst 1865. (Beraadslaging.)

gemaakt worden. Zij is nog niet aangelegd, omdat de bouw en inrigting daarvan in verband staat met de verbetering en verruiming van de haven, waarover ik een paar dagen geleden sprak. Ik heb het plan voor die verbetering nog niet ontvangen, maar het wordt mij tegen het einde van deze maand beloofd. Wanneer dat plan in hoofdzaak vastgesteld zal zijn, dan kunnen wij het gebouw voor de gemeenschap met de zee optrekken.

De heer van Rhemen komt nog eens terug op vertraagde betaling. Ik heb niet kunnen ontdekken hoe het gelegen is met zekere schuld, waarvan de geachte spreker ter loops gewag maakte, die de Staat zou hebben aan de gemeente Brummen. Wat de zaak van den landbouwer betreft, het feit is juist; zij is eerst dezer dagen afgedaan, omdat nu eerst de bewijzen van onbezwaardheid bij het departement ontvangen waren. Voor dat die ontvangen waren, kon geen betaling geschieden.

De geachte spreker uit Noordholland, de heer Boreel, vraagt hoe het gelegen is met de concessie voor den weg van Haarlem naar Uitgeest; hij vat niet waarom op antwoord nog steeds wordt gewacht. Waarom niet zoo spoedig een definitief antwoord te geven was, zal den geëerden afgevaardigde blijken uit de mededeeling dat met de Hollandsche Spoorwegmaatschappij onderhandeld wordt en over de exploitatie van de Noordhollandsche lijn en over den aanleg van den genoemden weg, en bovendien nog over den aanleg van een verkorten weg tusschen Amsterdam en Leiden, dus door Haarlemmermeer. Nu is het onmogelijk dat men de concessie, die ook niet afzonderlijk en op zich zelve begeerd wordt, voor het bouwen van dien weg verleene, alvorens de condities voor de exploitatie der Noordhollandsche lijn tot klaarheid gebragt en aangenomen zijn.

De zaak dringt mij meer dan eenig persoon. Er is veel heen en weer geschreven, maar de correspondentie gaat niet zoo snel als tusschen twee individuen. De Directie van de Hollandsche Maatschappij is ook niet ieder oogenblik gereed om een pakket aanmerkingen van het departement te beantwoorden. Deskundigen moeten worden gehoord en wat dies meer zij. De zaak is intuschen op een goeden effen voet.

De heer van Rhemen vraagt, wanneer men de opening van den weg Arnhem-Zutphen kan te gemoet zien. Zoo niets tusschen beide komt, men ik te mogen verzekeren dat zij op 1 Februarij e. k. zal plaats hebben; de onderhandelingen met de Rhijnspoorwegmaatschappij over de aansluiting te Arnhem zijn als afgeloopen te beschouwen.

Ik zal hierbij eene korte opgaaf voegen van andere lijnen, waarvan men de opening in den loop van dit jaar kan verwachten.

In Augustus de lijn Zutphen-Deventer; in October Zutphen-Hengelo; in Mei Tilburg-Boxtel. De brug over de Maas bij Crevecoeur zal dezen zomer kunnen worden aanbesteed; de onteigeningsbescheiden over den geheelen weg tusschen Bommel en Boxtel zullen dan gereed zijn, zoodat de onteigeningswet zal kunnen voorgedragen worden. Indien alles nu zoo vlot gaat als ik mij voorstel, dan is het mijn voornemen den weg van Boxtel naar den Bosch terstond te laten aanleggen, ten einde 's Bosch aan Tilburg en de overige lijnen te verbinden. Het zou mijns inziens eene geheel noodlooze, ja onverstandige vertraging zijn, den Bosch te laten wachten op de voltooiing van de bruggen te Kuilenburg en Bommel. De afstand van 's Bosch tot Boxtel is ongeveer drie uren; en wij voltooiën dan daar een net binnen korten tijd.

Boxtel-Helmond zal gereed zijn in December; Maastricht-Venlo in October, en eindelijk het Nieuwe Diep-Alkmaar mede in October.

De geachte afgevaardigde uit Drenthe, de heer Tonckens, vraagt welke veranderingen de concessie-aanvragen, medegedeeld in de Memorie van Antwoord aan de Tweede Kamer, hebben ondergaan; of er zijn vervallen, bijgekomen of toegestaan.

Vervallen is de concessie Vitali-Piccard voor de lijn Amsterdam-Nijkerk. De lijn zelve is niet vervallen; ik hoop zelfs dat het maken daarvan digter bij is dan men ten vorigen jare, toen er nog een titularis van die concessie was, mogt verwachten. Er bestaat uitzigt dat eene lijn, Amsterdam met Amersfoort verbindende, zich zal hechten aan de verbinding van den Haag met Utrecht, van Utrecht met Amersfoort en van Amersfoort met Deventer en Almelo. Ten aanzien van die aanvraag zal ik, zoo als in het algemeen wanneer concessie verleend wordt, korte termijnen stellen, bij de sterke mededinging van concessievragers en in het belang der verbetering van ons verkeer gevorderd.

De concessievoorwaarden zijn opgemaakt en medegedeeld voor de lijnen Harlingen-Heerenveen, aangevraagd door de heeren van Welderen Rengers en anderen; Moppel-Almelo, aangevraagd door den heer Dull; Dordrecht-Nijmegen-Arnhem, aangevraagd door den heer Bredius; eindelijk die voor Haarlem-Uitgeest.

Voorts zijn eenige nieuwe aanvragen ontvangen; als voor de lijn

Venlo-Rhurort; eene andere om Grave te verbinden met de lijn Tilburg-Nijmegen; eindelijk voor eene lijn van Limbeke naar IJzendijke.

Ziedaar, Mijnheer de President, de beweging die op het gebied van concessie-aanvragen en concessieverleening sedert den aanvang van November heeft plaats gehad.

De geachte spreker uit Gouda, de heer Viruly, vraagt naar de concessie, eenige jaren geleden reeds verzocht door de heeren Maxwils en Schretlen voor eene lijn van hier naar Gouda. Zij is inderdaad reeds voor eenige jaren gedaan, maar ik heb meermalen laten vragen naar een uitgewerkt tracé, opneming van het terrein en beschrijving van de kunstwerken, alle voorwaarden zonder wier vervulling het onmogelijk is eene aanvraag van concessie in overweging te nemen. Op ontvangst van een enkel stukje papier, met eene concessie-vraag den Haag-Gouda beschreven, kan niet bij mijn departement worden onderzocht. Ondertusschen kan ik den geachten spreker mededeelen, dat thans een adres aan den Minister is ingezonden door de heeren Schretlen en Maxwils, waarbij zij verklaren van hunne aanvraag ten behoeve van de Rhijnspoorwegmaatschappij af te zien; van die Maatschappij is echter tot dusver niets anders ontvangen dan een verzoek in vijf of zes regels om die concessie.

In naauw verband met de groote belangen van het verkeer, dat door de spoorwegen moet worden bevorderd, staat de doorgraving van Holland, waarvan in de jongste vergadering gesproken werd. Ik wil nu aan de Vergadering mededeelen dat de magtiging tot storting is verleend. Tot mijn leedwezen zie ik het geachte hoofd van het gemeentebestuur van Amsterdam hier niet tegenwoordig, anders zou ik tot hem nog eens het verzoek rigten, dat hij nu met al de werkzame belangstelling, die bij den burgemeester van de hoofdstad zoo natuurlijk is, de zaak, nadat de eerste groote stap is gedaan, helpe en drijve.

[Zie bladz. 145.] II.

De geachte spreker, die het laatst het woord voerde, de heer van Rhemen, beweert dat hetgeen hij aangevoerd had omtrent de lijn Arnhem-Zutphen niet is wederlegd. Ik moet verklaren dat ik dan niet weet wat te wederleggen ware. Wanneer door de positive cijfers, die ik bijbragt tegenover de vermoede cijfers welke de geachte spreker genoemd heeft, deze niet zijn weêrlegd, dan heeft de Minister nutteloos gesproken, en behoorde hij de Kamer verschooning te vragen dat hij geantwoord heeft. Er zouden zeventig duizend gulden kunnen gespaard zijn. Wie erkent dat? Het is eene assumptie van den geachten spreker zonder bewijs.

Volgens het geachte lid heeft men in den vreemde niet gelijke bezwaren als bij ons tegen het maken van hellingen; ik geloof dat men overal hellingen tracht te vermijden.

Voor het overige heb ik niet geklaagd dat de spreker in bijzonderheden is getreden. Ik heb wel gezegd, dat het wenschelijker ware geweest dat in het Verslag niet enkel algemeene beweringen waren opgenomen, maar feiten bijgebracht; dan wierd de aanvoering van tegenoverstaande feiten en het betoog daaruit af te leiden gedrukt, en alzoo de behandeling in de publieke discussie gemakkelijker gemaakt, dan wanneer feiten of cijfers, in de publieke discussie aangevoerd, in diezelfde discussie moeten tegen gesproken worden.

De bruggen, met betrekking tot den afvoer van ijs. De beide geachte sprekers uit Gelderland, de heeren van Nispen en van Pallandt, verzoeken dat ik kennis neme van het verslag van Ge-deputeerde Staten over de invloed van de spoorwegbrug over den IJssel bij Westervoort. Dat zal ik gaarne doen, en die kennisneming laten ondersteunen door de rapporten van de ambtenaren van den Waterstaat.

Volgens den heer van Nispen is het de algemeene opinie bij de dijkbesturen dat bij eene brug opstuwing van water, met de natuurlijke gevolgen daarvan, onvermijdelijk is. Het tegendeel wordt door de deskundigen, die grijs geworden zijn in de bewaking van onze rivieren, verzekerd. Daarom zeg ik niet, dat ik aan de opinie der dijkbesturen, die bij ons eene groote en gewichtige taak te vervullen hebben, niets hecht. Ik wil veeleer in hunne bezorgdheid eenigermate treden. Doch wanneer de geachte afgevaardigde vraagt, hoe het mogelijk is dat daar, waar pijlers in de rivier gebragt worden, geen opstuwing van ijs, geen ijsbezetting zou te vreezen zijn, is het de moeite waard daar tegenover te plaatsen hetgeen de beide inspecteurs, geen jonge menschen, niet van eene ondervinding van gisteren, betoogen. »De oorzaak, zegt het rapport, waarom er nog velen zijn, die voor de verhooring boven de bruggen ijveren, kan wellicht gelegen zijn in de verkeerde opvatting, dat het ijs op de rivieren eene ondeelbare massa is, welke,

20STE ZITTING. — 9 JANUARIJ.

VII. Begrooting van uitgaven voor den aanleg van Staatsspoorwegen, dienst 1865. (Beraadslaging.)

(SUPPLEMENTBLAD.)

tegen de pijlers van de bruggen stuitende, den verderen afloop van het van boven komende ijs tegenhoudt, en alzoo eene ijsverstopping zou kunnen te weeg brengen, — doch dit is het geval niet; de ijsschollen, die voor de brug komen en aldaar eenige belemmering tegen de pijlers ontmoeten, dringen meer ineens en blijven door de ruime openingen drijvende; mogt de ruimte bij zamengepakte schollen niet voldoende zijn om deze geringe beperking te kunnen toelaten, dan duiken die schollen naar de meerdere diepte, en de geringste opstuwing is voldoende om die met genoegzame kracht onverhinderd te doen doordrijven.

» Bij eene brug, waar de normaalbreedte der rivier in het oog gehouden is, bestaat alzoo veel minder kans tot vastzetting van het ijs, dan wel op andere plaatsen der rivier.

» De ondervinding heeft geleerd, dat de ijsverstoppingen steeds plaats hebben daar waar de rivier eene te groote breedte en daaruit voortvloeiende mindere diepte heeft; de opeengepakte ijsschollen aldaar langs den bodem schuivende, ondervinden er vertraging in hunne snelheid, waardoor ten laatste, ten gevolge van het van boven steeds aangevoerd wordende ijs, overstelping ontstaat en de rivier zich stopt.

» Bij de bruggen, alwaar de normaalbreedte in het oog wordt gehouden en daardoor genoegzame diepte bestaat, kan, indien aan die bruggen geen te naauwe openingen worden gegeven, die verstopping niet plaats hebben, evenmin als dit het geval is bij de regelmatige en diepere gedeelten der rivier.

» De ondervinding heeft dan ook nog niet geleerd, dat er bij de reeds tot stand gebragte bruggen ijsstoppen zijn ontstaan, en hoezeer wij vroeger, in weêrwil van de deswege bij ons bestaande overtuiging, nog mogten gearzeld hebben om het verhoogen der dijken boven de spoorwegbruggen stellig te ontraden, wegens de groote verantwoordelijkheid die daaraan verbonden is, zoo heeft deze laatstelijk verkregen ondervinding onze overtuiging thans genoegzaam bevestigd, dat wij die verhooging nutteloos en geldverspillend achten.

» Kunnen de rapporten niet publiek worden gemaakt? Ik zal zeer gaarne ook dit thema aan openbare discussie zien blootstellen.

Ik behoef niet te herhalen jegens den heer Schimmelpenninck van der Oije, hetgeen ik reeds gezegd heb, dat verhooging van den dijk boven de brug te Bommel in overleg is.

Ik zeg aan den heer Fransen van de Putte dat, wanneer men vroeger bij overbrugging het hoofd schudde, het gold de beide oevers eener rivier te verbinden in den toestand, waarin zich die rivier bevond; nu echter legt men spoorwegbruggen niet anders dan over eene verbeterde rivier, over eene rivier, die onder de brug met meer kracht en geregelder zal kunnen doorstroomen, dan toen de brug nog niet gelegd was. Niet iedere brug zal onschadelijk zijn, maar wel eene brug behoorlijk gerigt, behoorlijk gebouwd, en over een riviervak, dat in allen deele berekend is om water en ijs te laten doordrijven.

Ik kom niet terug op de aanmerking van den geachten spreker uit Friesland, den heer de Kempenaer, omtrent mijn beweren dat bij den aanleg van de lijn Leeuwarden-Harlingen niet overeenkomstig de wet is gehandeld, wat onteigening betreft. Het thema is dikwijls ter sprake gebragt; ik heb mijne meening ge-

zegd, en de geachte spreker zal niet verlangen dat ik die nu op nieuw ontwikkel. Hij zelf laat zijne meening varen en wij zullen hopen dat, ook in den geest waarin nu de wet wordt uitgevoerd, de werken der Staatsspoorwegen een spoedigen voortgang zullen kunnen hebben; bijaldien zoo zal worden medegewerkt, als de geachte spreker verzekert wat Friesland betreft, dan zal de onteigeningwet daar zeker niet in den weg zijn.

Wanneer de rapporten van de ambtenaren van den Waterstaat betreffende overbrugging publiek worden gemaakt, dan zal het ook blijken dat men zich van die zijde niet beroept op de ondervinding aan den Rhijn. Zonder twijfel is hetgeen op den Rhijn kan worden ondervonden, in sommige opzichten op onze rivieren niet toepasselijk.

Dat de meening van den Waterstaat vroeger en thans niet dezelfde is mag ons niet bevreemden, maar moet ons verheugen. Het is een nieuw blijk, dat men in onzen tijd in vijf of tien jaren sneller vooruitgaat dan te voren in dertig of vijftig. Het is nog niet lang geleden, dat men het voor onmogelijk verklaarde, eene brug over de Lek bij Kuilenburg te leggen, en hoe ver zijn wij thans van die bewering af! Thans zegt men: »de brug zal tot verbetering van de rivier dienen.»

De heer van Pallandt heeft geene nieuwe argumenten ontdekt in mijne verdediging van den post, die voor dijksverlegging beneden de brug te Bommel op de begrooting is gebragt. »Geen nieuwe argumenten»; waartoe ook, wanneer het hoofdargument, het eenige dat ik heb bijgebragt, voldoende is? Indien de geachte spreker de sommen, op de begrooting der Staatsspoorwegen te brengen, zoo streng blijft bewaken, dan hoop ik later in hem een bondgenoot te zullen vinden, wanneer men van andere zijden wenschen mogt, dat sommen op die begrooting worden gebragt, die zeer zeker met spoorweguitgaven vrij wat minder te doen hebben dan deze. Op zich zelve is de zaak van weinig gewigt; het geld komt uit de schatkist; of het op een artikel der spoorwegbegrooting sta dan op een artikel van hoofdstuk V, is materieel onverschillig. Formeel ben ik van het gevoelen van den spreker, dat wil zeggen, dat wij niet op een tak van uitgaven moeten brengen wat daarop niet behoort.

De spreker uit Groningen, de heer Cremers, herinnert hetgeen de Minister vroeger gezegd heeft: het is nog de tijd niet, met Hannover te onderhandelen. Ik herinner mij zeer goed, dat gezegd te hebben. Het was nog geen tijd, en ik ben overtuigd dat de onderhandeling, toen begonnen voor dat wij zoo ver waren als wij nu zijn, tot geen resultaat zou hebben geleid. Ik ben overtuigd dat wij bij Hannover, gesteld dat Hannover bereid ware geweest te onderhandelen — en het was dit niet, — eer tegenstreven dan, gelijk nu, medewerking zouden hebben ontmoet.

De geachte spreker wil niet blijven staan op het geven eener voorafgaande belofte aan een concessionaris, die een weg naar de Westbaan zou willen aanleggen. Ik verblijd mij daarover, want hetgeen van zelf gebeuren kan, moeten wij in het publiek niet als bezwarend voorstellen. Het opzoeken en vinden van bezwaren is een tamelijk algemeen talent dat geene ondersteuning behoeft. Liever gehandeld als of er geene zwarigheden zijn; doen zij zich voor, welnu, dan zoeken men de middelen om er over heen te komen.